

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

PUT STVARAOCA

KORACI KA USPJEHU

NAŠA ŠKOLA

Podgorica
2020

**CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO**

NAŠA ŠKOLA
Put stvaraoca – koraci ka uspjehu

Podgorica,
2020.

NAŠA ŠKOLA
Put stvaraoca – koraci ka uspjehu

Izdavač: Zavod za školstvo

Urednica:
Aleksandra Vešović Ivanović

Autorke:
Nađa Durković
Dr Dušanka Popović
Mr Dijana Laković
Mr Vera Mićunović
Mr Biljana Joksimović
Vesna Zečević
Aleksandra Vešović Ivanović

Recenzentkinje:
Dr Jasmina Nikčević, Filološki fakultet
Dr Dijana Vučković, Filozofski fakultet
Mr Anka Vučinić Gujić, Zavod za školstvo
Mr Biljana Mosurović, OŠ „Štampar Makarije“

Lektura: Danijela Đilas
Dizajn i tehnička priprema: MINS KNEŽEVIĆ DOO, Nikšić
Štampa: MINS KNEŽEVIĆ DOO, Nikšić
Ilustracija na korici: Slađana Bajić

Tiraž: 500

Podgorica, 2020.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-24-079-0
COBISS.CG-ID 16021252

S A D R Ž A J

Uvodna riječ..... 5

I dio

TEORIJSKO-PRAKTIČNI OKVIR..... 7

Nađa Durković:

OPŠTA MJESTA U ŠKOLSKOM PISANJU 8

Dr Dušanka Popović:

PROCJENA I OCJENA UČENIČKOG PISANOG STVARALAŠTVA 16

Mr Dijana Laković:

PRAĆENJE, VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE UČENIČKIH RADOVA
TOKOM METODSKOG POSTUPKA PUT STVARAOCA..... 35

II dio

ISKUSTVA IZ PRAKSE 51

Mr Vera Mićunović:

OPIS U UČENIČKOM PISANOM TEKSTU 53

Mr Biljana Joksimović:

PROCESNI PRISTUP KAO SREDSTVO PODSTICANJA INTERESOVANJA I
MOTIVACIJE UČENIKA ZA PISANJE 61

Vesna Zečević:

PROCESNI PRISTUP – PODSTICAJ SAMOSTALNOSTI, UČENJA I
KREATIVNOSTI..... 74

Aleksandra Vešović Ivanović:

PUT STVARAOCA U PROJEKTU *UČI DOMA*..... 82

Uvodna riječ

Poštovane čitateljke i čitaoci!

Pred vama je treća knjiga – zbirka tekstova o pisanju inspirisana procesnim pristupom u oblasti stvaranja teksta, čija je primjena intenzivirana kroz projekat *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju umjetničke i neumjetničke, usmene i pisane tekstove* (2012–2017)¹, a zatim, na osnovu pozitivnih iskustava, uvrštena u *Predmetni program za crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* (2017) u vidu obrazovno-vaspitnog ishoda i njemu pripadajućih ishoda učenja kroz sve razrede u osnovnoj školi i, djelimično, u srednjoškolskim predmetnim programima (2017, 2020). Složeno područje učeničkog pisanog stvaralaštva neiscrpna je tema za istraživanje, analizu, eksperimentisanje i kreativnost nastavnika, učenika i onih koji se bave naučnim radom kroz istraživanje ove nastave, pa odatle i potreba da se stečena istraživačka i praktična iskustva još jednom objedine i predstave u ediciji Zavoda za školstvo *Naša škola*, pod naslovom *Put stvaraoca – koraci ka uspjehu*.

U ovoj publikaciji otvorili smo temu ocjenjivanja učeničkog pisanog stvaralaštva polazeći od preporuka renomiranih metodičara nastave maternjeg jezika i književnosti, naših istraživanja i ličnih uvida u ovu problematiku, te neposrednih iskustava u radu sa učenicima, povezujući ih sa aktuelnim predmetnim programima i procesnim pristupom koji se u njima preporučuje i usmjerenim na formativno vrednovanje faza pisanja, sve do sumativne ocjene završenog teksta. Sljedeća knjiga o pisanju mogla bi u cjelini biti posvećena ovoj posebno zahtjevnoj nastavničkoj aktivnosti.

Analiza stila učeničkih sastava, svježina informacija, sadržaja i načina na koji se on izlaže, u centar interesovanja postavlja opšta mjesta i stereotipnost izraza koji se javljaju u učeničkim pisanim sastavima uočljivim u svim fazama školovanja i kod svih generacija. Kako vokabular učenika učiniti raznovrsnim, rečenicu svježom i bogatijom i, uopšte, kako unapređivati stil đачkog pisanja, jedna je od tema koja okupira nastavnike, pa se njome u ovoj knjizi posebno bavimo.

Svoja iskustva u primjeni procesnog pristupa predstavili su nastavnici – oslanjajući se na relevantnu literaturu i nastojeći da istaknu njegove dobrobiti kako bi doprinijeli „da procesni pristup bude zastupljen u praksi, u onoj mjeri koju on zaslužuje“, kako u svom tekstu ističe koleginja Joksimović. Zato se nastavnici u svojim priložima bave procesnim pristupom kao sredstvom

---

¹ Pojednosti o Projektu možete naći na sajtu Zavoda za školstvo (zss.gov.me): http://www.zss.gov.me/rubrike/projekti/projekti/citalacka_pismenost/

podsticanja interesovanja i motivacije za pisanje, te samostalnosti, kreativnosti i učenja. Opis je i ovoga puta u fokusu nastavničkog interesovanja, ali i pripovijedanje o bliskim i djeci dragim događajima.

Nastala u posebnim okolnostima pandemije, ova knjiga nije mogla ostati imuna na oblik nastave koji se odvijao onlajn ili preko posebnih platformi za učenje. I u ovim neobičnim okolnostima pisanje nije smjelo ostati zanemareno – osim stalnog kontakta sa učenicima putem različitih aplikacija i platformi za onlajn učenje, pripremani su i snimani časovi u okviru projekta „Uči doma“, u organizaciji Ministarstva prosvjete Crne Gore i emitovani u okviru TV programa. U trajanju od dvadeset minuta, učenicima su data uputstva za stvaranje teksta, objašnjeni koraci, ponuđen izbor, predložene i podijeljene ideje za pisanje. U kućnom ambijentu vremena za stvaranje bilo je dovoljno – u neposrednom kontaktu (ako tako možemo nazvati kontakt preko ZOOM, Classroom i Microsoft Teams aplikacije), nije izostala faza analize učeničkog pisanog stvaralaštva, unapređenja teksta i učenja kroz proces njegovog nastanka. Zato u našoj knjizi predstavljamo prezentacije posvećene nastavi pisanja.

S nadom da ćemo i ovom knjigom pomoći nastavnicima u primjeni procesnog pristupa u učionici i tako doprinijeti učeničkoj kompetentnosti na polju pisanog izražavanja, s radošću vam je predajemo!

Dr Dušanka Popović

I dio

TEORIJSKO-PRAKTIČNI OKVIR

Nađa Durković

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica

Podgorica

OPŠTA MJESTA U ŠKOLSKOM PISANJU

*Pročitamo li pisma vojnika iz Američkog građanskog rata,
za mnoge se ispostavlja da su pismenija,
jasnija, osjetljivija na nijanse jezika nego radovi
većine današnjih profesora engleskog. Loše škole?
Loše vlade koje dozvoljavaju postojanje loših škola?
Ili naprosto previše toga što odvlači pažnju,
previše neonskih sijetala,
previše kompjuterskih ekrana, previše buke?*

Pol Oster (2018)

Apstrakt

Svjež i raznovrstan vokabular, dobro oko za zapažanje detalja, originalna slika umjesto uobičajene, sigurna rečenica, uspješno vođenje naracije – očekivanja su svakog nastavnika zadubljenog u čitanje učeničkog pisanog rada. U tekstu ukazujemo na učestalost opštih mjesta u đачkom pisanju i nudimo nekoliko ideja za stilsku vježbanja koja mogu pomoći da se bar neke stereotipije izbjegnu.

Ključne riječi: *tekst, pisanje, opšte mjesto.*

Na plodnom polju jezika

Stil kojim govorimo i pišemo važna je slika koju drugima šaljemo o sebi. Pisanje je jedno od čvorišta našeg identiteta. Pisanu jezičku produkciju artikulišemo u mnogim životnim situacijama – često praktičnim, ali i onda kada želimo da odagnamo tugu, da uspavamo strah, da probudimo vjeru u nešto, da veličamo ljubav i dobrotu, da pronademo sklonište i utjehu, da se igramo – da budemo slobodni – čak i kada su zidovi oko nas. Poput Hamleta koji se može osjećati gospodarem svijeta i u orahovoj ljusci ili kao Ana Frank: „Oslobađam se dok pišem, tuga nestaje, a ponovno se rađa hrabrost“ (Dnevnik Ane Frank).

Podučavanje učenika jezičkoj pisanoj produkciji i dalje je jedan od najvećih izazova nastave maternjeg jezika i književnosti. Izazovniji, rekli bismo, nego ikada ranije. Nagle promjene u načinu života čovjeka 21. vijeka dovode u

pitanje mnoge višedecenijske ljudske navike. Pismenost, kada sagledamo sveobuhvatnost tog pojma, međutim, i dalje ostaje uslov za punoću unutrašnjeg života svake individue, ali i njeno napredovanje u društvu jer nam upravo ona omogućava uključenost (Čačinović-Puhovski, 1994). Činom pisanja dobijemo dozvolu da uđemo u jezik, a dobrim pisanjem zaradićemo ulaznicu da trajno ostanemo na tom polju.

Mnogobrojne distrakcije 21. vijeka pisanje pojedinca u jednom danu svode na ukucavanje kratkih (sve kraćih!) poruka u telefon, a jasno, razložno i precizno pisanje postaje rijetka vještina. Kada, međutim, pomislimo koliko je u napisanom važna jasna misao koja proizvodi živu sliku, koliko je neophodan precizan vokabular, kako je razvijanje ili objašnjavanje novih ideja u pisanju značajno za buduće umjetnike, humaniste, ali i inženjere, matematičare, programere, ekonomiste, postaje jasnija odgovornost predavača.

U ovom tekstu pozabavićemo se pitanjima opštih mjesta u učeničkim pisanim radovima. Koliko je tipiziranje neproduktivno u literarnom pisanju, toliko je nepoželjno u svim vrstama tekstova.

Šta je to opšte mjesto u nekom tekstu?

Nastavnici crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti svjedoče da ulaženje u prostor učeničkog teksta ima čari – to je pouzdan put da se bolje upozna unutrašnji svijet učenika, ali taj dio složenog posla zna da donese i monotoniju zbog tipiziranosti i, iz generacije u generaciju, ponavljanja sličnih stilskih rješenja. Koliko puta čitate u pisanim radovima učenika, na raznorodne teme, rečenicu: *Sjedim u sobi i razmišljam?* (Da li razmišljaju i na nekom drugom mjestu, recimo u punom autobusu gradskog saobraćaja?) Pa primjer da: *Ljude krase razne osobine, kako pozitivne tako i negativne.* (Kako negativne osobine *krase* čovjeka?). Koliko ste puta pročitali stereotipnu sintagmu da nekoga *život nije mazio* (zamijeniti je samo time da ga je život gazio, pa bi laknulo čitaocu) ili banalno poređenje da je neko izgledao *poput bisera?* Pa brojne neodređenosti, poput *neko, nekad, negdje...* (Ko? Kada tačno? Gdje tačno?). Lažna sentimentalnost, trivijalnost i kič, možda su teške riječi kada govorimo o učeničkom pisanju, ali je izloženost djece upravo takvom „ukusu“ ogroman. Čim su okruženi pojavom, s obzirom na to da se još nijesu formirali kao ličnosti, učeći po modelu, upijaju.

Opšte mjesto termin je nauke o književnosti. I dok za stariju književnost, naročito narodnu, koja je, tada davno kada je nastajala, slušana, ne čitana, formule postaju neophodno psihološko sredstvo predaha, dotle u savremenim tekstovima opšte mjesto ima izrazito negativnu konotaciju. To su „opšte istine izražene na banalan način, kliše i fraze“ (Popović, 2007, 497).

Šta stoji iza opštih mjesta u dječjem pisanju? Stereotipi su, tvrde psiholozi, početak savladavanja svijeta. Svi u nekim situacijama priželjkujemo ključ za kategorisanje pojava ili stanja, ali pisanje ovu pojavu ne trpi. Upravo od kategorija kreću stereotipi. Shematizovanje životne raznolikosti postaje naša sudbina i od

nje često ne možemo pobjeći, ali svjesni toga, moramo se boriti za vrijednost školskog (ali, naravno, i sopstvenog) pisanja u kojem stereotipiju ispravljamo. Banalni počeci i završeci, ko zna čiji, davno smišljeni i prenošeni „s koljena na koljeno“, djeci se čine kao spas za popunjavanje nekakvim tekstom praznog papira. Odgovoran nastavnik, zabrinut nad pojavom, odmah okriivi sebe, pomislivši da je dao banalnu temu. Sjetimo se samo Čehovljevih „malih“ tema, koje su „proizvele“ vrhunsku estetska ostvarenja. Dakle, nema banalnih tema, ima banalnih odgovora na njih. U procesnom pristupu školskom pisanju „problem neatraktivne teme“, otklonjen je mogućnošću da se nastavnik s učenicima dogovori u vezi s tim na koje teme žele da pišu. Posebne mogućnosti za originalan izraz pruža šansa da učenik na određenu temu sam da naslov. Takva vrsta učeničke slobode visoko je vrednovana u istraživanju i analizi nastave usmenog i pisanog izražavanja u školama u Crnoj Gori. „Kada razmotrimo na koji način stvaraju pisci i šta jeste najsnažniji podsticaj za pisanu jezičnu produkciju, jasno je da ono što se nosi u sebi najjače pokreće stvaralačku energiju: lični doživljaji, emocije i promišljanja, kao i materijal koji se ima na raspolaganju u smislu bliskosti i poznavanja teme, potpuno jasnim čini ovakvo opredjeljenje učenika“ (Popović, 2021, 972).

Opšta mjesta nijesu fenomen koji povezujemo samo sa đačkim pisanjem. Birokratizovan stil i okoštale formule česte su i u tekstovima koje pišu odrasli. Javna riječ vrvi od nepotrebnog gomilanja riječi i pasivnih konstrukcija, a jezičku malograđanštinu predstavlja upravo divljenje dugom, ali ispraznom i komplikovanom izražavanju. Sjetimo se Ajnštajnovih riječi da se i najkomplikovanija pojava može objasniti na jednostavan način.

Na koji način da kontinuirano vaspitavamo sopstveni ukus i ukus naših učenika? Kako uputiti učenike u to da u pisanju izbjegavaju lažnu sentimentalnost, trivijalnost i kič? Ono što kao metodičari želimo da postignemo jeste sažet, a ekspresivan stil koji rezultira sugestivnom slikom i uspješnim narativom. Sve što je opšte i generalizujuće barijera je da ličnost prodre u tekst. Primjere gipkog i preciznog jezika iz zadataka učenika nastavnik pamti godinama.

Vježbanje je osnova dobrog pisanja

Klišee i opšta mjesta u đačkim zadacima možemo pratiti na nekoliko segmenata:

- oskudan rječnik
- okoštale fraze, birokratizovan stil (stariji razredi), pasivne konstrukcije, dekomponavanje glagola i imenica, nominalizacija, eufemizmi...
- nepotrebna ponavljanja, recimo ličnih zamjenica (naš jezik poznaje fleksiju glagola!)
- banalne i česte stilske figure (kitnjasti stil)

- ustaljenost kompozicije – ustaljeni počeci i završeci.

Za prodor individualnosti u rad služe stilske vježbe koje su pripremna radnja za pisanje teksta, a u duhu su procesnog pristupa školskom pisanju.

Ono od čega uvijek treba polaziti kada želimo kod učenika razviti vještinu pisanja, jeste dobro čitanje. Dobro razvijena čitalačka strategija, i dubinsko čitanje (Peti-Stantić, 2019) bogate rječnik svakog čitaoca, šire njegov senzibilitet za detalj i svježinu u izražavanju. Nije uzalud u metodici napravljen neprekidni lanac uticaja dvije jezičke vještine: pažljivim čitanjem do boljeg pisanja; dobrim pisanjem do boljeg čitanja. Navodimo nekoliko ideja za vježbe.

Tabela 1: Primjeri leksičkih i stilskih vježbanja

Asocijacije na stimulus (riječi-draži)
<p>Izaberite nekoliko riječi iz pjesme ili pripovijetke koja će se čitati (nepoznat tekst) i zahtijevajte od učenika da naprave što bogatiji lanac asocijacija na te riječi. Dobro bi bilo izabrati riječi za koje ste sigurni da su učeniku tog uzrasta poznate. Izaberite imenice, glagole i pridjeve (recimo tri imenice i po jedan glagol i pridjev). Birajte riječi za konkretne ali i za apstraktne stvari. Učenici bi trebalo da zabilježe riječ, sintagmu i kompletnu rečenicu kao asocijaciju na stimulus.</p> <p>Ovo je izvanredna vježba za stvaranje aktivnog mentalnog leksikona. „Naime, kada govorimo o broju i vrsti asocijacija koje izazivaju riječi kojima baratamo, govorimo o broju i vrsti veza kojima su riječi učvršćene u našem mentalnom leksikonu“ (Peti-Stantić, 2019, 205). „Pretpostavlja se da su leksički elementi u mentalnom leksikonu svakog od nas ustrojani tako da pogoduju brzom aktiviranju i prepoznavanju onoga što je u određenom trenutku potrebno. Obrazovan čovek zna između 50.000 i 250.000 reči, a reči svog jezika prepoznajemo za $\frac{1}{5}$ sekunde. To znači da su one organizovane, a ne nabacane“ (Dragičević, 2005, 65).</p> <p>Slična vježba mogla bi se organizovati s riječima iz poznatog teksta, koje je učenik prvi put pročitao/čuo, a koje su objašnjene u čitanci, ili ih je, pak objasnio nastavnik. Ovim putem provjerava se koliko se riječ učvrstila u mentalnom leksikonu.</p> <p>Sljedeća vježba mogla bi biti kontekstualizovanje nepoznatih i apstraktnih riječi.</p>
Građenje izvedenica i složenica
<p>Vježbe građenja riječi izvode se u praksi često još od najmlađeg učenickog uzrasta. Sastoje se u tome da se od učenika zahtijeva da smisle što više primjera riječi koje su izvedene od ponuđene. Poželjno bi bilo zahtijevati od učenika da riječi koje nižu budu različitih vrsta. Recimo, ako je zadata riječ imenica MASKA, da učenici naprave, pored imenica i glagole i pridjeve, ili ako je zadata riječ glagol PISATI da naprave što više imenica i pridjeva.</p>

Šta se ovakvim tipom vježbe postiže?

„S jedne se strane njome učvršćuje mreža riječi srodnih po značenju... S druge strane, značenja nekih riječi koje treba naučiti mogu biti nepoznata ili neosvijješćena, dok s njom povezane riječi mogu biti već poznate“ (Peti-Stantić, 2019, 206).

Upotreba stilskih figura

U okviru metodskog postupka procesnog pisanja već smo govorili o tome kako se konkretizacija i dinamizovanje slike postiže uspješnim poređenjem. Ideju za radionicu možete potražiti u tekstu *Oblici učeničkih pisanih radova, s posebnim osvrtom na podsticanje vještine opisivanja* (Đurković, 2013), a sličan postupak možete primijeniti za druge stilske figure, posebno metaforu, kontrast i metonimiju.

Povezivanje

Na osnovu pročitane pripovijetke treba izdvojiti petnaestak riječi (manji broj ako se radi o učenicima prvog i drugog ciklusa osnovne škole). Zadatak je da pronađu što više semantički bliskih riječi – sinonima. Sličnu vježbu možete koristiti za homonime i antonime.

Ispravljanje okoštalog jezika

Ideje za izbjegavanje inertnog, umrtvljujućeg stila (pojava se može pratiti na starijem uzrastu učenika).

Vježba prepoznavanja dekomponovanja glagola:

Ponuditi učenicima nekoliko sintagmi, na primjer: *vršiti analizu; biti u zakašnjenju; voditi razgovor* i tražiti od njih da svaki primjer pretvore u jedan glagol.

Objasniti učenicima da glagol uz imenicu nosi podatke o licu i vremenu radnje. Kada ga preinačimo u imenicu, tih podataka više nema. Lanac se može beskrajno nastavljati, jer se glagolima *vršiti* i *biti* može „razbiti“ svaki glagol.

Vježba prepoznavanja dekomponovanja imenica:

Ponuditi učenicima nekoliko primjera dekomponovanih imenica: *planinski predio, sniježni pokrivač, muzejska ustanova, vremenski interval, ljetnji period, putničko vozilo...* i od učenika zatražiti da od sintagmi naprave jednu riječ koja semantički odgovara ponuđenim primjerima.

Vježba prepoznavanja nominalizacije:

Ponuditi učenicima nekoliko nominalizacija: *cvjetanje biljaka, polijetanje aviona...* i od učenika zahtijevati da glagolske imenice pretvore u glagole.

Objasniti učenicima da su imenice, za razliku od glagola, statične i čine tekst monotonim. Glagolska imenica ne samo što zaustavlja sliku – nemamo više film koji nam se odvija pred mentalnim očima – nego se ta slika apstrahuje, muti do neprepoznavanja. Rečenica prelazi u nerečenicu.

Vježba prepoznavanja eufemizama:

Pronaći primjere eufemizama, pa pitati učenike šta oni znače:

strah postoji, biće potrebno (Obratite pažnju: umjesto prezenta, futur!), *ponaša se neprilagođeno; nalazi se u stanju socijalne potrebe.*

Tema za razgovor s učenicima nakon vježbe:

Šta stoji iza jezičkog ublažavanja? Kada je ono poželjno, a kada nije?

Pasivne konstrukcije učiniti aktivnim

Posljednja dva tipa vježbi neophodna su zbog upliva stranih jezika u naš maternji.

Primjera ima prilično, ali da navedemo neke. Na primjer pasivne rečenične konstrukcije: *Opomena je predata Robertu od strane domara.*

Ponuditi učenicima od pet do deset primjera pasivnih jezičkih konstrukcija i zahtijevati od njih da ih preformulišu u aktivne.

Za sljedeći set vježbi trebalo bi odabrati reprezentativni književni tekst. Ponuditi učenicima nekoliko rečenica iz teksta i zahtijevati od njih da ih prebace u pasivni oblik. Nakon toga analizirati efekte koje taj čin proizvodi.

Izbjegavanje nagomilavanja zamjenica

Naš jezik poznaje fleksiju glagola, otkuda onda toliko ličnih zamjenica u pisanju?

Ja volim košarku. Mi smo svake subote na trim-stazi. (Umjesto: Volim košarku. Svake subote smo na trim-stazi.)

Učenici, naročito mlađeg uzrasta, često u pisanju gomilaju lične zamjenice. Vježba je način da nauče da to nije uvijek neophodno i da se stilske nijanse postižu promjenom glagola po licima.

Tema za razgovor s učenicima nakon vježbanja:

U kojim je tekstualnim situacijama opravdano naglasiti lične zamjenice.

Naveli smo samo nekoliko ideja za vježbe koje bi trebalo češće praktikovati. Grešaka se ne treba plašiti, od njih se polazi, pažljivo se analiziraju i ispravljaju. Upornim vježbanjem uvodimo: obratnost u jednosmjernost, individualni glas u, često, bahati, a jezički siromašan kolektivitet, pažljiviji izbor perspektive i slojevitije razumijevanje sopstvenih osjećanja.

Umjesto zaključka

Rečenica doslovno znači način mišljenja. Dobro pozicionirana u tekstu, ona je slika jasnosti i osobnosti našeg razmišljanja. Ona nepogrešivo otkriva koliko je nešto istinski prošlo kroz naše biće. Stil odista jeste fizionomija našeg uma, kako je govorio Šopenhauer.

Pisanje se, kao i svaka druga vještina, razvija upornim, svakodnevnim vježbanjem. Na kraju, dva zanimljiva primjera.

Umberto Eko, slavni semiotičar i pisac, 1978. našao se u grupi filozofa, sociologa, političara koje je urednica jednog malog izdavača odredila da, kao

nepriповjedači, napišu po jednu detektivsku priču. On je to odmah odbio odgovorivši da nije zainteresovan za kreativno pisanje, i da je apsolutno nesposoban da napiše dobar dijalog. U šali je dodao da ako bi morao da napiše kriminalni roman, to bi djelo moralo imati barem pet stotina strana a radnja bi se dešavala u nekom srednjovjekovnom manastiru. Urednica je autoritativno kazala da ona ne traži neki nezgrapan šund, i tu se sve završilo. Čim se vratio kući, pretražio je fioke i našao skice iz prethodne godine – parče hartije na kojoj je zapisao neka imena monaha. To je značilo da se u zatomljenom dijelu duše velikog Eka zamisao o romanu već razvijala, ali da toga nije bio svjestan. Shvatio je da bi bilo dobro narativno rješenje – monah se otruje dok čita neku misterioznu knjigu. Tako je počeo da piše *Ime ruže*, jedan od najčitanijih romana 20. vijeka.

Pol Oster, slavni američki pisac, pasionirano posmatra bejzbol utakmice. Na prvu utakmicu odveli su ga roditelji kao osmogodišnjaka. Kad je utakmica bila gotova, prolazeći pored svlačionica, ugledali su jednog od najpoznatijih bejzbol igrača. Pol se odvažio da mu zatraži autogram, a ovaj mu je tražio olovku, koju mali Pol nije imao. Nijesu je imali ni njegovi roditelji. Tako nije dobio željeni autogram. Otada nikada više nije izašao iz kuće bez olovke u džepu. I tako je, kaže, postao pisac.

Šaljivo ili suštinski važno, ne znamo, ali je zanimljivo imati na umu ovo demistifikovanje samog čina pisanja. Promocija ideje da svako može dobro pisati, motiviše učenike i proizvodi kod njih ustaljeno preispitivanje pred pisanje: šta to tačno želim reći, koje su riječi prave za to, kakva mi je slika koja podržava osnovnu ideju, da li je moje zapažanje samo moje, da li je originalno, da li su mi dijalozi uvjerljivi...

Procesni pristup jezičkoj produkciji učenika omogućava uvježbavanje mnogih elemenata dobrog pisanja. U tom poslu treba istrajavati da se bar donekle demantuje Kišova misao o neuništivosti banalnosti: „Banalnost je neuništiva kao plastična boca“.

Literatura

1. Čačinović-Puhovski, N. (1994). *Ogled o pismenosti*. Zagreb: Durieux.
2. Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. Durković, N. (2013). Oblici učeničkih pisanih radova, s posebnim osvrtom na podsticanje vještine opisivanja. U: *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove – prvi koraci*. Naša škola. Podgorica: Zavod za školstvo (45–57).
4. <https://pulse.rs/kako-pisati-umberto-eko/>
5. <https://www.pismenica.rs/knjizevnost/danilo-kis-banalnost-je-neunistiva-kao-plasticna-boca/>
6. Oster, P., Kuci, Dž. M. (2018). *Ovde i sada, Pisma (2008–2011)*, Beograd: Samizdat B92.
7. Peti-Stantić, A. (2019). *Čitanjem do (spo)razumijevanja*. Zagreb, Ljevak.
8. Piper, P, Dragičević, R., Stefanović, M. (2005). *Asocijativni rečnik srpskoga jezika*. Beogradska knjiga, Beograd: Službeni list SCG, Filološki fakultet u Beogradu.
9. Popović, T. (2007). *Rečnik Književnih termina*. Beograd Logos Art.
10. Popović, D. (2021). Understanding and Applying Writing Strategies in Third Cycle of Primary School. *International Journal of Instruction*, Vol.14, No.1, 963–982.
11. Visinko, K. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskog jezika. Pisanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Dr Dušanka Popović

Filološki fakultet

Nikšić

PROCJENA I OCJENA UČENIČKOG PISANOG STVARALAŠTVA

*Držim da nema normalo razvijenog učenika
koji ne bi u povoljnim okolnostima
razvio sposobnost pismenog izražavanja
čak i na stanovitom stvaralačkom stupnju.*
Stjepko Težak, 1998.

*Vrednovanje učeničkih sastavaka izmiče
znanstvenoj objektivnosti i egzaktnosti.*
Karol Visinko, 2010.

Apstrakt

Oblast pisanog izražavanja jedna je od najkompleksnijih oblasti nastave jezika i književnosti. U sebi sabira i odražava postignuća većine obrazovno-vaspitnih ishoda i ishoda znanja namijenjenih ovom predmetu, pa je ocjena i procjena njenih produkata isto tako zahtjevan i kompleksan posao. Nastojali smo da damo pregled pristupa procjeni i ocjeni učeničkog pisanog stvaralaštva ponuđenih u metodikama posljednjih decenija prošlog i početkom ovog vijeka, a koji su još uvijek aktuelni i primjenljivi kako u svojoj cjelovitosti, tako i u kombinacijama sa drugim pristupima. Sa tim ciljem razmotrili smo cjeloviti i analitički pristup ocjenjivanju, ali i instrumente koji mogu doprinijeti unapređenju učeničkih znanja i njihovom dokumentovanju u procesu, kao i u sumiranju rezultata i argumentovanju konačne ocjene učeničkih postignuća na ovom polju. Takođe, nastojali smo da sagledamo značaj formativne i sumativne procjene i ocjene u ovoj oblasti, povežemo je sa aktuelnim predmetnim programima i saopštimo lična promišljanja o navedenoj problematici, te tako damo doprinos vrednovanju ove izuzetno važne karike u razvoju učeničke pismenosti.

Ključne riječi: *tekst, ocjena i procjena, vrednovanje.*

Uvod

Procjenjivanje i ocjenjivanje konstantna je nastavnička aktivnost usmjerena na unapređenje učenja i poučavanja, što znači da je, ne samo slika učeničkih postignuća, već i svojevrсни odraz filozofije i kvaliteta rada nastavnika na osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovnom nivou. Kao takvo, dio je svih nastavnih aktivnosti i jedna od ključih profesionalnih kompetencija nastavnika. Suštinsko poznavanje vaspitno-obrazovnih ishoda i ishoda učenja utemeljenih u predmetnom programu prvi je korak u ovoj aktivnosti, čemu slijedi utvrđivanje kriterijuma za njihovu procjenu. Značaj procjene i ocjene učeničkih postignuća ogleda se u pružanju adekvatne podrške napredovanju učenika, njihovom motivisanju za učenje i obrazovanje uopšte, podsticanju pozitivnih emocija i samopoštovanja, kao i razvoju učeničkih sposobnosti za samoprocjenu i samoocjenjivanje.

Aktivnosti procjene i ocjene učeničkih postignuća, kako u osnovnoj tako i u srednjoj školi, treba blagovremeno planirati, što znači paralelno sa vremenskim rasporedom ostalih segmenata vaspitno-obrazovnog procesa, odnosno izradom godišnjeg plana rada. Plan procjenjivanja i ocjenjivanja treba da prati godišnji plan rada, i osim pismenih zadataka, važno je planirati vremensku dinamiku i načine procjene i ocjene učeničkih postignuća u okviru svih programskih oblasti. U tom procesu „nužno je postupno, individualizirano vođenje i vrednovanje primjereno mogućnostima i svojstvima svakog pojedinca“ (Težak, 1998, 513). Samo na taj način obezbjeđuje se blagovremena i suštinska povratna informacija učenicima o njihovom znanju i napretku, te zajedničko utvrđivanje aktivnosti za unapređenje postojećeg stanja ukoliko je potrebno, kao i motivacija za nove podvige. Takođe, procjena i ocjena postaju dio procesa učenja i poučavanja.

Kako bi ocjena bila u što većoj mjeri autentični odraz učeničkih postignuća, nastavnik treba da posjeduje određene vještine i znanja i preuzme odgovornost za njihovu efikasnu primjenu. U tom procesu, dakle, nastavnik treba da: dobro upozna i razumije različite tehnike ocjenjivanja, izabere načine ocjenjivanja koji su u skladu sa željenim ishodima učenja, u potpunosti razumije uspostavljene ishode učenja koji definišu nivoe sposobnosti u svakoj oblasti predmetnog programa, prouči razvojne nivoe učenja, ohrabri učenike da preuzimaju rizike, obezbijedi vrijeme za vježbanje prije provjere znanja i koristi najvažniju, najusaglašeniju i vremenski najbližu evidenciju za svakog učenika kada donosi sud o njihovim razvojnim nivoima učenja (Havelka, Hebib, Baucal, 2003).

Formativno (razvojno) ocjenjivanje učenika odvija se kontinuirano tokom školske godine, pa je samim tim usmjeravajuće i podsticajno, odnosno procesno ili razvojno. Učenik treba da zna da će takva procjena (najčešće deskriptivna), nastala i evidentirana u procesu, direktno uticati na formiranje konačne, kvantitativne i sumativne ocjene njegove kompetentnosti, pa i u oblasti stvaralačkog pisanja.

Kreativno pisanje i ocjenjivanje

Kreativno pisanje zahtjevan je i obiman programski zadatak u nastavi maternjeg jezika i književnosti istaknut obrazovno-vaspitnim ishodima u obje predmetne oblasti – nastavi jezika i nastavi književnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Stvaranje tekstova po ugledu na umjetničke i neumjetničke tekstove različitih vrsta način je razvoja i unapređenja učeničke kompetentnosti na polju jezika i književnosti u mnogim njihovim segmentima. Istovremeno, stvaralačko pisanje je svojevrsan vid provjere nivoa usvojenosti gotovo svih ključnih znanja, vještina i stavova koji se tokom ove nastave stiču. „Tekst je rezultat spoznajnih procesa, znanja o predmetu, te pišćeva odnosa prema sadržaju o kojem piše. U tekstu se oživotvoruju spoznaje do kojih je pisac došao iz različitih izvora i različitih načina spoznavanja“ (Rosandić, 2002, 54).

Kreativna jezička produkcija učenika uvijek je bila osjetljiva i komplikovana oblast za objektivnu i nepristrasnu procjenu, upravo zbog svoje kompleksnosti. Metodičari su po tom pitanju potpuno saglasni (Težak, 1998; Rosandić, 2002; Nikolić, 2010; Visinko, 2010). Čemu dati prednost prilikom procjenjivanja konkretnog zadatka? Da li u prvi plan istaći tek stečena znanja i vještine ili djelo procijeniti u njegovoj cjelovitosti? Kako se odrediti prema uzrastu učenika i koji je to očekivani minimum koji taj uzrast može pokazati? Kako sačuvati želju i interesovanje učenika da nastavi da stvara pisanjem i kako ga ocjenom motivisati za nove podvige na ovom polju? Sve su to važna pitanja koja brinu nastavnika jezika i književnosti od samih početaka učeničkog pisanog stvaralašta, pa sve do završetka srednje škole. Procjena i ocjena treba da, prije svega, bude instrument za dijagnostikovanje stanja i da rezultira podsticajem za nove i bolje kreacije pisanih tekstova. Iako je dobro podržati učenike i podstaći ih za naredne izazove pisanja upravo isticanjem onoga što je u njihovim sastavima uzorno i dobro, treba biti i obazriv i ne dozvoliti da se neki realni propusti zanemare.

Pisanje kao veoma kompleksna i kognitivno zahtjevna aktivnost, predstavlja dinamički sklop kognitivnih procesa višeg i nižeg nivoa i simultanu kombinaciju i koordinaciju strategija i tehnika pisanja tj. aktiviranje, odabir i primjenu različitih kognitivnih procesa neophodnih za nastanak teksta (Nikčević-Milković, 2016). Primjena primarnih i sekundarnih strategija pisanja², kojima se učenici kontinuirano poučavaju kroz obrazovanje, obezbjeđuje kvalitet teksta, pa se kod jezičkog izražavanja obično ispituje konceptualno i proceduralno znanje³

---

² *Primarne strategije*: planiranje (teme, svrhe pisanja, publike), izrada nacrt, ispravka teksta; *sekundarne strategije*: anticipacija kritike, postavljanje pitanja, grafovi i slike, navođenje primjera, istorijski podaci, sopstveno iskustvo...; *tehnike*: bujica ideja, istraživanje teme čitanjem, razgovori, saradnički rad i sl. (Rosenberg, 1989).

³ *Činjenično znanje* – temeljni elementi koje učenici moraju poznavati kako bi se upoznali s određenom disciplinom ili riješili problem. Obuhvata: poznavanje terminologije, simbola, znakova; poznavanje specifičnih detalja i elemenata. Primjeri: vokabular, datumi, osobe, događaji,

(Visinko, 2010). Provjera proceduralnog i konceptualnog znanja dominira, jer učenik pokazuje sposobnost sastavljanja određene vrste teksta, demonstrirajući pri tome znanje i vještinu osmišljavanja i kombinacije svih komponenti pisanja koje se pojedinačno i u cjelini u tekstu ocjenjuju.

Procjenjivanje i ocjenjivanje učeničkih pisanih radova sigurno je jedan od puteva da se pošalje funkcionalna povratna informacija o njihovom radu i toj aktivnosti da na značaju, a visok nivo objektivnosti i nepristrasnosti način je da se sačuva interesovanje i motivacija za dalji stvaralački rad djece i mladih. Zato prilikom obavljanja ove završne aktivnosti svakog učenja i poučavanja, kada je stvaralaštvo u pitanju – valja biti posebno oprezan. Tim prije što je stvaralačko pisanje kao kreativni čin uslovljeno mnogim segmentima koji će se naći na listi za procjenu: obim učeničkog vokabulara, sposobnost imaginacije, poznavanje i funkcionalno korišćenje različitih oblika izražavanja, posjedovanje književnoteorijskih znanja zavisno od uzrasta, vladanje zakonitostima nastanka, organizacije i kreacije teksta kako u cjelini, tako i njegovih djelova, stvaranje dobre kompozicije teksta, očuvanje njegove koherentnosti i konzistentnosti, opremljenost gramatičkim i pravopisnim znanjima i dr.

Da bi se dostigao željeni nivo pismenosti⁴, učeničke pisane radove koji se odnose na stvaranje tekstova po ugledu na umjetničke ili neumjetničke, nužno je redovno pregledati i analizirati, uz komentare i zajedničko procjenjivanje

---

pojave, procesi, lokacije, društvo itd. *Konceptualno znanje* – poznavanje klasifikacija i kategorija, načela; poznavanje principa i generalizacija; poznavanje teorija, modela i struktura. Primjeri: poznavanje i klasifikacija pojmova, te primjena znanja u novim situacijama; primjenjuju hronologiju, kauzalnost, promjene i kontinuitet; opisuju društvo, kulturu, politiku, interpretativni modeli. *Proceduralno znanje* – kako uraditi nešto specifično unutar predmeta, metode istraživanja (čine kognitivne, motoričke i integralne vještine). Obuhvata: poznavanje specifičnih vještina, tehnika i algoritama za pojedini predmet; poznavanje kriterijuma za odabir i korišćenje odgovarajućih procedura, vještina, tehnika i metoda. Primjeri: vještine koje se koriste u analizi izvora, tehnike intervjuisanja, kriterijumi kojima se prosuđuje primjenjivost određene metode (odvajanje bitnog od nebitnog, reorganiziranje, sažimanje, uspoređivanje, kategoriziranje, zaključivanje, klasificiranje. *Metakognitivno znanje* – znanje o spoznaji, svjesnost i razumijevanje vlastitih kognitivnih procesa. Obuhvata: strateško znanje (osnovne strategije i metode za učenje, razmišljanje i rješavanje problema); znanje o kognitivnim zadacima, koje strategije, kako i za koje zadatke; kontekstualno znanje; znanje o sebi. Primjeri: izrada pregleda/nacrta za strukturu godišnjeg plana rada iz istorije; poznavanje tipova testova koji se primjenjuju, kao i kognitivnih zahtjeva različitih zadataka; svijest o nivou sopstvenog znanja.

⁴ Kompetencija pismenost je u posljednjem dokumentu Evropske unije o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (European Commission, 2018, 2018a) zamijenila komunikaciju na maternjem jeziku, a obuhvata sposobnosti prepoznavanja, razumijevanja, kreacije, izražavanja i interpretacije koncepata, osjećanja, činjenica i mišljenja putem jezika. Poznavanje strategija čitanja i pisanja neophodno je za navedene aktivnosti, i zahtijeva: dobar rječnik, funkcionalno vladanje gramatikom, razlikovanje umjetničke i neumjetničke upotrebe jezika, razumijevanje pisanih informacija, adekvatnu upotrebu usmenog ili pisanog izraza zavisno od situacije, poznavanje glavnih karakteristika različitih stilova u govoru i pisanju... Vještina korišćenja različitih izvora znanja i informacija u njima, obrada sakupljenih informacija i formulacija argumentacije usmeno i pisano – dio je ove kompetencije.

njihovog kvaliteta. Dobro je i kada učenik u procesu nastanka teksta dobije sugestije i savjete koji se odnose na unapređenje sadržine i stila uslovljene logičkim zakonitostima, estetičkim principima i drugim praktičnim uslovljavanjima. To će ga obavezati i podstaći da poboljša svoj zadatak pišući novu verziju, „stilski precizniju, bogatiju činjenicama, konkretniju i ubjedljiviju, puniju ili sažetiju“ (Nikolić, 2010, 872). U okviru procesnog pristupa ocjenjuje se završna verzija teksta nastala nakon njegove analize sa vršnjacima i nastavnikom.

Poznata je činjenica da je pismeni zadatak koji se, u zavisnosti od uzrasta, radi od dva do četiri puta godišnje na kraju određenog obrazovnog perioda (tromesečje, kraj polugodišta/godine) i pripada sumativnoj procjeni učeničkih postignuća, najveća i sveobuhvatna provjera u nastavi maternjeg jezika i književnosti. Upravo poučavanje učenika kroz proces koji traje onoliko koliko je svakom pojedincu u razredu potrebno da uobliči sadržajno, stilski i jezički korektan tekst, omogućava im da steknu određene rutine i da budu brži i uspješniji kada ga je potrebno napisati za jedan školski čas (pismena vježba, pismeni zadatak) ili u okviru ograničenog vremena tokom eksterno-interne provjere znanja, eksterne mature i sl. (Popović, 2013).

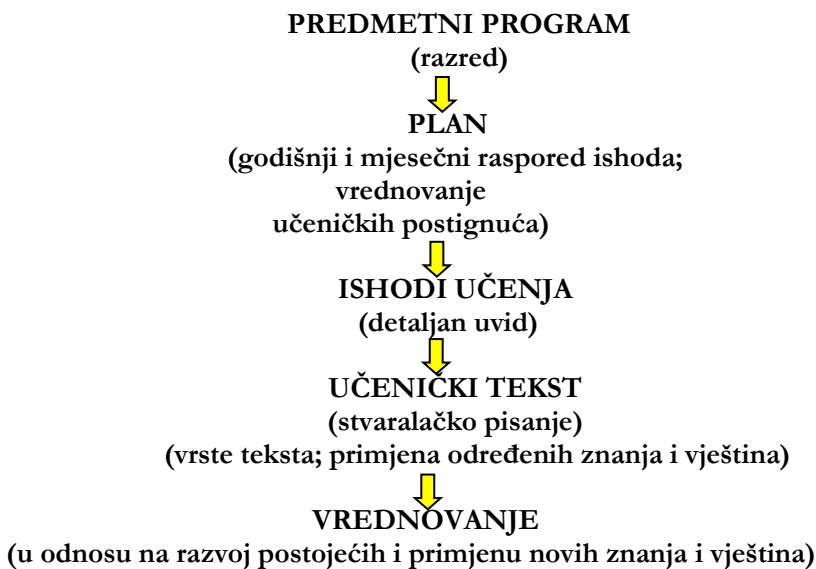
Od programa do procjene i vrednovanja

Polazište za svaku nastavnu aktivnost jeste predmetni program, plan njegove realizacije i ishodi učenja raspoređeni na godišnjem i mjesečnom nivou, te konkretan zadatak i njegovo vrednovanje. Ishode koji se odnose na stvaralačko pisanje u predmetnim programima namijenjenim nastavi maternjeg jezika i književnosti u osnovnoj školi (2017) i srednjim školama (2017, 2020), mogli bismo ovako uopštiti: učenici stvaraju tekstove po ugledu na umjetničke i neumjetničke tekstove, pokušavajući da, u skladu sa čitanim uzornim tekstom određene vrste, koncipiraju i razrade sopstveni tekst iste ili slične vrste. Takvi radovi pokazuju nivo ostvarenosti određenih ishoda za sve pojedince u razredu odražavajući učenička postignuća na polju pismenosti, kao i poznavanje određenog gradiva iz obje oblasti nastavnog predmeta.

Gledano u cjelini, od programa do procjene i vrednovanja učeničkog teksta, put vodi preko plana namijenjenog određenom razredu pri čemu nastavnik promišlja o učeničkim predznanjima, tj. znanjima i vještinama koje su učenici iz ove oblasti stekli u prethodnim razredima i njihovom unapređenju, kao i znanjima i vještinama koje će učenici u konkretnom razredu, za koji se izrađuje plan, steći, rukovodeći se pri tome ishodima učenja. Kako se u obrazovnoj vertikali korpus znanja i vještina širi po načelu razvojne spirale, nastavnik precizno procjenjuje šta se u razredima kojima trenutno predaje obnavlja i unapređuje, a šta novo i do tada nepoznato treba savladati. To znači da, osim na već utvrđene parametre za procjenu učeničkog stvaralačkog pisanja, u određenom razredu posebnu pažnju treba obratiti na one djelove pisanog teksta u kojima se odražavaju nova znanja i vještine koje su učenici nedavno stekli, kako

bi se provjerila njihova funkcionalnost i efikasno korišćenje u pisanom tekstu. Na primjer, ako su učenici već koristili hronološko pripovijedanje u prethodnim razredima, onda se u VII razredu posebna pažnja može usmjeriti na mogućnost upotrebe retrospektivnog pripovijedanja ili na primjenu oblika izražavanja sa kojim su se intenzivno susretali u izučavanim djelima. Takođe, ako su u VIII razredu stekli znanja o aktivnoj i pasivnoj rečenici, te umetnutoj rečenici i rečeničnoj inverziji, bilo bi dobro sagledati kako učenici ta znanja koriste u sopstvenom tekstu. Ako se u III razredu srednje škole posebno bavilo simbolizmom i impresionizmom kao pravcima u okviru moderne, onda bi u stvaralačkom pisanju mogao da se izrazi odnos prema problemu slobode i konvencija, tabua i zabrana i načina njihove obrade u sopstvenom literarnom tekstu. Prethodno rečeno pokušaćemo da predstavimo shemom koja slijedi.

Shema 1: Od predmetnog programa i ishoda učenja do vrednovanja pisanog teksta.

Promišljanje o načinu procjene i ocjene učeničkog pisanog stvaralaštva nameće mnoga pitanja: Da li smo dovoljno istraživali ovu nastavnu oblast? Raspoložemo li činjenicama i argumentima za preduzimanje koraka koji će voditi ka poboljšanju? Kako koristiti istraživanja iz okruženja⁵, s obzirom na to da u

⁵ Na primjer, rezultati istraživanja pismenog izražavanja učenika realizovanog školske 1979/80. u riječkoj Gimnaziji, pokazuju da su učenici napravili gotovo identične propuste onima koji su uočeni na eksternoj provjeri znanja u prvoj deceniji XXI vijeka: ne postoji navika analize teme, pa se asocijativnim predstavama pokušavalo doći do njene suštine, nema plana teksta što je prouzrokovalo njegovu lošu kompoziciju; primjena pravopisnih pravila nije automatizovana, a javljaju se i gramatičke greške; izvornost (originalnost) u izražavanju bila je prepoznatljiva kod malog broja darovitih učenika, dok je kod većine prisutna težnja za intelektualizacijom teksta ili

Crnoj Gori nemamo kontinuitet takvih aktivnosti i da li su relevantna za nas? Znači li to da treba pomno ispitivati nastavu pisanja i kontinuirano raditi na njenom stvarnom unapređenju? Smatramo da su se uslovi u Crnoj Gori za to stekli: fleksibilni i djelimično otvoreni predmetni programi zasnovani na ishodima, ishodi koji se direktno odnose na pisano jezičko stvaralaštvo, odgovarajuće obrazovanje nastavnika i mogućnost kontinuiranog profesionalnog razvoja. Značaj razvoja kreativnosti prepoznat je u crnogorskom obrazovnom sistemu, pa tako i u programima, a njen razvoj u direktnoj je vezi s njegovanjem vrijednosti kakve su, radoznalost, samopouzdanje, tolerancija, istrajnost, nekomformizam... (Durković, 2019). Da li će sve navedeno biti funkcionalno iskorišćeno, zavisi od suštinskog razumijevanja ove problematike, organizacije u školi i ličnih uvida u njen značaj⁶.

Specifičnosti učeničkog pisanog stvaralaštva

Prije svega, ističemo stavove renomiranih metodičara i istraživača u oblasti učeničkog pisanog izražavanja i stvaralačke pismenosti na balkanskom prostoru, koji čine suštinu poučavanja pisanju u školi formulišući njegov osnovni cilj i zadatak, i postajući, tako, polazištem za teorijska razmatranja i njihovu praktičnu provjeru. Tako Dimitrijević (1969) ističe da se učenik ne uči pismenosti samo da bi u školi dobro pisao, već da bi mu ta sposobnost kasnije u životu poslužila da svoja znanja, promišljanja i namjere pravilno i vješto saopštava drugima, te da nastava književnosti i jezika nikada nije stvarala umjetnike i talente, već pismene ljude. Takođe, poučavanje pisanju u školi nema za cilj „razvoj i sazrijevanje budućih književnika, nego razvoj pismenosti i osjetljivosti za umjetnost riječi“ (Težak, 1998, 513). Ističući činjenicu da učenici putem jezika komuniciraju sa svijetom, učestvujući u toj univerzalnoj jezičkoj djelatnosti na sebi svojstven način, Velaga smatra da je „nastava izražavanja i stvaranja, posebno nastava stvaralačke pismenosti, usmjerena prema uspostavljanju, poticanju i unapređivanju te djelatnosti“ (1990, 34). Ovi navodi pomažu da se razumije cilj nastave pisanja (pismenog izražavanja) u školi, te da se prema njemu nastavnici jasno odrede. Stvaranje pisanih tekstova treba sagledati kao dio razvoja pismenosti u cjelini, jer da bi nastao sadržajno, jezički i stilski korektan tekst,

---

estetizacijom. Autorka istraživanja (Ksenija Cek, 1980, u Visinko, 2010) ističe razvijeni leksik učenika što nije dovoljno za uspješno stvaranje teksta. Konačno, ona zaključuje da se časovi namijenjeni nastavi jezika i jezičkog izražavanja zamjenjuju časovima književnosti, jer je broj časova namijenjen toj nastavi – nedovoljan. Slična praksa prisutna je i u crnogorskim srednjim školama.

⁶ Ističemo lični uvid jer se na državnom nivou kroz zahtjeve na interno-eksternoj provjeri znanja i maturalnom ispitu jasno demonstrira značaj posjedovanja vještina i znanja za stvaranje korektnog teksta u skladu sa određenim zahtjevima, tako da, čini se, ostaje nivo škole i lični nivo na kojem treba intenzivnije raditi i promišljati o ovoj problematici.

učenik mora da mobilize mnoga znanja i vještine koje je stekao tokom cjelokupne nastave jezika i književnosti (Popović, 2019).

Po svojim karakteristikama sam čin pisanja je svojevrsno rješavanje problema, istraživanje i dolaženje do određenih otkrića i rješenja. Tako se u učeničkom pisanom stvaralaštvu (literarnom i neliterarnom), u traganju za što boljim izrazom teme i predmeta o kojem pišu, pojave određene vrijednosti koje za odrasle stvaraoce najčešće nijesu nove, ali za samog učenika jesu. Težak (1998) ističe da se u ranom djetinjstvu koristi naivni iskaz naivnog doživljaja svijeta, dok na izmaku iz djetinjstva dominira intencionalnost – mladi stvaralac teži da svoj iskaz učini posebnim. Kada počne da traga za posebnosti, koliko god da otkriva već otkrivene istine, ukoliko to čini „vlastitim darom i marom – učeniku se ne smije poreći određeni stupanj kolumbovske sposobnosti“ (Težak, 1998, 516). Na tom uzrastu pjesništvo mu „proističe iz težnje za ispovijedanjem, za pripovijedanjem, za igranjem: za komunikacijom!“ (Pavletić, 1988, 11). Nastavnikova je obaveza da te posebnosti kod svojih učenika prepozna, a uspjeće ako suštinski razumije put učeničkog saznanja.

Istaknimo i to da je nužno razlikovati zanatski od stvaralačkog nivoa pisanja. Zanatski nivo odnosi se na poznavanje karakteristika određene vrste teksta, kao i na gramatičke i pravopisne zakonitosti i moguće ga je dostići vježbanjem. Stvaralački nivo pisanja zahtijeva „nadarenost, sposobnost – kreativnu inventivnost – pojedinca da u jeziku iznađe sredstava i postupaka kojima će izgraditi vlastiti *kod* u procesu obrade i prerade *svakodnevnog koda*“ (Kovačević, 2000, 9). Zanatski i stvaralački nivo pismenosti prepoznajemo i u Težakovoj (1998) podjeli na osnovnu, reproduktivnu pismenost i stvaralačku, poetsku pismenost, u literarnom smislu. Drugoj kategoriji dodali bismo i stvaranje neliterarnih tekstova i preimenovali je samo u stvaralačku ili produktivnu pismenost. Stvaralačka pismenost obuhvata i osnovnu pismenost, pa je logično da je učenik ostvaruje i unapređuje, kako percepcijom tako i produkcijom pisanog teksta. U školi treba vrednovati i jednu i drugu, svaku po zasebnim kriterijumima.

Kada je kreativno stvaralaštvo učenika u pitanju, gramatičko-pravopisnoj pravilnosti teksta, kao dijelu zanatskog nivoa pisanja, treba posvetiti odgovarajuće vrijeme i aktivnosti, ali ne stvarati situacije u kojima će učenici pomisliti da je ona najvažnija. Nužno je uvažavanje svih ostalih vrijednosti koje sastav treba da posjeduje kako bi se ujednačeno razvijale sve sposobnosti neophodne za stvaranje dobrog teksta, kako u pojedinostima tako i u cjelini. Učenici se, na taj način, oslobađaju straha da će napraviti neki gramatički ili pravopisni propust i usmjeravaju na slobodu izricanja misli i ideja, koje će, zatim, sistematično rasporediti i uobličiti u tekst. Poznato je da su, u procesnom pristupu, posljednji koraci u oblikovanju teksta lektura i korektura. To znači da mali i mladi stvaraoци imaju priliku da svoje tekstove gramatički i pravopisno uredi koristeći vlastita znanja i odgovarajuće priručnike (pravopise, gramatike, leksikone...). Na taj način

pripremaju ih za konačno predstavljanje javnosti koju najčešće čini njihov nastavnik i drugovi iz odjeljenja, ali i šira publika na nivou škole.

I u drugim pristupima poučavanja stvaranju teksta (instrukcijski, interakcijski i slobodni pristup), gramatička i pravopisna korektnost zadatka važna je dimenzija na koju se obraća pažnja u završnoj fazi stvaranja. Prilikom procjene ove dimenzije učeničkog teksta, uvijek treba imati na umu uzrast i korpus pravopisnih i gramatičkih znanja koje je učenik već usvojio i koji tek treba da stekne⁷.

Kontinuirano praćenje i vrednovanje učeničkog pisanog stvaralaštva

Prvi korak kojim nastavnik demonstrira značaj pisanja svojim učenicima, jeste njegov odnos prema učeničkim pisanim radovima. Ovdje mislimo, prije svega, na redovan uvid u njihovu izradu, bilo da su domaći, bilo školski zadaci.

Pisanu jezičku produkciju učenika nužno je pratiti i podsticati, što ne znači da svaki rad, u svakom momentu, treba detaljno čitati i ispravljati. Ipak, uvid u blagovremenost pisanja, grafički izgled teksta i prepoznavanje kompozicije, te urednost zadatka, elementi su koje je moguće vizuelno prepoznati i na osnovu toga dati prvu povratnu informaciju svakom učeniku. Svakako, na tome se ne treba zaustaviti, jer učeničke tekstove moguće je analizirati i koristiti u drugim situacijama učenja, s tim što će se, povremeno, pisani sastavi nastali kod kuće detaljno pregledati. Po prirodi stvari, stvaralaštvom nastalim u školi suštinski se bave i učenici i nastavnik.

Redovno (kontinuirano) vrednovanje poznato je nastavnicima, ali je upitno koliko se i kako primjenjuje. Smatramo da bez takvih uvida blagovremeno notiranih u nekoj vrsti bilježnice, ne može ni biti autentične ocjene. Svjesni

---

⁷ Na primjer, na početku *Uputstva za bodovanje* testa iz crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti na eksternoj provjeri znanja za školsku 2019/2020. godinu (ICCG) stoji napomena: *Gramatičke i pravopisne greške treba zanemariti, osim ako je cilj zadatka provjera određenog gramatičkog ili pravopisnog pravila.* Napomena je sasvim u redu, s obzirom na ograničeno vrijeme za rješavanje testa (70 minuta). Međutim, zadatak koji se odnosi na stvaranje teksta glasi ovako: „Sa 80 do 180 riječi napiši povezan sastav na temu *Najljepša građevina u mom kraju*. U sastavu: kratko napiši značaj rodnog kraja za život svakog pojedinca; izdvoji građevinu u tvom kraju koja ti se najviše dopada (kuća, zgrada, most, škola...); opiši izdvojenu građevinu; napiši zašto ti se najviše dopada baš ta građevina (zbog izgleda, zbog dragih uspomena...); u vidu zaključka opiši ulicu (dio kraja...) koji posebno uljepšava opisana građevina. Vodi računa o gramatičkim i pravopisnim pravilima. Piši čitko i poštuju zahtjev o broju riječi +/- 10% (*ocjenjuje se sastav koji ima od 72 do 198 riječi; ako sastav ima manje od 72 riječi NE ČITA SE, a na 198. riječi PRESTAJE čitanje*)“⁴. Iako se na početku testa učenici oslobađaju pritiska da tokom pisanja odgovoraju na pitanja koja se ne tiču provjere pravopisa, brinu o pravopisnim i gramatičkim propustima, u zadatku koji se odnosi na stvaralačko pisanje, tj. pisanje eseja, jasno je istaknut zahtjev za poštovanjem gramatičke i pravopisne norme, što se u konačnom, kao i svi ostali segmenti teksta, uključuje u njegovo konačno vrednovanje.

kompleksnosti predmeta i značaja svakog njegovog segmenta za uspješno ovladavanje kompetencijom pismenosti, nastavnici bi morali imati pouzdane dokaze o formativnoj procjeni učeničkih znanja. Takav dokument doprinijeće formiranju objektivnije sumativne ocjene, što je važno, ali je njegova dragocjenost kao putokaza za unapređenje znanja i vještina, kudikamo značajnija i veća.

Konačnu ocjenu nastavnik može potkrijepiti bilješkama u odnosu na sam proces stvaranja teksta: šta je učenik postigao u prvom nacrtu svog teksta, koji su njegovi kvaliteti, šta mu nedostaje, kako učenik prihvata i komentariše takve uvide, kako reaguje na sugestije vršnjaka i grupe, kakav je njegov stav o svemu tome i kako planira unapređenje teksta. Razgovori koje tokom konsultacija nastavnik vodi sa učenikom ne samo da unapređuju pisanje, već razvijaju komunikacione sposobnosti, doprinose osvješćivanju ličnog odnosa prema pisanju, prema sebi i prema publici. Razgovara se i o razumijevanju procesa pisanja, oblicima jezičkog izražavanja, učenikovom načinu učenja i uvježbavanja, kako se pritom osjeća, šta ga sputava, šta ga posebno zanima i sl., a zapažanja se zapisuju odmah nakon posmatranja (Visinko, 2010). Kontinuirano uključivanje učenika u proces procjene sopstvenih postignuća razvija osjećaj zaslužnosti ocjene i svijesti da ocjena nije proizvod nastavnikovog nejasnog utiska, već ispunjavanja unaprijed utvrđenih obaveza i kriterijuma ocjenjivanja (Lalović, 2020).

Za kontinuirano praćenje učeničkih postignuća posebno je funkcionalan učenički portfolio namijenjen pisanju, na čijem formiranju i organizovanju učenici i nastavnici djeluju kao partneri u procesu ocjenjivanja (Izli, Mičel, 2004). To je pažljivo kreirana zbirka radova koja pruža sliku o učeničkim postignućima u navedenoj oblasti i obično ga čine izabrani primjerci učeničkih radova, bilo da ih biraju oni sami, bilo nastavnik. Radovi se grupišu u odnosu na određeni vremenski period predstavljajući tako učenikov trud i napor da postigne odgovarajući uspjeh. Oni postaju vjerodostojni dokazi na osnovu kojih nastavnik, učenik i roditelj prepoznaju rast i napredak u oblasti pisanog stvaralaštva, kao i argumentacija za sumativnu ocjenu na kraju određenog nastavnog perioda. U okviru ovog procesa učenici stiču sposobnost donošenja odluka o sopstvenom učenju na osnovu izvjesnih standarda, kao i postavljanja ciljeva za naredna učenja. Najfunkcionalnije je kada učenik na predložku radova smještenih u portfolio razvija svoje kritičko mišljenje o njima, birajući one koje smatra najuspješnijim, izdvaja ih i komentariše, sam, u paru ili grupi (Visinko, 2010).

Kontinuiranim ispoljavanjem interesovanja za učeničke pisane radove nastavnik demonstrira njihov značaj i značaj pismenosti u cjelini. Saznanje da će nastavnik posvetiti određenu pažnju njegovom pisanom radu, stimulisaće učenika da se pisanjem ozbiljno pozabavi i da tu aktivnost prepozna kao važnu, pa je to početni korak u procjeni učeničkog stvaralaštva. Svaki zapis koji se napravi, po zadatku ili ličnim izborom, poruka je namijenjena određenoj publici, pa je pisana jezička kreacija svojevrsna vrsta komunikacije koju autor uspostavlja s publikom – zato do publike treba i da stigne. Kada sve navedeno imamo u vidu, onda je

jasno zašto je „najveća kazna i najdestimulativnija metoda – nečitanje učeničkih radova“, a njoj blisko „površno, letimično, nepotpuno čitanje u kojem može promaknuti nezapažen i pokoji biser“ (Težak, 1988, 514). Neuvažavanje i nevrednovanje napornog rada kakav je pisanje, prouzrokuje učenički otklon, pa i odustajanje od te aktivnosti, čak i kada su daroviti učenici u pitanju.

Šta i kako vrednovati?

U ovoj oblasti odavno su poznate dvije metode vrednovanja učeničkih pisanih sastava: intuitivna i analitička metoda (Milatović, 2014) koje se i danas koriste. Prilikom procjenjivanja teksta, nastavnik treba da polazi od njegove cjelokupne strukture, kako bi ga doživio i osjetio kao cjelinu, pa bismo taj pristup nazvali cjelovitim i intuitivnim, ali isto tako da sagleda učinak svakog strukturnog elementa koji doprinosi formiranju tog opšteg utiska, pa bismo ga nazvali analitičko-sintetički pristup. Koji su to strukturni elementi teksta, tj. važni činiooci koje nastavnik treba da prepozna i izdvoji iz teksta koji analizira, vrednuje ih i opet sastavi u cjelinu, vraćajući se, na kraju, provjeri opšteg utiska koji je učenički tekst na njega prvobitno proizveo? To su, sigurno, svi oni važni segmenti formirani u različitim fazama njegovog nastajanja koje su učenici usvajali od prvih koraka u kreaciji sopstvenog pisanog djela i razvijali do kraja školskog obrazovanja. Čini se da su proučavaoci dječjeg pisanog stvaralaštava prilično saglasni u njihovom određivanju, pa da vidimo kako.

Utisak o radu kao cjelini nije dovoljan za formiranje ocjene učeničkog pisanog teksta, pa mu treba dodati rezultate analitičke procjene svih njegovih segmenata. To je put da procjena i ocjena pisanog stvaralaštva učenika bude što objektivnija i pouzdanija. Analitički pristup vrednovanju učeničkih tekstova odavno je poznat i prepoznat kao efikasan, ali ga treba prilagoditi razvojnim karakteristikama učeničkog uzrasta. Tako Milivoj Čop (1975, 72–96) predlaže procjenu segmenata teksta u skladu sa osnovama teorije pismenosti: sadržaj, plan tj. kompozicija teksta, izrazi, riječi i rečenice u tekstu, stil, gramatičko-pravopisni zahtjevi, te spoljašnja forma i urednost teksta.

Prema Iliću (1998), u učeničkom pisanom radu mogu se evidentno sagledavati i vrednovati sljedeći aspekti teksta:

- valjanost odgovora na temu
- izbor građe i pojedinosti kojima se na temu odgovaralo
- raspored građe i pojedinosti u tekstu
- značaj kakav su dobile u razradi
- način formiranja pasusa i njihov redoslijed
- napredovanje u misaono-rečeničkom razvijanju teksta
- jasnoća i ispravnost rečenice
- valjanost izbora i korišćenja jezičkog materijala
- gramatičko-pravopisni elementi.

Ovi aspekti neodvojivi su djelovi cjeline sastava i razdvajaju se samo tokom analize kako bi se procijenila njihova uspješnost i učenici dobili informacije o tome koliko su u pojedinim aspektima bili uspješni, a koje je od njih neophodno unapređivati. Ilić (1998) ističe rečenicu kao najvažniji aspekt pisanja, uprkos tome što je teorija književnosti postavlja na posljednje mjesto, smatrajući da način na koji učenik formira rečenicu koristeći riječi i njihove spojeve, demonstrira njegov osjećaj za pojedinosti, sposobnost zapažanja i fantazijskog mišljenja, te uvjerljivost, jasnost, preciznost i bogatstvo njegovog jezičkog izraza. Snaga svakog teksta, pa i učeničkog, „leži u valjanosti izbora i načina korišćenja jezičkog materijala kojim se nastojalo dočarati drugima ono što je težišni predmet teme o kojoj se piše. Zato jasnost i sugestivnost svih pojedinih misli u sastavu, pa onda i čitavog sastava kao jedinstvene jezičke organizacije, jesu osnovna mera pismenosti jednog sastava“ (Ilić, 1998, 159).

Svrha učeničkog stvaralaštva, kako smo već istakli, jeste učenje pisanja, pa kriterijumi na osnovu kojih se procjenjuju njihovi tekstovi treba da budu i književni i pedagoški. Zato Težak (1998) kao uslove za oslobađanje djetetovog umjetničkog izraza, osim plodne stvaralačke klime, ističe i odgovarajuću književno-pedagošku komunikaciju u fazi vrednovanja dječjih umjetničkih pokušaja. On ističe Guilfordov evaluacijski sistem koji se odnosi na bilo koju vrstu stvaralaštva, te se može primijeniti i na literarno stvaralaštvo djece i mladih, zajedno sa književnim (literarnim) kriterijumima. Guilfordov sistem utvrđivanja sposobnosti za divergentnu produkciju obuhvata kriterijume originalnosti ili sposobnosti da se proizvedu nove, neobične izvorne ideje, fleksibilnosti ili sposobnosti prilagođavanja novim zahtjevima, oslobađanje od stereotipa, zatim, fluentnost, brzina i količina proizvođenja misaonih i fantazijskih ostvarenja u jednom vremenskom rasponu, osjetljivost za probleme ili sposobnost otkrivanja nedostataka u pojavama i predmetima s umješnošću ispravljanja i pronalaženja boljih – originalnijih rješenja, sposobnosti redefinisavanja ili tumačenja poznatih pojava na nov način, funkcionalnog preoblikovanja cjeline ili dijela u novu situaciju i za novu upotrebu i sposobnosti razrade detaljnog plana tj. komponovanja teksta (Previšić, 1987, 70–71, u: Težak, 2010).

Težak (1998, 502, 503) smatra da nastavnik kada ocjenjuje učenički pisani rad treba da odgovori na pitanja iz šest ključnih područja koja se u radu, zapravo, prepliću:

1. *Sadržaj*: usklađenost s naslovom (temom, namjenom); iscrpno predstavljen, potpun, dovršen (u skladu sa mogućnostima učenika i vremenom koje ima na raspolaganju); istinitost, tačnost i logičnost sadržaja (umjetnička istinitost u beletrističkom, logička istinitost u racionalnim tekstovima); izvornost predstavljenih sadržaja, učenikovo iskustvo; tvrdnje nastale kao rezultat vlastitog promišljanja učenika nasuprot preuzimanju i iznošenju tuđih, olako prihvaćenih ideja; izbor građe – izdvojene pojedinosti su posebno važne, karakteristične i interesantne za svrhu pisanja i za publiku kojoj bi se tekst mogao namijeniti.

2. *Vrsta teksta*: tekstovna vrsta je odgovarajući okvir za ostvarenje teme (esej, članak, prikaz, kritika, priča, bajka, crtica, dramski tekst, intervju, vijest, izvještaj, scenario, predavanje, molba, pismo, pjesma u prozi i dr.); tekst je usklađen sa zakonima odabrane tekstovne vrste; odstupanje od uobičajene norme u izabranoj tekstovnoj vrsti je nadahnuto, originalno, svrsishodno.
3. *Kompozicija*: u skladu je sa izabranom tekstovnom vrstom, sadržajem teksta i njegovom namjenom (uvod – razrada – zaključak; uvod – zaplet – uspon – vrhunac – rasplet; retrospektivno pripovijedanje, vremenski, uzročno-posljedični, logični slijed, razbarušena kompozicija i sl.); izabrani kompozicijski model je dosljedno primijenjen; učenik je nadahnuto primijenio neku svoju originalnu shemu; kompozicijski djelovi su formalno označeni.
4. *Stil*: usklađen je sa sadržajem i namjenom teksta (stvarnom ili zamišljenom publikom); jezički izraz je u skladu sa pravilima dobrog stila (jasnoća, suvislost, tačnost, prirodnost izraza i dr.); nema tipičnih stilskih nedostataka ili su rijetki (bombastičnost, stereotipnost i ponavljanja, pretencioznost, neumjesnost, praznorječivost, pretrpanost, neprimjerenost riječi i njenih nosilaca); izvornost jezika: izbor riječi i stilskih sredstava, tvorba riječi, organizacija rečenice i jezičko povezivanje pasusa u tekstu.
5. *Gramatika i pravopis*: zadatak je gramatički ispravan (glasovi, oblici, rečenica); poštuju se pravopisna pravila; poštuje se jezička norma – prilikom funkcionalnog uplitanja dijalekta i žargona u književni jezik potrebno je utvrditi poštovanje dviju normi: književnojezičke i dijalekatske.
6. *Spoljnji izgled teksta*: uređenost i grafička organizacija teksta: estetski izgled, pasusi, margine...; čitljivost i urednost rukopisa; urednost sveske ili lista papira na kojem se pisalo (čist, neizgužvan, nepocijepan).

Činioci teksta istovremeno su i aspekti sa kojih se može posmatrati njegov kvalitet u djelovima i cjelini, pa se tako i procjenjuju – zasebno i kao dio cjeline. Slične segmente navodi i Visinko (2010, 285, 286):

- ostvarenost teme
- interpretacija sadržaja (teme i motiva)
- oblikovanje misli i povezanost u izlaganju
- pisanje po planu
- upotreba rječnika i stila u skladu s temom i oblikom jezičkog izražavanja
- postignuta izvornost u skladu sa zadatkom
- primjena gramatičke i pravopisne norme
- rukopis
- formalni izgled teksta.

Svi autori čije smo klasifikacije važne za procjenjivanje teksta naveli (Čop, Ilić, Težak, Visinko) ističu gotovo identične segmente koje je neophodno procjenivati, polazeći od odgovora na temu i načina na koji se ona razvija, preko plana i kompozicije zadatka, sadržaja i rasporeda građe i pojedinosti (i njihove funkcionalnosti), vrste teksta i oblika izražavanja, učešća mašte i njene uloge u stvaranju i ličnog učešća (sloboda, iskrenost, neposrednost, izvornost opaženog, kreativnost...), pa do jezika i stila, bogatstva leksike, rečenice i pasusa, te gramatičke i pravopisne korektnosti i grafičkog uređenja teksta.

U savremenom dobu opšti trend u svim oblastima rada, a posebno prilikom vrednovanja, jeste utvrđivanje standarda u odnosu na određenu problematiku. Tako se u savremenijim metodikama ističe važnost standardizacije postupka ocjenjivanja koji bi se odnosio na standardizovan način ispitivanja djelova relevantnih u procesu i rezultatu učenikovog pisanja (Visinko, 2010). Da bi to bilo moguće, ona ističe da standardizaciju, prije svega, treba uključiti u proces poučavanja učenika pisanju i osposobiti nastavnike u odnosu na standardizaciju procesa i poučavanja i ispitivanja. Takođe, usaglasiti je sa eksternim vrednovanjem, tj. provjerom znanja, što smatramo veoma važnim – sinhronizacija između ishoda učenja utvrđenih predmetnim programima i provjere postignuća na nivou škole, države i na međunarodnim provjerama znanja rezultirala bi unapređenjem učeničkih postignuća u skladu sa postavljenim ciljevima obrazovanja.

Opisna ocjena može biti ciljano napisana za pojedinog učenika ili pak formulacija kojom se određuje stepen koji je učenik postigao u vještini pisanja kao što su to opisi u *Zajedničkom evropskom okviru za žive jezike – učenje, nastava, ocjenjivanje* (2003). Prateći ovaj okvir Visinko (2010, 292)⁸ je dala opis postignuća

---

⁸ Opisi nivoa učeničkih postignuća, prema Visinko (2010, 292): Nulti nivo: učenik nije razvio funkcionalnu sposobnost pisanja, ne može napisati bilo koji oblik teksta, bez obzira na zadatu temu i na zadati oblik jezičkog izražavanja; piše na nivou rečenice koje se odnose na temu, ali nijesu međusobno povezane, ili se ne odnose na temu niti su u nekom međusobnom odnosu. I nivo: učenik može napisati nekoliko kratkih rečenica koje se odnose na temu, nijesu međusobno povezane u nadrečeničnom jedinstvu, niti ostvaruje bilo koji oblik jezičkog izražavanja; u rečenicama koristi jednostavne jezičke konstrukcije i uobičajen rječnik; česte su leksičke, gramatičke i pravopisne greške. II nivo: učenik ne može sastaviti složeniji tekst, ali može slijediti jednostavnu trodjelnu kompoziciju; koristi uglavnom jednostavne rečenične konstrukcije i uobičajen rječnik; snalazi se u preuzimanju već pročitano ili saslušano sadržaja, što znači da u određenoj mjeri može ostvariti prepričavanje; teško sastavlja pripovjedne tekstove o potpuno novoj temi; opisni ili raspravljajući tekst piše vođen u svim koracima njegovog nastajanja (odlike su skroman rječnik, stilske nespretnosti u izražavanju misli i veliki broj grešaka na leksičkom, gramatičkom i pravopisnom nivou). III nivo: učenik može da sastavi složeniji tekst jasne kompozicije, ali se bolje snalazi u preradama poznatog sadržaja (u prepričavanju i izvještavanju); izostaju posebnosti kritičkog mišljenja u raspravljajkim tekstovima i fantazijskog mišljenja u pripovjednim tekstovima; u opisnim tekstovima primjećuje se površnost u posmatranju i zapažanju odnosa među djelovima, posebno u pojedinostima; među greškama prevladavaju pravopisne. IV nivo: učenik piše složeniji tekst jasne, povremeno i razvedene kompozicije, a u pisanju se zapaža vrlo uspješno izražavanje stavova i mišljenja u skladu s temom; pokazuje

u proceduralnom znanju učenika koje se odnosi na pisanje i ostvarivanje oblika jezičkog izražavanja na kraju osnovne škole, naglašavajući da učenike nije uvijek moguće svrstati u određeni nivo i da mogu biti prepoznati na prelazu iz jednog u drugi.

Samoprocjena sopstvenog teksta predlaže se u gotovo svim poznatim pristupima poučavanja pisanju, pa je podržavaju i istraživači koji su se ovom problematikom bavili. Za tu aktivnost učenike treba osposobiti koristeći prirodne tj. postojeće karakteristike određenog uzrasta (npr. osnovnoškolski uzrast ima skromniji rječnik, ali razvijeniji osjećaj za objektivno i realno ocjenjivanje u odnosu na starije učenike). Da bi samoprocjena bila efikasna, učenicima mora biti jasno šta treba da urade i šta je u tome izvrsno, šta vrlo dobro, a šta osrednje, šta je prolazno na najnižem nivou, a šta nije dovoljno za prelaznu ocjenu (Visinko, 2010). Interakcijski pristup u poučavanju pisanju intenzivira upravo raspravljanje o sopstvenom tekstu sa nastavnikom i drugarima, što dovodi do poboljšanja u pisanju – raspravljajući o postignućima, nastavnik ih postupno vodi ka samoprocjeni sopstvenog rada (Hillocks, 1984, prema: Mayer, 1987). Težak (1998), takođe, ističe značaj kompleksnijeg analitičkog prosuđivanja u kojem učešće uzimaju svi učenici, i svaki učenik kao pojedinac prosuđuje i ocjenjuje svoja postignuća. Učešćem u takvim diskusijama oni uče da utemeljeno i suštinski procjenjuju svoje i tuđe pisane radove.

Prilikom procjene i ocjene učeničkog teksta dobro je poznavati i prepoznati vrste grešaka koje učenici najčešće prave. Rosandić, (2002) ih dijeli na *jezičke greške* koje obuhvataju gramatičke (morfološke, sintaksičke, tvorbenne), leksičke, stilističke i pravopisne, i *nejezičke greške*: sadržajne, logičke, kompozicijske i interpretacijske (vidjeti: Rosandić, 2002).

Analiza predloženih komponenti za vrednovanje u učeničkim sastavima pokazuje da su to odista oni konstitutivni elementi teksta koji se prepoznaju u fazama njegovog stvaranja, odnosno učenikov odgovor na svaku od njih. Načinu na koji učenik koristi jezička sredstva i iskazuje misli i osjećanja dajući svom stilu poseban, lični pečat iskazujući, pritom, svoju duhovnost – treba posvetiti posebnu pažnju i prepoznati ga kao ključni segment teksta koji se razmatra. Već navedenim spiskovima koji obuhvataju sve ključne odrednice pisanog djela, dodajmo još i uključenost nelinearnih cjelina (tabela, grafikona, piktograma...) kao važnih komponenti pojedinih neumjetničkih tekstova.

Taksonomija znanja, kako smo već naveli, može u značajnoj mjeri pomoći nastavnicima u nivelisanju učeničke kompetentnosti i planiranju situacija

---

maštovitost i originalnost u opisivanju (temeljiti je i precizan u slijedu posmatranja i zapažanja predmeta opisa); rječnik je prilično razvijen, što je mjerljivo prema svim tekstovima koje piše (pripovjednim, opisnim i raspravljačkim); korektno se jezički izražava, greške su beznačajne, najčešće pravopisne. V nivo: učenik s lakoćom piše sve oblike jezičkog izražavanja, izražava se sažeto i opširno; prilikom stvaranja tekstova koji podržavaju fantazijsko mišljenje pokazuje visok stepen izvornosti s obzirom na temu i motive, ali i na stilsku posebnost izraza; rječnik mu je bogat i jezičko izražavanje s gramatičkog i pravopisnog gledišta besprekorno.

u kojima će svi oni uspjeti da, na određenom nivou, budu uspješni. Opis je, na primjer, česta vrsta pisanih sastava u osnovnoj školi i treba ga razlikovati od opisa u književnomjetničkim djelima u kojima je on sastavni dio umjetničkog kazivanja. U školskim pisanim radovima opis se daje kao samostalna tema i vježba u zapažanju karakterističnih pojedinosti, a dobrom opisivanju uči se i putem čitanja i analize dobrih opisa u književnomjetničkim djelima (Živković, 2001). Na uzrastu srednje škole učenici bi već mogli da primijene opis sa posebnim funkcijama, onako kako to rade književnici. U nastavku slijedi raspored aktivnosti u stvaranju opisa po taksonomskim nivoima: niži kognitivni nivo (temeljna, jednostavna razmišljanja: prepoznavanje, razumijevanje, primjena) i viši kognitivni nivo (složena razmišljanja: analiza, vrednovanje i stvaranje).

Tabela 2. Raspodjela aktivnosti neophodnih za stvaranje opisa pejzaža po taksonomskim nivoima.

Nivo postignuća	Opis nivoa	Primjer
6. Stvaranje (sinteza)	Stvaranje teksta (opis pejzaža kao centralna tema ili prateći funkcionalni element teksta)	Opisati pejzaž. Planirati opis odabranog pejzaža kao cjeloviti tekst ili kao funkcionalni dio teksta (zavisno od zadatka); povezati i organizovati prethodno pripremljenu građu, preurediti, promijeniti, složiti, stvarati).
 5. Vrednovanje	Procjenjivanje, saopštavanje mišljenja, vrednovanje, kritička procjena	Pročitati opise nastale u školskom ili domaćem radu i raspraviti / razgovarati o njima (procijeniti vrijednost, uporediti, utvrditi šta je potrebno dodati i zašto); usavršavati svoj tekst opisa.
 4. Analiza	Uočiti cjeline od kojih se opis može sastojati tj. kako se može raščlaniti	Analizirati opis – utvrditi djelove opisa – plan opisa. Analizirati svaki dio opisa. Utvrditi kako su djelovi opisa povezani u cjelinu.
 3. Primjena	Primijeniti znanje i razumijevanje u novoj situaciji	Prikupiti jezičku građu neophodnu za opis pejzaža (odgovarajuće riječi i sintagme); odabrati najrelevantnije za opis konkretnog pejzaža i formirati rečenice.

 2. Razumijevanje	Zapažati i povezivati; razumjeti značenje; upoređivati	Kakve još opise sretamo u književnoumjetničkom djelu? U čemu se razlikuje pejzaž od portreta? Utvrditi plan opisa pejzaža u čitanom književnoumjetničkom tekstu. Izdvojiti iz teksta riječi kojima se pejzaž opisuje. (prepoznati, izdvojiti)
 1. Prepoznavanje (dosjećanje, poznavanje sadržaja)	Prisjetiti se već naučenog pojma – imenovati pojam, klasifikovati ga, definisati	Šta je pejzaž? (definirati) U kojim umjetnostima susrećemo pejzaž? (ređati) Prisjeti se i navedi primjer pejzaža iz teksta koji si čitao. (dosjetiti se primjera uz definiciju) Šta je prikazano na slici? (imenovati) (slika pejzaža)

Zaključak

Pregledom i analizom načina procjene i ocjene učeničkog stvaralašta u postojećoj, starijoj i novijoj metodičkoj literaturi, i promišljanjem o najznačajnijim fazama ove aktivnosti i njene uslovljenosti programskim zahtjevima, donekle smo ponudili smjernice za promišljanje o segmentima kojima treba dati prednost prilikom procjenjivanja konkretnog učeničkog sastava i kako mu valja pristupiti – u njegovoj cjelini i djelovima. Jasno je da će samo cjelovit i intuitivni, a zatim i analitički uvid u kvalitet učeničkog teksta, omogućiti njegovu autentičnu procjenu, no da se pri tome treba voditi uzrastom učenika i, u odnosu na uzrast, utvrđenim taksonomskim nivoima, tj. znati koji je to očekivani minimum, odnosno maksimum koji određeni uzrast može dostići.

Kada je, pak, u pitanju želja i interesovanje učenika da nastave da stvaraju pisanjem, onda su što objektivnija procjena i ocjena i jasne smjernice za otklanjanje propusta snažni motivatori da se ponovo stvara pisanjem i u tom procesu uči i napreduje. Da bi takav postupak mogao da se primijeni u nastavi, neophodno je blagovremeno planiranje aktivnosti procjenjivanja i ocjenjivanja, paralelno sa izradom godišnjeg plana rada – od nastavnih časova posvećenih zajedničkoj analizi učeničkih ostvarenja do praćenja individualnog napretka svakog učenika ponaosob.

Pogled unazad pokazuje da su sve zemlje u okruženju kontinuirano istraživale učeničko pisano stvaralaštvo, dok se kod nas tek u posljednjih desetak godina pojavljuju istraživački radovi iz ove oblasti. Stoga se većina zaključaka temelji na uzajamnoj razmjeni mišljenja i utisaka između nastavnika i drugih poslenika u obrazovanju. Podaci značajni za razmatranje i unapređenje pisanog izražavanja mogu se dobiti sa eksterno-internih provjera znanja i međunarodnih testiranja učenika (PISA). Pisanje sopstvenog teksta u okviru ovih provjera znanja svjedoči o značaju posjedovanja ove kompetentnosti za život i rad svakog pojedinca, utemeljenog na jasno definisanim kompetencijama za cjeloživotno učenje u dokumentima Evropske komisije (European Commission, 2018, 2018a). Stoga, osim uslova koji postoje a koje smo na početku teksta naveli, neophodno je obezbijediti suštinsko razumijevanje značaja ove oblasti za život i rad u savremenom društvu, te i procjenjivanje i ocjenjivanje staviti u funkciju unapređenja i razvoja pismenosti kao zbira životno važnih vještina, znanja i stavova.

Literatura

1. Čop, M. (1975). *Pismene vježbe i sastavci u mladim razredima osnovne škole, II izdanje*. Zagreb: IBG Tiskara „Zagreb“.
2. Durković, N. (2019). Kreativnost u školskom pisanju. U: D. Popović (ur.) *Put stvaraoaca – radost pisanja. Naša škola* (21–29). Podgorica: Zavod za školstvo.
3. European Commission (2018). Council recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union* (2018/C, 189/01), 4.6.2018.
4. European Commission (2018a). *ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, Brussels. Available at <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>. Accessed 12 September 2018.
5. Gudelj Velaga, Z. (1990). *Nastava stvaralačke pismenosti*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Havelka, N.; Hebib, E.; Baucal, A. (2003). *Ocjenjivanje za razvoj učenika*, priručnik za nastavnike. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta RS, Centar za evaluaciju.
7. Ilić, P. (1998). *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi*. Novi Sad: Zmaj.
8. Izli, Š. D., Mičel, K. (2004). *Ocjenjivanje na osnovu portfolija*. Beograd: Kreativni centar.
9. Kovačević, M. (2000). *Stvaralačko pisanje*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

10. Lalović, Z. (2020). *Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređivanja nastave i učenja u školi*. Podgorica: Zavod za školstvo.
11. Milatović, V. (2013). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti u mladim razredima osnovne škole, treće, dopunjeno i prerađeno izdanje*. Beograd: Učiteljski fakultet.
12. Nikolić, M. (2010). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, 5. dopunjeno izdanje. Beograd: Zavod za udžbenike.
13. Nikčević-Milković, A. (2016). Psihologija pisanja – određenje područja, motivacija, samoregulacija, poučavanje, metode istraživanja, esejsko ispitivanje. *Napredak* 157 (1 – 2), 125–147.
14. Pavletić, V. (1988). *Kako čitati poeziju*. Zagreb: Školska knjiga.
15. *Predmetni program Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole* (2017). Podgorica: Zavod za školstvo.
16. *Predmetni program Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, I, II, III i IV razred gimnazije* (2020). Podgorica: Zavod za školstvo.
17. Popović, D. (2013). Put stvaraoca ili kako stvarati tekst. U: D. Popović (ur.) *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove – prvi koraci*. Naša škola (10–22). Podgorica: Zavod za školstvo.
18. Popović, D. (2019). Procesni pristup – siguran put stvaraoca. U: D. Popović (ur.) *Put stvaraoca – radost pisanja*. Naša škola (9–21). Podgorica: Zavod za školstvo.
19. Rosandić, D. (2002). *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil.
20. Rosandić, D. (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
21. Težak, S. (1998). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika II*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Visinko, K. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskog jezika. Pisanje*. Zagreb: Školska knjiga.
23. *Zajednički evropski okvir za žive jezike – učenje, nastava, ocjenjivanje* (ur. S. Backović). Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke.
24. Živković, D. (2001). *Teorija književnosti sa teorijom pismenosti*. Beograd: IK Draganić.

Mr Dijana Laković
nastavnik istraživač
OŠ „Pavle Rovinski“
Podgorica

PRAĆENJE, VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE UČENIČKIH RADOVA TOKOM METODSKOG POSTUPKA *PUT STVARAOCA*

Apstrakt

Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učeničkog pisanog stvaralaštva složen je i kompleksan proces. Da bi ocjenjivanje učeničkih postignuća u oblasti pisanog stvaralaštva kao rezultat imalo motivisane učenike za unapređenje svojih postignuća, ali i nastavnike spremne da unapređuju svoju praksu, potrebno je da ono bude brižljivo planirano i osmišljeno. Svakako jedna od mogućnosti da nastavnik sebi pomogne u toj složenoj, kompleksnoj situaciji jeste da u okviru svoga nastavnog predmeta osmisli svrsishodan sistem evidentiranja praćenja i vrednovanja učenika. U ovom radu prezentovani su načini praćenja i ocjenjivanja učenika, usklađeni sa aktuelnim predmetnim programom i preporukama stručnih institucija, sa ciljem da budu korisni i za učenike, ali i za nastavnike.

Ključne riječi: *ocjenjivanje, pisano stvaralaštvo, kriterijumi ocjenjivanja.*

Školsko ocjenjivanje

Školsko ocjenjivanje jedan je od osnovnih i najosjetljivijih segmenata sistema evaluacije u obrazovanju. Moderna koncepcija obrazovanja mijenja pozicije nastavnika i učenika u nastavi i ulogu ocjenjivanja. Prema ovoj nastavnoj koncepciji uloga nastavnika nije samo da predaje i verifikuje rezultate učenja. Od nastavnika se očekuje da organizuje učenje, da vodi i usmjerava učenika i da zajedno sa njim dijeli odgovornost za postignute rezultate učenja. Krajni cilj učenja je osamostaljivanje učenika, da učenik nauči kako da uči i kako da upravlja svojim učenjem. U takvom kontekstu ocjenjivanje treba da bude korisno. Da bi bilo korisno, ono mora biti planirano da bude izvodljivo, blagovremeno, raznovrsno i maksimalno objektivno.

Sam proces ocjenjivanja treba vrednovati najprije i najviše prema tome kakva je praktična vrijednost informacija koje produkuje, odnosno kako se te informacije koriste u svakodnevnoj praksi. Ako su informacije koje ocjenjivanje pruža iz bilo kojeg razloga malo ili nimalo upotrebljive, ili ako su upotrebljive ali se ne koriste u nastavi i učenju, ocjenjivanje nije ostvarilo svoje važne funkcije.

Dobro planiran i vođen proces ocjenjivanja u kontinuitetu usmjerava pažnju nastavnika i učenika na ciljeve i ishode nastave i učenja. Nastavnik planira aktivnosti kojima će doseći sve predviđene nivoe ishoda učenja. Dakle, i prije nego što pruži nastavnicima i učenicima povratne informacije o napredovanju i postignućima, ocjenjivanje utiče na artikulaciju nastavnog procesa, a time i na proces učenja.

Obrazovni sistemi intenzivno rade na tome da se proces ocjenjivanja osavremeni, učini što objektivnijim i realnijim, da on bude podrška i motivacija učenicima. Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) definisala je preporuke za unapređenje ocjenjivanja:

- ocjenjivanje učiniti integralnim dijelom nastave,
- postaviti jasne ciljeve učenja i pratiti napredovanje svakog pojedinog učenika ka njima,
- pružiti učenicima jasne povratne informacije o njihovom napredovanju,
- aktivno uključiti učenike u proces planiranja nastave i ocjenjivanja.

I u Crnoj Gori prisutna su nastojanja stručnih institucija da se osmisli model kako bi ocjenjivanje učenika što više bilo u funkciji njihovog razvoja. U školskoj 2018/2019. godini Zavod za školstvo pripremio je priručnik *Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave i učenja u školi* kojim je utvrđen sistem mjera kako bi se obezbijedili uslovi da ocjenjivanje bude u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave. Sastavni dio priručnika je i *Plan praćenja i ocjenjivanja učenika po nastavnim predmetima*. Plan praćenja predstavlja praktični dio Priručnika, sa konkretnim rješenjima koji pružaju nastavnicima pomoć u procesu praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća.

Ocjenjivanje učeničkog pisanog stvaralaštva predstavlja poseban izazov za nastavnike kako osnovnih, tako i srednjih škola. U *Predmetnom programu za crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* obrazovno-vaspitnim ishodima i ishodima učenja precizirano je šta se od učenika očekuje tokom i na kraju procesa učenja na polju stvaranja umjetničkih i neumjetničkih tekstova. U odnosu na ta očekivanja nastavnici su u obavezi da prate, vrednuju i ocjenjuju učenička postignuća. U nastavku teksta biće riječi o pojmu praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća, sa posebnim osvrtom na praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje pisanih radova nastalih tokom metodskog postupka *Put stvaraoaca*, u čijoj je osnovi procesni pristup stvaranju teksta. Iako se ovaj pristup u nastavi pisanja u Crnoj Gori intenzivnije primjenjuje tek tokom druge decenije XXI vijeka, istraživanje pokazuje da ga nastavnici visoko pozicioniraju:

36% ispitanika određuje ga kao pristup koji najčešće primjenjuje, tj. odmah nakon prezentacijskog pristupa (46,47%). U zbiru sa naredne tri pozicije (16% na drugoj poziciji, 13,33% na trećoj i na četvrtoj 14,67%), jasno je da su ga nastavnici u značajnoj mjeri prepoznali i prihvatili kao redovan dio njihove nastave (Popović, 2019).

Pojam praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća

Pod pojmom ocjenjivanje smatra se postupak kojim se, prema utvrđenim propisima, prati vaspitno-obrazovni rad i razvoj učenika i određuje nivo koji je učenik postigao. Pojam ocjenjivanja ponekad se ograničava na davanje opšte brojčane ocjene, te se iz potreba da se obuhvate sve strane učenikove ličnosti, ocjenjivanje, odnosno, postupci koje ono podrazumijeva, nazivaju vrednovanjem. Dakle, poistovjećuju se značenja ova dva pojma. Pored termina ocjenjivanje i vrednovanje, u savremenoj literaturi koriste se i termini procjenjivanje i mjerenje. Između pojmova kao što su ocjenjivanje, mjerenje i vrednovanje postoji tijesna povezanost. U literaturi se često javlja i termin evaluacija kao sinonim za navedene pojmove.

Bliska veza ocjenjivanja i drugih segmenata nastave reflektovala se na suštinu pojma ocjenjivanja. Tako se ocjenjivanje u jednom periodu vezivalo samo za znanje učenika, a kasnije, u drugim periodima, ocjenjivanjem se utvrđivao stepen usvojenosti učeničkih znanja, umijeća i navika, stepen učeničke profesionalne osposobljenosti, odnos prema radu/učenju, ispunjavanje određenih normi i sl.

Pojam ocjenjivanje ima šire i uže značenje. U užem smislu ocjenjivanje podrazumijeva aktivnost nastavnika koja se sastoji u davanju brojčanog (ili opisnog) izraza, odnosno ocjene za postignute rezultate učenja. Ovakvo ocjenjivanje odnosi se na sumativno ocjenjivanje. Ocjenjivanje u širem značenju predstavlja sve aktivnosti koje se sprovode u školi sa ciljem prikupljanja podataka o napredovanju učenika u nastavi, što uključuje praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje znanja i napredovanja učenika na osnovu unaprijed utvrđenih elemenata i kriterijuma ocjenjivanja. Ovakav način ocjenjivanja jeste formativno ocjenjivanje.

Ciljevi, vrste i uloge ocjenjivanja

Cilj ocjenjivanja treba da bude usmjeren na vođenje učenika kroz proces učenja tj. davanje instrukcija učeniku tokom učenja i podsticanje njegovog razvoja. Tako je za učenika i učenje mnogo važnije tzv. formativno ocjenjivanje. Cilj formativnog ocjenjivanja je da se utvrdi kako učenik uči i šta bi trebalo da preduzme kako bi popravio svoje učenje. Ova vrsta ocjenjivanja utkana je u sam proces učenja i prisutna je u svim njegovim fazama: na početku učenja, tokom i na kraju učenja. Osnovni cilj formativnog ocjenjivanja je da bude podrška učenju

(Sadler, 1998). Informacije koje se ovako dobiju korisne su za učenika (koriste mu da unaprijedi svoje učenje), ali su korisne i za nastavnika (koriste mu da unaprijedi svoje poučavanje).

Ocjenjivanje ne treba da bude jednokratna aktivnost usmjerena isključivo na utvrđivanje znanja. Ocjenjivanje treba da bude u funkciji razvoja učenika, da ga motiviše i podstiče. Treba da bude i u funkciji unapređenja nastave, što znači da na osnovu podataka prikupljenih u procesu ocjenjivanja, nastavnik donosi racionalne odluke o unapređenju vlastite nastavne prakse i učenja u školi. Da bi ocjenjivanje bilo u funkciji razvoja učenika i unapređenja učenja ono treba da istinski postane sastavni dio procesa planiranja nastave i sastavni dio procesa učenja. To podrazumijeva nastavnu praksu gdje se ocjenjivanje planira u sklopu drugih oblika planiranja i pripremanja nastave; gdje se aktivnost učenika stalno i kontinuirano prati i registruje; gdje se informacije prikupljene u procesu ocjenjivanja koriste za unapređivanje učenja (ocjenjivanje kao učenje) i za unapređivanje sopstvene nastavne prakse (ocjenjivanje za učenje). Kada se ocjenjuje ono što je učenik naučio, naglasak je na utvrđivanju znanja, tj. koliko je učenik naučio. Kada je cilj ocjenjivanja učenje, naglasak je na utvrđivanju kako učenik uči i šta treba preduzeti da se unaprijedi njegovo učenje. Ocjenjivanje kao učenje ima za cilj razvijanje autonomije učenika, da se putem ocjenjivanja učenik nauči da prati, reguliše, evaluira i koriguje vlastiti proces učenja (Lalović, 2020).

U odnosu na ovako postavljene ciljeve ocjenjivanja, smatra se da ocjenjivanje ima sljedeće funkcije kad je u pitanju učenik (Havelka, Hebib, Baucal, 2003):

- informativna funkcija – pružanje informacija o ciljevima učenja i trenutnim postignućima učenika (gdje se učenik trenutno nalazi u odnosu na predviđeni ishod)
- instruktivna funkcija – pružanje informacija učeniku o tome kako da unaprijedi svoje učenje (koji su naredni koraci i šta još učenik treba da učini kako bi dostigao predviđeni ishod)
- motivaciona funkcija – pružanje podrške učeniku isticanjem prije dobrih nego loših strana
- evaluativna funkcija – na osnovu prikupljenih informacija donošenje konačnog suda, ocjene o tome gdje se učenik nalazi u odnosu na predviđeni ishod.

Kada je nastavnik u pitanju, ocjenjivanju se pripisuju sljedeće funkcije (Havelka, Hebib, Baucal, 2003):

- informativna funkcija – podaci dobijeni na osnovu uspjeha učenika kod pojedinih nastavnika najbolji su pokazatelj kvaliteta nastave (kvaliteta svih njenih aspekata: planiranja, realizacije, ocjenjivanja itd)
- analitička funkcija – može da se odnosi na pojedine učenike (upoznavanje individualnih mogućnosti, interesovanja, tempa i slično) ili djelova

programa (npr. identifikovanje teško savladivih, komplikovanih djelova sadržaja)

- korektivna funkcija – podrazumijeva preduzimanje mjera, npr. intervencija u odnosu na pojedine učenike ili korekciju sopstvene nastavne prakse.

Elementi praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učenika

Određiti elemente ocjenjivanja znači odgovoriti na pitanje šta se ocjenjuje. Šta će se ocjenjivati u nekom nastavnom predmetu prvenstveno zavisi od ciljeva tog predmeta, od toga šta se očekuje da učenici nauče. To znači da će svaki predmet imati svoje specifične elemente ocjenjivanja. Ono što je relevantno za jedan predmet ne mora biti relevantno za druge nastavne predmete, tako da u jednom predmetnom programu mogu biti utvrđeni jedni, a u drugom predmetnom programu drugi elementi ocjenjivanja.

U priručniku *Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave i učenja u školi* definisani su elementi praćenja učenika, razvrstani po nivoima, a oni se odnose na: znanje, vještine od značaja za predmet i život, stavove i vrijednosti.

Vještine od značaja za predmet i život razvrstane su na komunikacijske (razumijevanje, čitanje, pisanje, govorenje), socijalne (saradnja i timski rad) i psihomotorne (crtanje, sviranje, igranje, izrada modela, karata...).

Kad su u pitanju stavovi i vrijednosti misli se na odnos učenika prema radu i obavezama u školi (inicijativnost, odgovornost, samokontrola i slično).

Elementi praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učenika u nastavnom predmetu Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost

Smisao nastave maternjeg jezika i književnosti jeste da se učenik osposobi za najbolje praktično i stvaralačko savladavanje sve četiri aktivnosti sporazumijevanja i da upozna osnove jezika kao sistema. Zapravo, cilj nastave maternjeg jezika i književnosti je da učenici:

- unapređuju kompetencije: *slušanje, čitanje, govorenje i pisanje* na maternjem jeziku
- usvajaju gramatička i pravopisna pravila i primjenjuju ih u govoru i pisanju
- razvijaju sposobnost kritičkog slušanja, čitanja, razumijevanja i stvaranja neumjetničkih tekstova
- razvijaju sposobnost slušanja, razumijevanja, čitanja i kritičke interpretacije umjetničkih tekstova
- usvajaju književno-teorijske pojmove i primjenjuju ih u stvaranju umjetničkih tekstova

- grade i razvijaju socijalno-emocionalne vrijednosti (Plan praćenja i ocjenjivanja učenika iz nastavnog predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, 2020).

Obrazovno-vaspitni ishodi i ishodi učenja predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost realizuju se u okviru četiri aktivnosti sporazumijevanja: slušanje, čitanje, govorenje i pisanje. Predmetni program se sastoji iz dvije oblasti: nastave jezika i nastave književnosti. U okviru nastave jezika izdvajaju se tri podoblasti: 1) čitanje neumjetničkih tekstova različitih vrsta (što obuhvata i medijsku i informacionu pismenost), 2) stvaranje tekstova po ugledu na čitane (usmeno i pisano izražavanje) i 3) gramatika i pravopis. Nastava književnosti obuhvata: 1) čitanje i interpretaciju književnoumjetničkih tekstova, 2) stvaranje tekstova po ugledu na čitane (usmeno i pisano izražavanje) i 3) usvajanje književnoteorijskih pojmova (u skladu s uzrastom) (Predmetni program, 2017, 5).

Upravo navedene oblasti i podoblasti nastavnog predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost elementi su praćenja i ocjenjivanja učenika – vještine usmenog i pismenog izražavanja uz poznavanje i primjenu naučenih gramatičkih i pravopisnih znanja, kao i književnoteorijskih pojmova.

Kriterijumi praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učenika

Kriterijume ocjenjivanja možemo definisati kao mjerila kroz koja su operacionalizovana očekivanja u vezi sa predmetom procjenjivanja, očekivano i realizovano postignuće, ili drugi aspekti aktivnosti i napredovanja učenika. Kriterijumi ocjenjivanja planiraju se u sklopu planiranja aktivnosti, te moraju biti u bliskoj vezi sa ciljevima učenja, željenim ishodima i samom logikom aktivnosti koju želimo da ocjenjujemo. Potrebno je da budu jednostavno formulisani, kako bi učenicima bili razumljivi. Poželjno je da su dodatno operacionalizovani u odnosu na nivo postignuća – da eksplicitno izražavaju skalu postignuća i način ocjenjivanja istih. Neophodno je da su učenicima poznati prije pristupanja realizovanju neke aktivnosti.

Funkcija kriterijuma ocjenjivanja jeste da postupak ocjenjivanja učini vidljivim za učenike. Oni pokazuju šta će se ocjenjivati u odnosu na nivo postignuća (Blumova taksonomija). Nastavnik planira aktivnosti putem kojih će dobiti povratnu informaciju o nivou ostvarenog u okviru svakog kriterijuma. Treba da motivišu učenika na dalje učenje porukom da se njegov trud detaljno i precizno razmatra i porukom da se u složenom školskom učenju uvažavaju različiti aspekti napredovanja. Kriterijumi osposobljavaju učenika za upravljanje sopstvenim učenjem, osposobljavaju učenika za samoocjenjivanje.

Funkcije kriterijuma ocjenjivanja za nastavnika unose izvjesnu preciznost u način ocjenjivanja i smanjuju greške u ocjenjivanju. Pomažu da nastavnik bude dosljedan u postavljanju zahtjeva i njihovom poštovanju pri ocjenjivanju. Oni doprinose razumijevanju učenika i nastavnika u nastavi, doprinose dijeljenju

odgovornosti za učenje i ocjenjivanje između nastavnika i učenika, pružaju nastavniku povratnu informaciju o sopstvenom i učeničkom radu. Kriterijumi daju odgovor na pitanje kako izgleda očekivano postignuće učenika na različitim nivoima usvojenosti pojedinih obrazovno-vaspitnih ishoda.

Kriterijumi ocjenjivanja utvrđuju se na tri nivoa: osnovni, srednji i viši nivo i to posebno za svaki od usvojenih elemenata praćenja i vrednovanja učenika na osnovu određenih principa.

Prilikom definisanja kriterijuma znanja često se koristi Blumova taksonomija.

- Prvi nivo zahtijeva poznavanje činjenica i informacija u manje-više izvornom obliku, činjenično znanje, poznavanje i razumijevanje činjenica, podataka, definicija...
- Drugi nivo zahtijeva utvrđivanje relacija među elementima znanja, zaključivanja, analiza, izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: upoređivanje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, određivanje uzroka i posljedice, zaključivanje.
- Treći, najviši nivo zahtijeva lični, autonomni odnos učenika prema sadržaju koji uči – primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu.

Kriterijumi praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učeničkog pisanog stvaralaštva

Vrednovanje i ocjenjivanje pisanih sastava učenika uvijek je imalo subjektivnu dimenziju onoga ko vrednuje i ocjenjuje. Nije rijetka pojava da je isti pisani sastav ocjenjivan različitim ocjenama. Mnogi teoretičari književnosti su se bavili time šta i na koji način vrednovati u učeničkim pisanim radovima. Svi su saglasni da je odgovor na temu osnovni element koji treba sagledati pri analizi sastava. Analizom treba utvrditi da li je taj odgovor odgovarajući. Sljedeći element koji treba razmatrati jeste sadržaj rada. Neophodno je procijeniti koliko je izbor građe značajan za temu na koju učenik odgovara, što pokazuje da li je shvatio osnovni zahtjev teme, njeno težište (Ilić, 1998). Veoma važno je obratiti pažnju na plan teksta, tj. raspored građe. Pri analizi sastava potrebno je utvrditi umije li učenik da odvaja bitno od nebitnog i koliko prostora tome ostavlja u sastavu⁹.

---

⁹ Detaljnije o tome šta metodičari navode kao ključno pri vrednovanju i ocjenjivanju učeničkih pisanih sastava vidjeti u tekstu dr Dušanke Popović *Procjena i ocjena učeničkog pisanog stvaralaštva*.

Razmatranjem rečenica sagledava se jasnoća misli i primjena pravopisnih pravila. Estetski izgled pismenog sastava čine: uzoran rukopis (čitkost, pravilna ortografija, slova jednake veličine, i slično), osjećaj za prostor (odnos zaglavlja, naslova i teksta, novi red, završetak jednog reda i početak sljedećeg, i dr.) i opšta urednost (bez precrtanih, brisanih ili naknadno dopisanih riječi, mrlja i sl.). Estetski izgled pismenog sastava postiže se upornim i svakodnevnim nastojanjem da se učenici prema ovom obliku jezičkog ispoljavanja odnose uredno, ozbiljno i krajnje odgovorno kako bi spoljašnja dopadljivost njihovih pismenih radova postala navika i potreba a ne obaveza, jedno od sredstava kojim se ostvaruje uzorno pisano komuniciranje, a ne i jedini cilj (Ilić, 1998).

Veoma su značajna ukazivanja na stilske osobenosti pisanog izražavanja, pa im treba posvetiti posebnu pažnju, naročito kada učenici počnu sa pisanjem samostalnih pismenih sastava. Iako postoje posebna sintaksička i stilska vežbanja, učenika valja svakodnevno suočavati sa elementarnim stilskim kategorijama, kako bi na samom početku procesa usvajanja shvatio da nije značajno samo šta će napisati u svom pismenom radu, već i kako će to učiniti (Vučković, 1993).

U *Predmetnom programu za crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* navedeni su kriterijumi za vrednovanje učenčkih pisanih radova:

1. sadržaj (ubjedljivost sadržaja, izvornost) i poštovanje karakteristika predviđene književne vrste; 2. forma teksta; 3. kompozicija teksta; 4. pravopis i gramatička ispravnost.

Za svaku od navedenih stavki dato je detaljnije objašnjenje:

„Kod vrednovanja sadržaja nastavnik mora poštovati značaj napisanog, usredsrijeđenost na temu (mora biti obazriv na otklon s teme i prazno pisanje) i dimenzionalnost izraženoga (višeslojnost, dubinu, pronicljivost). Ocjenjujemo koliko je uspješno učenik stvorio tekst. Utvrđujemo koliko sadržini teksta odgovara uključivanje različitih narativnih postupaka (opisivanje, subjektivno opisivanje, izvještavanje o događaju, monolog, dijalog itd.). Vrednujemo učenikovo razumijevanje umjetničkog teksta, razumijevanje motiva za ponašanje književnih likova, njegovo razlikovanje realnog i fantastičnog u radnji, maštovito-osjećajnu predstavu, njegovo prepoznavanje vremena radnje i razumijevanje i doživljavanje lirskog, epskog i dramskog teksta. Potrebno je, takođe, ocjenjivati koliko je učenik poštovao posebnosti određene književne vrste.

Kod ocjenjivanja forme vrednujemo elemente sastava (odnos između informacijskih djelova), korisnost i izvornost uvodnog i zaključnog dijela, stepenovanje u srednjem dijelu (rangiranje informacijskih detalja, uravnoteženost poruke, određenost suštine poruke), kao i povezanost pojedinih djelova poruke u odnosu na sadržaj i misaoni tok.

Kod vrednovanja pravopisne i gramatičke pravilnosti uzimamo u obzir brojnost i vrstu grešaka. U obzir treba uzeti vrste grešaka (pravopisne,

gramatičke, stilske...) i njihovo mjesto (da li ih je više u pojedinim pasusima, na kraju sastava i slično, što bi ukazivalo na psihološke uzroke i umor)“ (Predmetni program, 2017, 136).

Kriterijumi praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja u okviru procesnog pristupa

U predmetnom programu za Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost u dijelu obrazovno-vaspitnih ishoda koji se tiču stvaranja neumjetničkih i umjetničkih tekstova preporučena je procesni pristup tj. metodski postupak *Put stvaraoca*. Ovim postupkom nastavnik će, poštujući princip individualne primjerenosti, svakom učeniku pružiti pomoć u onoj mjeri u kojoj mu je ona potrebna. Time će mu omogućiti da svoj sastav prilikom ispravljanja učini boljim i podstaci ga da to sa voljom čini. Zapravo, nastavnik tako učenicima omogućava da, prolazeći kroz proces učenja stvaranja teksta, unapređuju svoja postignuća, razvijajući samostalnost i kreativnost pri izražavanju. To je proces čiji rezultati pokazuju da svi učenici mogu napisati korektan i dobar tekst pod određenim okolnostima tj. ukoliko imaju odgovarajuću podršku u smislu uvažavanja njihovih individualnih sklonosti i potreba (Popović, 2013). Međutim, od nastavnika se očekuje da učenikov pisani sastav na kraju ocijeni i tom ocjenom poruči učeniku koliko vrijedi i njegov sastav, ali i kompletno njegovo zalaganje tokom procesa stvaranja teksta. Za nastavnika to nije nimalo lak posao, jer ocjena zapisana ispod sastava ima brojna značenja: „prvo, ona nastavniku pokazuje dokle su njegovi učenici stigli u razvoju svoje pismenosti i koliko sastavi koje ocenjuje znače pomak napred u odnosu na prethodne sastave; drugo, on ocjenom svakom učeniku pojedinačno meri takvo napredovanje; treće, to u isto vreme pokazuje i rezultate njegovog rada na ovom poslu i četvrto, ovim svojim aktom on učenike treba da podstakne da sa više volje rade buduće pismene zadatke“ (Ilić, 1998, 637).

Potrebno je da nastavnik, pored brojčanih ocjena, ima i evidenciju o tome u čemu je svaki njegov učenik napredovao, a šta je i dalje njegova slabost u pisanom izražavanju, kako bi mogao ispravno da planira buduće pisane vježbe kojima te slabosti treba otklanjati.

Da bi nastavnik uspješno pratio proces učenja i napredovanja u stvaranju teksta, treba da se drži unaprijed definisanih kriterijuma koji će mu omogućiti cjelovitije sagledavanje učeničkog napredovanja i učeničkih postignuća. Dakle, za objektivnije ocjenjivanje učeničkog pisanog stvaralaštva od velikog značaja je formativno praćenje postignuća u odnosu na element praćenja – u ovom slučaju učeničko pisano izražavanje. Kriterijumi koji se odnose na praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učeničkog pisanog stvaralaštva predstavljeni su u *Planu praćenja i ocjenjivanja učenika iz predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost*.

Tabela 1: Kriterijumi praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkog pisanog izražavanja u procesu stvaranja teksta po ugledu na neumjetnički.

Elementi praćenja	Kriterijumi		
	Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
Pisano izražavanje	prikuplja građu, pravi plan za pisanje neumjetničkog teksta i uz pomoć nastavnika/učenika, piše jednostavnu verziju teksta po ugledu na čitane/slušane uz nedosljedno poštovanje pravila ¹⁰ , kao i kompozicije teksta: uvod, razrada i zaključak.	samostalno prikuplja građu, izrađuje plan teksta i stvara neumjetnički tekst, uz manje nepoštovanje pravila; piše poboljšanu verziju teksta, poštujući kompoziciju (uvod, razrada i zaključak) i ispravljajući jezičke greške uz pomoć nastavnika/učenika.	samostalno prikuplja građu, izrađuje plan teksta i stvara neumjetnički tekst (više verzija) koji odlikuje poštovanje jezičkih i stilskih pravila; argumentovano vrednuje sopstveni tekst i tekstove drugih učenika.

Tabela 2: Kriterijumi praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkog pisanog izražavanja – stvaranje teksta po ugledu na umjetnički.

Elementi praćenja	Kriterijumi		
	Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
Pisano izražavanje	prikuplja građu, pravi plan za pisanje umjetničkog teksta i piše jednostavniju verziju teksta po ugledu na čitane/slušane uz pomoć nastavnika/učenika, nedosljedno primjenjujući pravila kompozicije teksta (uvod, razrada, zaključak).	prikuplja građu, samostalno izrađuje plan teksta i stvara umjetnički tekst uz dosljedno poštovanje kompozicije teksta i manje nepoštovanje pravila; piše poboljšanu verziju uz konsultacije s nastavnikom/učenicom; ispravlja jezičke greške uz pomoć nastavnika/učenika, pravopisa i rječnika.	na osnovu prikupljene građe iz više izvora i plana teksta, samostalno piše tekstove po ugledu na čitane/slušane koje odlikuje poštovanje jezičkih i stilskih pravila, kao i

¹⁰ I ciklus – pravopisnih i stilskih (jasnost rečenice); II i III ciklus – pravopisnih, gramatičkih i stilskih

			kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje; unapređuje njihov kvalitet (više verzija); argumentovano vrednuje sopstveni tekst i tekstove drugih učenika.
--	--	--	--

Veoma je važno da nastavnik učenike upozna kako sa elementima praćenja i ocjenjivanja, tako i sa kriterijumima i njihovim nivoima, kako bi i oni sami razumjeli način ocjenjivanja.

Oblici praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učenika

Oblici praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja odnose se na postupke i instrumente praćenja i provjere nivoa znanja i kompetencija učenika.

Kada su u pitanju znanje i kognitivne vještine, oblici praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja dijele se na usmene (putem razgovora, diskusija, izlaganjem), pisane (pismeni zadaci – esej, testovi objektivnog tipa i slično) i kombinovane (praktični zadaci). Proizilaze iz ciljeva predmeta i povezani su sa predviđenim kriterijumima ocjenjivanja.

Kod praćenja komunikacijskih vještina mogu se koristiti sljedeći oblici praćenja i ocjenjivanja: usmeni (razgovor, izlaganje, prezentovanje, diskusije), pismeni (diktati, slobodni sastavi, esej zadaci, objektivni zadaci) i posmatranje (protokoli posmatranja, ček-liste).

Za posmatranje socijalne i emocionalnih vještina koriste se protokoli posmatranja, ček-liste, upitnici. Ove vještine (saradnja, tolerancija, empatija, kontrola emocija) mogu se pratiti kroz organizaciju timskog rada.

Ponašanja, stavovi i vrijednosti učenika su takođe predmet interesovanja škole i nastavnika. Procjenjuju se na osnovu posmatranja uz pomoć različitih instrumenata (protokola posmatranja, ček-lista) i/ili putem upitnika (samoprocjena). Prati se uključenost tj. aktivnost i motivisanost na času, radoznalost (postavljanje pitanja), marljivost u izvršavanju postavljenih zadataka, uključenost u vannastavne aktivnosti, odgovornost u izvršavanju školskih obaveza i domaćih zadataka, inicijativnost (davanje prijedloga). Ponašanja, stavovi i vrijednosti učenika procjenjuju se na osnovu posmatranja uz pomoć različitih instrumenata (protokola posmatranja, ček-lista) i/ili putem upitnika (samoprocjena).

Da bi nastavnik pratio postignuća učenika tokom procesa stvaranja tekstova i da bi osmišljavao aktivnosti za njihovo unapređenje, potrebno je da kreira instrumente koji će mu pomoći u tom procesu. Poželjno je da izradi protokol posmatranja učenika i odgovarajuću ček-listu. Navodimo primjer ček-liste za praćenje aktivnosti učenika na času (tabela 3).

Tabela 3: Ček-lista za praćenje aktivnosti učenika na času

Ime i prezime učenika		Osnovni nivo				Srednji nivo				Viši nivo			
VII ₁		P	G	K	T	P	G	K	T	P	G	K	T
1.													
2.													
3.													
4.													
...													

P – plan; G – građa; K – kompozicija; T – tekst.

Planiranje i realizacija časova pisanog stvaralaštva sa posebnim osvrtom na ocjenjivanje učenika

Dosadašnja praksa ocjenjivanja u školi pokazala je da se ono ne planira na najbolji način. Planiranje ocjenjivanja od velikog je značaja za sam proces ocjenjivanja učenika u školi. Pored elemenata i kriterijuma ocjenjivanja, godišnjim planom nastavnici treba da predvide i oblike praćenja i provjeravanja učenika, kao i vrijeme (kalendar) njihovog korišćenja. Ocjenjivanje treba da bude zastupljeno kako u godišnjim i mjesečnim planovima za svaki predmet, tako i u dnevnim pripremama za realizaciju časova. Za realizaciju jednog ili više obrazovno-vaspitnih ishoda odnosno ishoda učenja, potrebno je izraditi pripremu za čas (ili za više povezanih časova).

Veoma je važno da se planiranje ocjenjivanja uskladi sa zakonom i pravilnikom koji se tiču ove oblasti. Kada je u pitanju svakodnevno praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika potrebno je da nastavnici na početku godine planiraju upoznavanje učenika sa elementima i kriterijumima praćenja. Kod pisane provjere učenčkih postignuća, pri planiranju je potrebno da se nastavnici pridržavaju odredbi koje se odnose na broj pisanih provjera tokom sedmice, vrijeme najave takvih provjera i sl.

Priprema nastave/učenja, praćenja i provjeravanja sadrži:

- obrazovno-vaspitni ishod, ili više njih, na koji se priprema odnosi
- ishode učenja raspoređene po predviđenim kriterijumima
- aktivnosti učenja koje su relevantne za predviđene kriterijume

- praćenje učenika – šta će se pratiti na času/časovima na koje se priprema odnosi
- provjeravanje – na kojim zadacima će se provjeriti da li su učenici i do koje mjere ovladali postavljenim obrazovno-vaspitnim ishodom
- oblike praćenja i provjeravanja – šta će nastavnik koristiti, koje instrumente će koristiti za praćenje i provjeravanje učenika.

Prilog 1: Forma pisane pripreme za realizaciju časa u okviru metodskog postupka *Put stvaraoca*.

PRIPREMANJE NASTAVE/UČENJA, PRAĆENJA I PROVJERAVANJA UČENIKA			
OBRAZOVNO-VASPIITNI ISHOD	Na kraju učenja učenik će biti sposoban da stvara svom uzrastu odgovarajuće pisane tekstove po ugledu na umjetničke.		
ISHODI UČENJA (kriterijumi učenja i ocjenjivanja)	Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
	prikuplja građu, pravi plan za pisanje umjetničkog teksta i piše jednostavniju verziju teksta po ugledu na čitane/slušane uz pomoć nastavnika/učenika, nedosljedno primjenjujući pravila kompozicije teksta (uvod, razrada, zaključak) ¹¹ .	prikuplja građu, samostalno izrađuje plan teksta i stvara umjetnički tekst uz dosljedno poštovanje kompozicije teksta i manje nepoštovanje pravila; piše poboljšanu verziju uz konsultacije s nastavnikom /učenikom; ispravlja jezičke greške uz pomoć nastavnika/učenika, pravopisa i rječnika ¹² ...	na osnovu prikupljene građe iz više izvora i plana teksta, samostalno piše tekstove po ugledu na čitane/slušane koje odlikuje poštovanje jezičkih i stilskih pravila, kao i kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje; unapređuje njihov kvalitet (više verzija); argumentovano vrednuje sopstveni tekst i tekstove drugih učenika.

¹¹ II i III ciklus – pasusi

¹² II i III ciklus

Aktivnosti učenja:	*U ovom dijelu nastavnik navodi aktivnosti kojima će realizovati ishode učenja na konkretnu temu.		
Praćenje	<ul style="list-style-type: none"> – sadržaj (ubjedljivost sadržaja, izvornost) i poštovanje karakteristika predviđene književne vrste – forma teksta – kompozicija teksta – pravopis i gramatička ispravnost. 		
Provjeravanje (zadaci za provjeru)	<ul style="list-style-type: none"> – građa – plan – tekst. 		
Oblici praćenja i provjeravanja	<ul style="list-style-type: none"> – protokol posmatranja – ček-lista. 		

Zaključak

Uprkos složenosti procjene i ocjene učeničkih postignuća u oblasti pisanog izražavanja, čini se da imamo sve više metoda, tehnika i instrumenata da ovaj proces učinimo laganijim, dinamičnijim, više autentičnim i korisnijim kako za učenike, tako i za nas, nastavnike. Blagovremeno planiranje ocjenjivanja učeničkih postignuća koje podrazumijeva određivanje kriterijuma i osmišljavanje instrumenata praćenja i ocjenjivanja učiniće korisnim proces ocjenjivanja i za učenike i za nastavnike. Kriterijumi praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja navedeni u tekstu u direktnoj su povezanosti sa obrazovno-vaspitnim ishodima *Predmetnog programa za crnogorski, srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost*. Osim na obrazovni segment, usmjereni su i na vaspitnu ulogu, koja je u ovom predmetnom programu veoma izražena. Istraživanja pokazuju da naša očekivanja o tome koliko određeni učenik može da napreduje u našem predmetu direktno utiče na njegovo postignuće (Rosenthal, Jacobson, 1968). Dakle, ocjenjivanje ne treba da bude samo obrazovna, već i veoma značajna vaspitna podrška učenicima. Izbor načina ocjenjivanja i način na koji se ophodimo u procesu ocjenjivanja, šalje važnu vaspitnu poruku onima koje ocjenjujemo.

Predloženim kriterijumima i oblicima praćenja učeničkih postignuća u oblasti pisanog izražavanja, podržavamo napredovanje svih učenika, pokazujući da vjerujemo da svi oni mogu da uče i napreduju, čime im šaljemo izuzetno važnu vaspitnu poruku i utičemo na formiranje njihove ličnosti.

Literatura

1. Havelka, N., Hebib, E., Baucal, A. (2003): *Ocjenjivanje za razvoj učenika*, priručnik za nastavnike. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta RS, Centar za evaluaciju.
2. Ilić, P. (1998). *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi*. Novi Sad: Zmaj.
3. Lalović, Z. (2020). *Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređivanja nastave i učenja u školi*. Podgorica: Zavod za školstvo.
4. *Predmetni program Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole* (2017). Podgorica: Zavod za školstvo.
5. *Plan praćenja i ocjenjivanja učenika iz predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* (2020). Podgorica: Zavod za školstvo
6. Popović, D. (2013). Put stvaraoca ili kako stvarati tekst. U: D. Popović (ur.) *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove – prvi koraci*. Naša škola (10–22). Podgorica: Zavod za školstvo.
7. Popović, D. (2019). Teaching Methods and Their Application in Writing Instruction in Primary School, *Folia linguistica et litteraria – časopis za nauku o jeziku u književnosti*, 28, (181–201)
8. Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectation and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
9. Sadler, D. R. (1998). *Formative assessment: Revisiting the territory*. Assessment in education.
10. Vučković, M. (1993): *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti za III i IV godinu pedagoške akademije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

ISKUSTVA IZ PRAKSE

Mr Vera Mićunović

nastavnik savjetnik

OŠ „Olga Golović“

Nikšić

OPIS U UČENIČKOM PISANOM TEKSTU

Apstrakt

Na časovima jezika i književnosti učenici vježbaju stvaranje svom uzrastu odgovarajućih usmenih i pisanih tekstova i primjenjuju osnovna znanja o njihovom oblikovanju. Kada govorimo o literarnom opisivanju, važno je kako je subjekat vidio predmet opisivanja i šta on za njega znači (portret, pejzaž, eksterijer, često protkani duševnim stanjem subjekta). Dok učenici stvaraju tekst u kojem opisuju, mogu biti angažovana različita čula koja pomažu da se tekstom stvori mala magija. Raznovrsnost vježbanja u pisanom izražavanju sama po sebi je podsticajna, a bez toga, bez želje da se piše, ne može se uspješno razvijati učenička pismenost. Dati model stvaranja teksta jedan je od načina kako pokrenuti, motivisati učenike da ožive emociju i pišu o mjestu koje vole i za koje ih vežu korijeni.

Ključne riječi: *tekst, opisivanje, emocija, boje, zavičaj.*

Čovjek je svoj rast u prirodi utvrđivao riječima, koje su nastajale i nestajale, mijenjale se, umnožavale oblike i značenja. Bio je jak onoliko koliko su riječi bile moćne. Zato je i zadatak nastave da skrene pažnju na snagu, ljepotu i bogatstvo riječi (Marinković, 1987).

Početni podstrek svakom izražavanju, usmenom ili u pisanom obliku, jeste u želji ili potrebi da se nešto drugome saopšti. Ako učenicima nedostaje taj prvi i pravi psihoemocionalni pokretač za prozbor, upravo kad ne posjeduju znanja i doživljaje koji sami po sebi teže iskazivanju, onda oni svaki zahtjev za govorenje i pisanje doživljavaju kao prisilu (Nikolić, 1988, 531).

Kada učenici stvaraju tekstove u kojima upotrebljavaju opisivanje kao oblik kazivanja, najvrijednije u zadatku svakako jeste zauzimanje ličnog stava u odnosu na ono što opisuju, bez obzira na to da li se opisuje na osnovu učeničkog neposrednog posmatranja ili prema posrednom saznanju. Taj put uvijek vodi do planiranog ishoda: *učenik će moći da stvara svom uzrastu odgovarajuće usmene i pisane tekstove u kojima do izražaja dolazi kreativnost, originalnost i stvaralačko*

mišljenje (Predmetni program, 2017). „Uspješno usmeno i pisano izražavanje sa svim svojim posebnostima važni su za dalji razvoj, napredak, život i budući posao učenika. Obje aktivnosti sublimiraju mnoga znanja i vještine koje se stiču tokom nastave jezika i književnosti, a koje se ispoljavaju, funkcionalo primjenjuju, razvijaju i unapređuju prilikom primjene različitih strategija stvaralačkog pisanja” (Popović, 2021, 966).

Zavičaju u pohode

Da bismo učenike navikli da se klone stereotipnosti pri opisivanju, potrebno ih je stavljati u situacije da pišu o onome što je na njih duboko djelovalo i podstaklo ih da o tome pišu svojim jezikom. Zna se da se dobro može opisati ono što se čulo, vidjelo, omirisalo, što se osjetilo svojim čulima i postalo doživljaj. Bez toga se opisivanje može svesti na popisivanje pretežno spoljašnjih obilježja predmeta i pojava. Takva obilježja bila bi bitna kod stvaranja neumjetničkog teksta. U stvaranju umjetničkog teksta važnije je kako su oni doživljeni, kako ih je subjekat koji opisuje vidio i šta oni za njega znače. Slobodni pismeni sastavi nose mnogo veći pečat individualnosti i zavise u prvom redu od znanja autora, osjećaja i sposobnosti izražavanja autora (Peruško, 1964, 242). „Moguće je da JA onoga koji opisuje bude toliko vidljivo u sastavu da se predmet opisivanja nađe u asocijacijama i razmišljanjima izazvanim tim predmetom“ (Ilić, 2003, 582). Ovakav pristup zahtijeva maštanje i imaginarni odlazak u neko drugo vrijeme ili u drugi predio i govor o svom unutrašnjem svijetu. Tajna dobrog opisivanja je i u vještini posmatranja i tačnog zapažanja detalja. Opisivati nešto znači čulno primiti predmet opisa, izraziti osobenosti osobe, pojave (Durković, 2014).

Kada ste imali priliku da upoznate i primijenite procesni pristup stvaranju teksta koji smo nazvali *Put stvaraoica*, onda je broj različitih tekstova nastalih na taj način veliki i teško je odlučiti koji predstaviti. Kako se učenici u sedmom i devetom razredu upoznaju s biografijom, putopisom i reportažom, a prema stvaranju književnih tekstova u kojima je oblik kazivanja opisivanje imaju oprečna mišljenja, pokušali smo da povežemo *utile et dulce*.

Primjenjujući subjektivno opisivanje, prateći *Put stvaraoica*, stvarali smo tekstove o *zavičaju i biografiju nama drage osobe*. Do ovih tema došla sam zajedno s učenicima. Za temu o zavičaju dodatni podsticaj bio nam je i literarni konkurs koji je upravo u tom periodu raspisala Biblioteka „Njegoš“ u Nikšiću. Kome i čemu možemo posvetiti riječi ili stihove potekle iz srca prije nego rodnom kraju našem ili naših roditelja, mjestu koje čuva davnašnji zvuk kolijevke i plamen vatre, prvi smijeh i suze, staze kojima su gazili naši očevi i njihovi djedovi.

Zato ćemo za ovu priliku predstaviti stvaranje teksta o zavičaju, jer on, tj. porodična kuća kao simbol, usmjerava razmišljanja učenika prema njihovoj prošlosti i prošlosti njihovih predaka, prema sadašnjosti i budućnosti. Kako sam i nagovijestila, učenici su sa zadovoljstvom prihvatili ovu temu. Stvaranju teksta prethodio je razgovor o značaju zavičaja, porodičnog ognjišta. Tokom odrastanja,

u svojoj porodici i sa svojom učiteljicom, učenici su o pomenutom već stvorili predstave, a u šestom razredu upoznali su i zbirku priča *Razgovor uz oganj*. Shvataju da ognjište, ili bilo koje drugo određenje sa sličnom funkcijom, znači mnogo više od mjesta na kome se loži vatra, ono je znak porodične topline i bliskosti, trajanja kuće i porodice, trajanja krvne i duhovne veze između predaka i potomaka. Svojim odgovorima učenici su potvrdili da rodna gruda, zavičaj, ognjište, kućni prag, voćka u dvorištu i druga obilježja patrijarhalnog načina života, svojim simboličkim značenjem mogu biti izazov za literarno stvaranje.

Izazovnost pri davanju ovakvih zadataka učenicima leži u tome što ih upućujemo na ono što im je najdraže u vezi s predmetom opisivanja, pa se može očekivati da ih rade sa mnogo volje i uz intenzivno misaono-emotivno angažovanje, što komentari učenika i potvrđuju. Osposobljavanje učenika da pisano izražavaju svoja htjenja, ideje i misli spada među najvažnije zadatke u okviru nastave maternjeg jezika i književnosti (Popović, 2014, 80). Ljubav prema bojama, radoznalost koju kod njih bude zvukovi i šumovi, mogu biti iskorišćeni za poetsko stvaranje. Upravo zato su, nakon komentarisanja teme, učenici dobili zadatak da kažu koja ih boja asocira na zavičaj, koju boju vežu za njega. Bilo je mnogo zanimljivih odgovora:

Zlatna boja me podsjeća na zavičaj, kad je vidim, asocira me na lijepe stvari. (Elena Nikolić.)

Vežuju me zelena i bijela boja, moj zavičaj je najljepši u proljeće i kada ga prekrije snijeg. (Marija Simić)

Asocira me žuta, zato što je to boja radosti, sreće i energije, a u mom zavičaju svakog dana sam srećna! (Marija Miladinović)

Uz zavičaj vežujem crvenu boju zato što ga volim, a crvena boja je boja ljubavi. (Jovana Miladinović)

Uz zavičaj vežem bijelu boju zato što ona označava neku vrstu smirenosti. (Milan Muratović)

Asocira me zelena boja zbog zelenih polja i drveća. (Ivan Koprivica)

Boje jeseni su boje mog zavičaja zato što su slike jeseni najljepše slike koje nosim o zavičaju. (Nikola Kuljić)

Posljednji pripremni zadatak bio je da prikažu kako bi opis koji sačinjavaju jezičkim sredstvima izgledao u nekom drugom mediju: na ekranu, na filmu; šta bi željeli kamerom da prikažu u svom zavičaju.

Odgovori su bili raznovrsni, učenici su izdvajali utabanu stazu do kuće, porodična vrata, staru bistijernu i kofu na njoj, porodične slike, odraz neba u lokvi, stari spomenik, Šetalište Vita Nikolića... Sigurni da smo se dobro pripremili, prešli smo na stvaranje teksta i dobili odlične rezultate našeg rada. Bilo je zadataka koje gotovo da nije trebalo korigovati, a na pomenutom konkursu dva rada naših učenika, Nikole Kuljića, VII/4 i Anje Lazović, IX/3, izabrana su među deset najboljih.

Nikola Kuljić, VII4

Ljepota zavičaja

Plan:

1. Jeseni dani uz dječju igru i sreću
2. Bakin topli hljeb
3. Žedni konji, pas Džeki, maca Tomi, vrapci
4. Kiša i čudan strah, zagrljaji mi pomažu

Jesenji dani, lišće, ubrane dunje rasute po livadi, veliki lonac, naložena vatra na ognjištu. Rakija. Stogovi žutog sijena zarobljeni u drvenim ogradama. Djeca svuda okolo, trka, vriska, smijeh. Trusinjnsko polje – sreća! To je slika mog zavičaja.

Ogromna lokva pokraj sela prepuna žednih konja. Snažne životinje željne slobode na plavoj lokvi u kojoj se nebo ogleda. Ja malen, zagledan u njih trčim pokraj jezera i vičem: „Želim svog vranca! Ne, ipak želim onog bijelog sa dugačkom grivom“. Nije to sve. Tu je i moj pas Džeki – bijeli prgavi psić sa crnim šapama i ušima... maćak Tomi, koji je spavao sa mnom u krevetu i šapicama me budio u hladnim jutrima. Tu su i moji vrapci. Pošteni vrapci koji su mi pjesmom zahvaljivali za svaku mrvicu bakinog toplog hljeba. Limeni krov od seoske kuće, kiša, grad, strah. Ali, neki lijep i čudan strah, koji zadugo kasnije nigdje nijesam mogao osjetiti... Zagrljaji. Topli džemper i čaj od brdskog šipuraka.

Mnogo je toga lijepog i siguran sam u jedno: poneseš li u život makar jednu lijepu uspomenu iz zavičaja, možeš računati da si uspio! Za nju se možeš uhvatiti u najtežim i najljepšim trenucima.

Anja Lazović, IX3

Plavi krug zavičaja

Plan teksta:

1. Moj Nikšić ušuškan ispod Vojnika
2. Nevidljive niti vezuju jače od čelika
3. Sigurnost i toplina vezuju za zavičaj
4. Prati u stopu svaki moj korak

Iznad života natopljenog prošlošću, iznad juče i danas, živi uzvišen prostor koji je utkan u našu dušu. Mjesto gdje se ljudi razumiju pogledom, gdje se strune oka, srca i duše upliću upijanjem i prepoznavanjem drvoreda, ulica, lica... živi zavičaj.

Imam tek četrnaest godina, i čitav svijet u očima i hiljade bijelih golubova mira za svakoga. Zadoji me ovaj krš dubom slobodarskim i planinskim. Ljepote svuda ima, ali čini mi se, da nigdje nebo i lica ne bijahu tako lijepa i široka. Gdje god da sam bila, osjećala bih

nostalgiju za zelenim Nikšićem, pogledom na Vojnik, Tović, koje svako jutro pozdravim nasmijanim pogledom. Koja je to nit koja nas vuče i čini da nas sama pomisao na zavičaj ispuni toplinom!? Da li je povezanost sa svim i svima koji čine moj grad i svijet ljubavi u stvari snaga poticanja od nekog određenog prostora, a koji nas čini, izgrađuje, sastavlja, i kao dio nas ostaje za čitav život, obojen mirisima i ukusima poznatosti, sigurnosti i bezbrižnosti.

Ni veliki ni mali, sa dušom koja mnogim gradovima nedostaje. Voda njegovih nemirnih rijeka teče kroz mene i ja sam sretna jer ću zauvijek ljepotu moga grada nositi u oku, krvi, srcu. I gdje god da me život nekada i jednom, možda odvede, znam, nikada iz mene sve ovo što nosim odatle, neće izaći. Da, danas dok pišem o zavičaju, preplavljuje me talas ljubavi i zapljuskuje moje srce i njegove obale. Nije to samo mjesto rođenja, ni samo kamen rodne grude, to je daleko više, to je uzvišeni osjećaj povezanosti sa sobom i drugima, čitav kosmos koji se ne potiskuje niti zaboravlja.

Zavičaj je sve ono moje, i misao i postojanje. Svijet je jedan, život je jedan i zavičaj je jedan. To je putokaz i svjetlost u nesagledivo čudnom vremenu, praznini i prostranstvu koje nikad ne završava, neiscrpno sklonište od svega.

Trudeći se da budu kritički prijatelji, na šta stalno skrećemo pažnju, učenici su pažljivo slušali radove svojih drugara i veoma ozbiljno ih komentarisali. Iako im sam pojam *iskaza* nije poznat (VII razred), uočili su u prvom zadatku samostalno upotrijebljene djelove rečenice i odsustvo glagola, posebno u uvodnom dijelu, što zadatku daje posebnu ljepotu i pojačava izraz. Poseban utisak ostavila je emocija koja izbija kroz uspješno ređanje slika prirode, dječje zabave, ljubimaca koji život čine ljepšim, dodira dragih ljudi bez kojih je život prazan.

Damjan Krulanović, VII/4

Moj zavičaj (prva verzija)

Plan teksta:

1. Položaj mjesta i Župe
2. Prirodne ljepote, jezero i rijeka
3. Uživanje u biljnom svijetu, šumama i livadama
4. Najljepše je selo u proljeće
5. Dani provedeni sa drugarima i kućnim ljubimcima

Moj zavičaj je Župa, selo koje se nalazi nedaleko od grada. Tačnije moje selo su Carine, malo selo ali mome srcu drago. Ljepota pejzaža ovoga kraja nikog ne ostavlja ravnodušnim. Kroz selo protiče rijeka Gračanica koja svojim žuborom remeti tišinu ovoga kraja.

Ponekad njenu ljepotu naruši ruda, veliko bogastvo ovoga kraja po čemu je on poznat i u svijetu. Na putu do moga sela uz sami magistralni put pruža se Liverovičko

jezero. Često na brani vidim ribolovce, na šljunkovitoj obali plivače koji uživajući u ljepoti prirode ovoga kraja remete tišinu netaknute prirode.

Još ljepšim ga čine velike obradive površine koje ponekad moj pogled ne može da pregleda, raznovrsni voćnjaci i polja pod žitaricama. Selo je okruženo brdima i planinama koje čine ne samo raj za oči, već i odmor duše.

Jelove, borove i smrčeve šume čine ove planine pravim čistačima vazduba a raznovrsnost biljnog i životinjskog svijeta mamac za ljubitelje prirode i lovce.

Kuće sa lijepo uređenim dvorištima uz magistralni put čine moje selo još ljepšim. Ono svoju ljepotu najviše pokaže u proljeće. Procvjetale voćke, prvi pupoljci, šareni tepisi na livadama, cvrkut ptica, nasmijana lica ljudi čine moj zavičaj jedinstvenim. Ali njegova ljepota ne izostaje ni u drugim godišnjim dobima. Sve ovo čini da ja svaki slobodan trenutak provodim u svome zavičaju istražujući njenu ljepotu što za mene čini veliki izazov. Miris livada, ukus ubrane voćke, sloboda koju doživljavam u njemu čine moje selo najljepšim od svih. Mojoj sreći nema kraja kada me na kapiji dočeka lavež moga psa, mjauk moje mace koja mi se mota oko nogu, moji drugari sa kojima provodim najljepše zimske i ljetnje trenutke.

Ono parče zelenila, žubor rijeke, cvrkut ptica čine moj zavičaj drugačijim od drugih. Rado ću se vraćati mome zavičaju jer najljepše trenutke svoga života proveo sam u njemu.

Za predstavljeni zadatak učenici su istakli da sadrži uspjele opise, ali i da ima mjesta za više njih. Bogat je detaljima, zanimljivim i originalnim pojedinostima. Uz navedeno, predloženo je da rad kompoziciono bude uređen sa jasno izdvojenim cjelinama (uvod, razrada, zaključak, uz odgovarajuće pasuse), smanjiti upotrebu zamjenica (moje, ovo, ono), kao i izbjegavati ponavljanje istih izraza (npr. glagol *čine*). Druga verzija je bila urađena u skladu sa prijedlozima i sugestijama i prihvaćena s pohvalama na narednom času.

Moje zavičaj (druga verzija)

Ispod vrletnih planina u srcu lijepe i čarne Župe, nedaleko od grada, nalaze se Carine, malo selo, ali moje i mome srcu drago.

Ljepota pejzaža ovoga kraja oduševi svakog putnika namjernika. Kroz selo protiče rijeka Gračanica koja svojom muzikom, žuborom svojih valova, remeti tišinu pozne jeseni. Uz sami magistralni put pruža se Liverovičko jezero. Često na brani vidim ribolovce, a za ljetnjih vrućina na šljunkovitoj obali plivače koji uživajući u raju prirode ovoga kraja, remete tišinu netaknute prirode. Još ljepšim čine ga velike obradive površine koje ponekad moj pogled ne može da pregleda, raznovrsni voćnjaci i polja pod žitaricama. Selo je okruženo brdima i planinama koje su ne samo raj za oči, već i odmor za dušu. Jelove, borove i šume smrče ove planine prave čistačima vazduba a raznovrsnost biljnog i životinjskog svijeta, mamac je za lovce i ljubitelje prirode.

Svoju ljepotu selo Carine najviše pokaže u proljeće. Procvjetale voćke, prvi pupoljci, šareni tepisi na livadama, cvrkut ptica, nasmijana lica ljudi čine moj zavičaj jedinstvenim.

Njegova ljepota ne izostaje ni u drugim godišnjim dobima. Zbog ovoga svaki slobodan trenutak provodim družeći se s njim, istražujući njegovu ljepotu što je za mene veliki izazov. Miris livada, ukus ubrane voćke, sloboda koju tu osjećam, čine moje selo najljepšim od svih. Mojoj sreći nema kraja kada me na kapiji dočekaju drugari sa kojima provodim najljepše zimske i ljetnje trenutke, kad me dočeka lavež moga psa i maca koja mi se mota oko nogu.

Ovo parče zelenila, žubor rijeke, cvrkut ptica čine moj zavičaj drugačijim od drugih i u mojem srcu ima posebno mjesto. Rado mu se vraćam, najljepše trenutke svoga života proveo sam u njemu.

Koliko je bitno da pišu o bliskoj, poznatoj temi potvrđuju i učenici koji o stvaranju na pomenute teme (zavičaj, biografija bitne osobe – subjektivno opisivanje) kažu:

Volim da pišem tekstove u kojima opisujem dragi lik, osobu, svoje mjesto, dom zato što bude neka lijepa osjećanja i uspomene u meni, pišemo o onome što volimo. (Jovana Miladinović, VII/4)

Stvaranje teksta o zavičaju išlo je lako zato što se rado sjećam slika, događaja, ljudi, livada, kuća iz mog zavičaja. Volim da pišem o bitnim osobama u mom životu jer u svojoj glavi stvaram bezbroj slika i opisa koji me asociraju na nju, prisjećam se uspomena koje su za mene nezaboravne. (Nikola Kuljić, VII/4)

Pisao sam o mjestu koje mi mnogo znači, koje poznajem, pisao sam iz srca. (Damjan Krulanović, VII/4)

Na ove teme volim da pišem i pišem s lakoćom, izražavam svoje emocije i vještine. Tema mi je bliska, te osobe i mjesta mnogo volim, rado se prisjećam uspomena koje sam stvorio sa njima. (Milan Muratović, VII/4)

Ljubav koju osjeća prema svom gradu, mom zavičaju, pretočena je u riječ, a riječ stavljena na papir. (Anja Lazović, IX/3)

Kroz ovakve tekstove mogu lako da iskažem svoja osjećanja jer znam kakva je ta osoba ili mjesto koje je moj zavičaj i šta znače u mom životu. (Marija Simić, VII/2)

Volim da stvaram tekstove o ovim temama zato što mogu da oživim sjećanja, vode me osjećanja i maštam dok stvaram. Ništa nije teško kada je u pitanju draga osoba ili mjesto koje volim kao što volim svoj zavičaj. (Bogdan Vujović, VII/4)

Stvaranje teksta o zavičaju išlo je lako zato što ga veoma dobro poznajem. (Ivan Koprivica, VII/4)

Umjesto zaključka

Procesni pristup stvaranju teksta stvara izvanrednu dinamiku u radu, nema neaktivnih učenika na času, prilika je da se čuju odlične ideje i da se stvara u prijatnoj atmosferi. Ovim časovima se i sama izuzetno radujem, a mislim da i učenici, već na početku procesa stvaranja, osjećaju to zadovoljstvo i s nestrpljenjem čekaju priliku da se uključe predlaganjem naslova, mogućih elemenata za građu, stvaranjem plana teksta i samog zadatka. Sa svakom novom generacijom ponovo osjećam kako im pisanje postaje zadovoljstvo, a ne obaveza. Još jednom ističem nadu da će se ovim načinom rada više stvarati tekstovi i u dijelu prvog ciklusa i u drugom ciklusu, kako bi u trećem ciklusu proces mogao dodatno da se nadograđuje i razvija, a mladi pisci i potencijal koji leži u njima unapređuje i postaje vidljiviji.

Literatura

1. Durković, N. (2013). Oblici učeničkih pisanih radova, s posebnim osvrtom na podsticanje vještine opisivanja. U: *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove – prvi koraci. Naša škola*. Podgorica: Zavod za školstvo (45–57).
2. Ilić, P. (1997). *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi*. Novi Sad: Zmaj.
3. Marinković, S. (2000). *Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Kreativni centar.
4. Nikolić, M. (2010). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, 5. dopunjeno izdanje. Beograd: Zavod za udžbenike.
5. Peruško, T. (1964). *Materinski jezik u obaveznoj školi*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
6. Popović, D. (2014). *Čitati, razumjeti, znati*. Podgorica: ZUNS.
7. Popović, D. (2021). Understanding and Applying Writing Strategies in Third Cycle of Primary School. *International Journal of Instruction*, Vol.14, No.1, 963–982.
8. *Predmetni program Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole* (2017). Podgorica: Zavod za školstvo.

Mr Biljana Joksimović
nastavnik istraživač
OŠ „Vukašin Radunović“
Berane

PROCESNI PRISTUP KAO SREDSTVO PODSTICANJA INTERESOVANJA I MOTIVACIJE UČENIKA ZA PISANJE

Apstrakt

Izučavanje nastavnog predmeta Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, predstavlja opšte dobro u kome su supstituisana sva kulturna dobra i vrijednosti našeg naroda, koje se izražavaju i saopštavaju sredstvima koja on kao nastavni predmet koristi. Te vrijednosti predstavljale su polazište za obrazovanje i vaspitanje generacija u prošlosti, obrazuju i vaspitavaju se sadašnje, ali će se na tim vrijednostima učiti i buduće generacije. Neupitno je da su govor i jezik kojima se te vrijednosti saopštavaju, zapisuju, prenose i čuvaju, neophodni jer bez njih ne bi bilo ni kulture jednog naroda. A maternji jezik, kao izrazito složena pojava, ostvaruje se brojnim funkcijama. Njegovim proučavanjem se bave različite naučne discipline, dok se jezik u svakodnevnoj realizaciji javlja kao: sredstvo izražavanja, nastavni jezik i nastavni predmet (Vučković,1993). Nastava maternjeg jezika se oslanja na dvije discipline, nauku o jeziku i nauku o književnosti. Sam proces učenja u nastavi jezika i književnosti, predstavlja zbir složenih i raznovrsnih postupaka. Ovom prilikom, naša pažnja usmjerena je na stvaranje pisanih sastava učenika primjenom procesnog pristupa. Stoga su, nakon osvrta na osnovne pojmove nastave pismenosti i primjenu procesnog pristupa, uz konsultaciju dostupne stručne i naučne literature, prikazane njegove dobrobiti u praktičnoj primjeni, nastale iz iskustva praktičara. Ovaj rad je pokušaj, da se donekle pruže informacije koje bi dodatno pomogle i opravdale potrebu, da procesni pristup bude zastupljen u praksi, u onoj mjeri koju on zaslužuje.

Ključne riječi: *učenik, nastavnik, nastava pismenosti, pisani sastavi učenika, procesni pristup.*

Uvod

Razvoj pismenosti jedan je od osnovnih ciljeva nastave jezika i književnosti. Zbog njene složenosti i kompleksnosti, nastavnici treba da joj budu kvalitetno posvećeni. Učenici u školi usvajaju jednostavne i složenije oblike pisanog izražavanja – od tekstova s praktičnim namjenom (pisma, čestitke, zahvalnice, molbe...) čime se stiču znanja potrebna u svakodnevnim životnim situacijama, do složenijih tekstova pisanih po ugledu na čitane, umjetničke i neumjetničke tekstove. Osim ciljeva¹³, nastava pisanog izražavanja ima i jasno precizirane zadatke koji se očituju u savladavanju jezičkih zakonitosti i služenju pravilnim gramatičko-pravopisnim oblicima, usvajanju novih riječi i izraza i razvijanju aktivnog rječnika, upotrebom dužih i kraćih rečenica i razumijevanju njihovog stilskog oblikovanja. Zatim, u razvijanju sposobnosti za reproduktivno i stvaralačko prepričavanje i opisivanje stvari i predmeta oko sebe, prikazivanju sadržaja koje su lično doživjeli, pisanju na osnovu mašte, pisanju o kompleksnim ili pak suptilnim sadržajima iz neposredne i posredne stvarnosti... Takođe, u ravnopravnom služenju razgovornim i poslovnim varijetetom jezika, ali i poetskim načinom izražavanja. Zadatak ove nastave je i razvijanje kritičkog odnosa prema vlastitim pisanim proizvodima, uočavanje njihovih nedostataka, ispravljanje grešaka i dotjerivanje sastava (Čop, 1972).

Svi učenici nijesu jednako talentovani, niti zainteresovani za pisanje. Stoga je potrebno uložiti dodatni napor da se nezainteresovani zainteresuju, talentovani unaprijede vještinu pisanja, a daroviti dobiju prostor da obogate svoj potencijal i pokažu ga. Rosandić ističe da nastavnik koji želi da kod svog učenika podstakne stvaralaštvo ne može da se oslanja samo na njegovu spontanost i intuiciju, već „on treba da ponudi određene motivacije koje učenika dovode u situaciju da stvaralački reagira, da otvori svoje ja novim iskustvima i doživljajima, da preobražava i sređuje ranije stečena iskustva, da bezobličnim stvarima i pojavama daje oblik, da razvije analogije, daje nove definicije već poznatim stvarima, da postavlja nove hipoteze, da otkriva logiku procesa koje želi upoznati, da se otvara prema vlastitom doživljavanju, tj. da se potvrđuje kao stvaralačko biće“ (Rosandić, 1988, 209).

---

¹³ Dva su glavna cilja kulture pismenog izražavanja, a to su savladavanje saobraćajnog pisanog jezika i savladavanje elemenata pjesničkog jezika (Peruško, 1971, 218). Brojni su zadaci koji se ostvaruju pisanjem pismenih sastava, a Milatović ističe sljedeće: ovladavanje tehnikom pisanja, razvijanje sposobnosti pismenog izražavanja i interesovanja za pisanje, obogaćivanje rječnika i izgrađivanje rečenice kao osnovnog sredstva izražavanja, osposobljavanje učenika da koriste raznovrsne oblike pisanja, učenje metodologije izrade pisanog sastava, ovladavanje gramatičkim i pravopisnim pravilima, razvijanje stvaralačke individualnosti, razvijanje literarnog stvaralaštva učenika itd. (Milatović, 2011, 362).

Savremena škola teži da uvaži kriterijume koji učenika stavljaju u sam centar nastavnog procesa, njegove individualne karakteristike, interesovanja, iskustvo i predznanje koje posjeduje, a da u isto vrijeme kreira takav ambijent u kojem će se njegove predispozicije nadograđivati, bogatiti i rasti. Sve to podrazumijeva da prvenstveno nastavnik treba da bude „okrenut kreativnoj nastavi koja za svoje ključno određenje uzima afirmaciju stvaralaštva učenika [...] koja ne trpi šablone i isključivosti, već je raznovrsna, fleksibilna i otvorena za novo, posebno za one oblike, metode i sredstva kojima se podstiče razvoj stvaralačkih sposobnosti učenika i kreativna uloga nastavnika“ (Marinković, 1995, 17). Marinković dalje u tekstu navodi osnovne odlike kreativnosti i kreativne nastave, a među njih ubraja: intenzivan rad, radoznalost, slobodu, otvorenost, stvaralačko posmatranje, nekonformizam, kreativno i divergentno mišljenje, toleranciju, imaginativnu usmjerenost mišljenja, njegovanje svoje posebnosti i, na kraju, bogat emocionalni doživljaj (Marinković, 1995). Pismeni sastavi učenika, u svakom slučaju, „predstavljaju kreativni produkt koji se pojavljuje i procjenjuje u svakodnevnoj školskoj praksi“ (Ševkušić, Maksić, 2010, 94).

Pismeni sastavi su, kako ističe Nikolić „najsistematičniji oblik rada u nastavi pismenosti jer se u njima stvaralački objedinjuju znanja i umjenja sa više životnih i nastavnih područja“ (Nikolić, 1992, 651). Oni predstavljaju poligon gdje se učenicima pruža prilika da pokažu sve ono što su usvojili učeći o jeziku, pravopisu i gramatici i prikažu način i stil saopštavanja o odabranoj tematici pisanim putem. Pri tome, ne manje važni su i nastavni podsticaji koji mogu biti raznovrsni. Upravo od njih počinje pobuđivanje želje za pisanjem kod učenika. Onoliko koliko nastavnik uspije da zagolica maštu učenika, da ih podstakne na razmišljanje, da uzburka njihove misli, toliko će pisanje pismenih zadataka i sastava biti uspješnije. Ali, dug je stvaralački proces – produktu koji treba dobiti od učenika, u vidu pismenog zadatka ili sastava, prethodi određeni put koji nastavnici otvaraju učenicima i kojim zajedno idući, otkrivaju, usvajaju, usavršavaju proces pisanja, odnosno stvaranja pisanog teksta.

Procesni pristup u nastavi pisanja

Praktična upotreba naučenog, usvojenog znanja o pisanju, nalazi svoju upotrebnu vrijednost i pri pisanju školskih sastava, odnosno, pisanih sastava učenika. Oni se u praksi koriste u nedovoljnoj mjeri, iako se učenici često nalaze u prilici da pišu „na osnovu svog iskustva o nekom svom doživljaju, neposrednom učešću u njemu; svjedočenju ili prisustvu i po obaviještenosti ili posrednom saznanju“ (Nikolić, 1992, 532). Uprkos tome, nastava pisanja nije na adekvatan način zastupljena u nastavnom radu, kako je to i utvrđeno njenom analizom, pa je „neophodno dodatno angažovanje nastavnika i značajna promjena pristupa poučavanja i učenja u školi“ (Popović, 2019, 10).

Metodika predočava više postupaka koje nastavnik primjenjuje u nastavi pisanja. Najčešće su to prezentacijski, interakcijski, instrukcijski i slobodni pristup. Prezentacijski pristup dio je tradicionalne nastave u kojoj nastavnik daje uputstva za pisanje o odabranoj temi, predstavlja ustrojstvo teksta, njegove stilističke karakteristike i oblik izražavanja. U okviru interakcijskog pristupa učenici u manjim grupama vježbaju, raspravljaju o važnim fazama u stvaranju, o kompoziciji i sadržaju teksta, a svoja promišljanja dijele s grupom, odjeljenjem i nastavnikom. Instrukcijski pristup odnosi se na poučavanje koje traje duže vremena i usmjereno je na tri glavne faze u procesu pisanja: planiranje i organizacija sadržaja teksta, sastavljanje teksta, prepravljavanje napisanog. U okviru slobodnog pristupa učenik „samostalno stvara tekst tražeći upute od nastavnika i pomoć od vršnjaka kada procijeni da mu je potrebno” (Popović, 2018, 611). Dakle, sve njih karakterišu aktivnosti nastavnika u smislu da najčešće on upoznaje učenike s temom, nudi naslov (nekada je dozvoljen izbor naslova i teme), predstavi učenicima plan pisanja ili ga stvara zajedno sa učenicima i daje izvjesna uputstva, kako pisati sastav. Pri tome, nastavnik skreće pažnju učenicima da se pridržavaju pravopisnih i gramatičkih normi i pravila, vodeći računa o kompoziciji teksta, odnosno, naglašavanju uvodnog, glavnog i završnog dijela sastava.

Svi navedeni pristupi imaju izvjesnih manjkavosti. Učenici se naime, uglavnom sami pripremaju, nemaju mogućnost da duže promišljaju o zadatoj temi ili su im one prilično ograničene, nedostaje im vremena da se užive i stvaraju misaone slike koje će predstaviti jasnom, preciznom, ali ipak, slikovitom i jezgrovitom rečenicom. Oni nemaju prilike da, ukoliko dođu na neku novu ideju, isprave svoj zadatak, promijene ga i učine ga sadržajnijim i bogatijim. Osim toga, u fazi analize napisanog, ne posvećuje se dovoljna pažnja, niti se dublje ulazi u sadržaj i ideju napisanog. Ona se svodi na šturo komentarisanje i isticanje grešaka učenika, a analiza i te kako može biti podsticaj za rađanje novih ideja, razvijanje postojećih, motivaciju učenika da iz sebe izvuče i pruži ono najbolje što može. Još je Pavle Maočanin daleke 1959. godine, jasno uvidio i precizno naveo nedostatke u nastavi pisanja: opštu pripremu govornim vježbama, koja nije temeljna, pravilna i u potrebnoj mjeri, slab pripremni rad, sticanje znanja samo iz udžbenika, skučen učenički rječnik usljed nedovoljnog rada na njegovom razvijanju, nedovoljno angažovanje učeničke fantazije i neiskorišćavanje njegovih doživljaja, učiteljevo uplitanje pri pisanju pismenih sastava, sputavanje učeničke samostalnosti pri radu i nepravilan izbor tema koje ne odgovaraju uzrastu i prirodi učenika (Maočanin, 1959). Skoro da se ovome ne bi imalo šta dodati, iako je prošlo toliko vremena od kada je on ukazao na propuste nastavnika u nastavi pisanja, i danas aktuelne u nastavnoj praksi. S tim u vezi, Nikčević Milković daje karakteristike uspješno napisanog teksta, koji se po njenom mišljenju, vrlo rijetko stvara prvim pokušajem njegovog pisanja već je najčešće rezultat više radnih verzija teksta. Kako ona ističe, da bi tekst bio uspješan, potrebno ga je popravljati, a popravke ili modifikacije teksta mogu biti: površinske poput ortografskih

ispravki i dubinske, poput reorganizacije teksta (Nikčević Milković, 2014). Ona takođe ukazuje na značaj ispravljanja, revizije ili redigovanja napisanog teksta, koja je po njima, vrlo važna strategija pisanja za konačan kvalitet teksta. Osim toga, ove strategije od autora zahtijevaju „svjesnost publike za koju se tekst piše, mentalno postavljanje ciljeva i podciljeva, usklađivanje napisanog s onim što je planirano postići tekstem, sposobnost kritičkog čitanja teksta, znanje uobičajenih kriterijuma evaluacije i rješavanja problema na nivou teksta, poznavanje repertoara strategija revizije teksta, poznavanje opštih jezičkih vještina i vještina pisanja koje će poboljšati kvalitet pisanja teksta“ (Nikčević Milković, 2014, 191).

Sve navedene karakteristike, dobro organizovanog, planiranog, smisaonog i usredsređenog pisanja pisanih sastava, prepoznajemo u procesnom pristupu. Iz tog razloga, rekli bismo, da on daleko prevazilazi mogućnosti prethodno navedenih pristupa. On poučavanje učenika pisanju „razrađuje u pet faza: 1. priprema (izrada plana i sakupljanje građe), 2. izrada radne verzije, 3. popravljavanje 4. uređivanje, 5. objavljivanje“ (Steel, Meredith, Temple, 2002, u Popović, 2018, 611). Dakle, procesni pristup pretpostavlja kontinuirani rad na više časova jer praksa pokazuje da nije moguće ostvariti planirane ishode nastave pisanja na jednom, a ni na dva školska časa. Čak i ako predvidimo dovoljan broj časova, ne možemo biti sigurni da smo ostvarili sve pretpostavljene ciljeve, zadatke i definisane ishode koji se u nastavi pisanja podrazumijevaju. Rekli bismo, ipak, da osnovni preduslov da učenici primijene stečena znanja o pisanju, jeste da su „stekli sposobnost i umjeće da svoja zapažanja, misli i osećanja iskazuju tačno, sažeto i uverljivo, a u izvesnim prilikama slikovito i sugestivno“ (Nikolić, 1992, 530). Stoga, samo dobro planiran i permanentan rad, može omogućiti svrsishodnu primjenu procesnog pristupa jer „nastavnik koji se tom području temeljito posveti, razumjeće (ili se podsjetiti!) da stvaranje teksta jest veoma složena aktivnost koja podrazumijeva tjelesnu (motoričku i vidnu) i psihičku djelatnost“ (Popović, Novović, 2016, 1258). Takv pristup zahtijeva jasno formulisane i precizirane korake, poštovanje faza procesnog pristupa, predviđanje aktivnosti za svaku od njih. Dakako, prethodno navedeni ciljevi i zadaci, koji karakterišu nastavu osposobljavanja učenika pisanju, jednako su zastupljeni i primjenom procesnog pristupa u nastavi pisanja. Štaviše, on ciljeve i zadatke temeljnije ostvaruje usljed dužeg i sistematičnijeg rada. Njime je stihijski rad i izvjesno lutanje u nastavi pisanja svedeno na najmanju moguću mjeru, jasno se uočavaju svi nedostaci i propusti u radu učenika, a dato je dovoljno vremena da se oni isprave i izbjegnu. Na taj način, učenici trajnije usvajaju znanje i usavršavaju svoju sposobnost, ne samo pismenog, već i usmenog izražavanja i komuniciranja. Nastava u savremenoj školi okrenuta je učeniku i njegovoj individualnosti, poštovanju njegovih iskustava, predznanja, interesovanja, sposobnosti i mogućnosti, pa procesni pristup u potpunosti uvažava sve nabrojane zahtjeve i preporuke.

Takođe, primjenom procesnog pristupa „moguće je individualizovati nastavu kako bi učenici iskazali ili razvili svoje posebne potencijale“ (Popović,

2014, 80), a u skladu sa definisanim ishodima, uočenim predispozicijama učenika, nerijetko je poželjno primijeniti i diferencirani pristup. Uz to, pisanjem, poboljšavanjem napisanog u smislu mijenjanja, dodavanja, skraćivanja, umetanja, odnosno aktivnim stvaralačkim činom, učenicima je nastava prijemčivija, razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja, osjećaju da je nastavni proces njima posvećen, a da ga oni svojim radom oblikuju. Sve to iziskuje od učenika “značajan korpus znanja: od poznavanja slova i pisma jezika na kome se stvara, preko poznavanja pravopisa, glasovnog, gramatičkog i leksičkog ustrojstva određenoga jezika, zatim znanja u odnosu na zadanu temu, koncipiranja, strukturiranja, poentiranja i poznavanja zakonitosti oblikovanja teksta, kako bi se uspostavio jedan novi organizam kakav je originalni tekst“ (Popović, Novović, 2016, 1258). Osim toga, iste autorke ističu da se „pisanje kao jezična djelatnost utemeljuje u više jezikoslovnih disciplina: ortografiji, gramatici, leksikologiji, stilistici, lingvistici teksta, koristeći se pritom spoznajama koje daju psihologija, logika, teorija stvaranja i komunikologija“ (Popović, Novović, 2016, 1259, 1260).

Procesni pristup i primjena u praksi

U programu namijenjenom nastavi crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti jasno su definisani zadaci ovog predmeta, počevši od toga da njegovo izučavanje treba da doprinese da učenici postanu samostalne, slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, svjesne sopstvenog identiteta i identiteta svog naroda, odnosno nacionalne ili etničke grupe. Osim toga, „čitanjem književnih djela učenik razvija sopstveni emocionalni život i obogaćuje sliku o svijetu, znanje o samom sebi i o drugim ljudima, o ljudskim iskustvima i imaginaciji“ (Predmetni program, 2017, 35). Program je podijeljen na dvije „ključne cjeline – nastavu jezika i nastavu književnosti, pri čemu nastava književnosti obuhvata: 1) čitanje i interpretaciju književnoumjetničkih tekstova, 2) stvaranje tekstova po ugledu na čitane (usmeno i pisano izražavanje) i 3) usvajanje književnoteorijskih pojmova (u skladu s uzrastom)“ (Predmetni program, 2017, 5) a nesporno je da „jezička pismenost predstavlja jedan od najznačajnijih ciljeva vaspitno-obrazovnog procesa“ (Stevanović, Maksić, 2009, 149).

U ovom dijelu rada biće ukratko analiziran metodički model stvaranja i oblikovanja pisanih radova učenika primjenom procesnog pristupa. Cilj primjene procesnog pristupa u nastavnoj praksi usmjeren je težnji da učenik stekne potrebna znanja i vještine, odnosno da se na odgovarajući način pripremi za pisanje, obavljajući sve postupke predviđene procesnim pristupom: izbor teme i naslova; prikupljanje i klasifikovanje potrebne građe i stvaranje plana na osnovu prikupljenih podataka; izrada radne verzije teksta koju ukratko predstavljaju drugarima, razmjenjujući ideje; selektovanje dobijenih preporuka i savjeta, odnosno, popravljajući napisanog, što ujedno podrazumijeva ispravku pravopisnih i sadržajnih grešaka; upoznavanje slušalaca (drugova u odjeljenju i

učitelja) sa promjenama i intervencijama; upoznavanje sa novim komentarima, novo mijenjanje, prepravljjanje, skraćivanje napisanog, produžavanje, unosenje novih elemenata i sl.; saznavanje kakav utisak ostavlja pročitani tekst i nakon toga, uređivanje, i objavljivanje u vidu zajedničke (odjeljenjske) knjige i upoznavanje šire čitalačke publike organizovanjem književnih susreta, radionica i sastanaka.

Prvi metodički postupak, kojim učenike uvodimo u nastavu pismenosti, jeste razumijevanje značenja riječi i njeno korišćenje. Riječ, kao polazište, snaga i uticaj koju ona ima. Bogaćenjem rječnika učenika, stvara se baza od koje se može početi i očekivati uspješnost u nastavi pismenosti. Zato se sa učenicima sprovode raznovrsne vježbe, kojima se od jedne riječi dobijaju nove, traži se asocijacija na datu riječ, jednoj riječi (imenici) dodajemo što više pridjeva, glagol obogaćujemo riječima koje ga bliže određuju, pišemo sinonime, antonime, homonime, deminutive i augmentative odabranih riječi i sl. Nakon toga, spektar našeg interesovanja fokusiran je na rečenicu. Zadatak učenika je da prostu rečenicu proširuju. Da mijenjaju njeno značenje, oblik, vrijeme dešavanja i primijene stečeno znanje usvojeno „igrajući“ se riječima. Napisanoj rečenici zatim tražimo prethodnu, zamišljamo situacije na osnovu kojih je ona nastala, a sljedeći korak je pisanje nove, koja predstavlja njen logički slijed. Na ovaj način nastaje pasus. Oni zatim sami, ili uz pomoć nastavnika pišu novi. Neizostavna vježba u nastavi pismenosti jeste i postavljanje pitanja na osnovu napisanog teksta. Potom, uvođenje učenika u nastavu pismenosti, jeste i primjena usmenih izlaganja različitog karaktera za koje se učenici najčešće pripremaju unaprijed. Nije nam namjera, a i u nedostatku prostora, nećemo ga detaljno obrazlagati. Prepričavanje pročitanih umjetničkih tekstova, i postepeno usloznavanje zahtjeva je još jedan u nizu postupaka u nastavi pismenosti. To podrazumijeva niz različitih zadataka, kao što su prepričavanje sa promjenom završetka, prepričavanje sa produžavanjem teksta promjenom stanovišta i sl. kojima učenike prvenstveno upućujemo da nauče kako da čitaju, prave bilješke, razmišljaju o pročitanoj, analiziraju likove, proniknu u suštinu i razumiju njihove postupke, uviđajući razloge određenog ponašanja, zauzimaju stav o njima, uoče uzročno-posljedične veze, redosljed događanja, a tek nakon svih tih misaonih postupaka, i da pišu o pročitanoj. Tako se postupno stiče izvjesna sigurnost učenika. Jedan od zadataka je, takođe, da nastave započetu priču, pričaju ili pišu u prvom ili trećem licu, a tek na kraju postavlja se najzahtjevniji zadatak – da učenici sami napišu svoj tekst.

Za ovakav metodički pristup opredijelilo nas je dugogodišnje iskustvo, uočeni problemi u nastavi pismenosti učenika i njihova prisutnost iz generacije u generaciju, što je rezultiralo najprije razmišljanjem, a zatim i postupnim uvođenjem učenika u svijet pisanog stvaralaštva. Iskustva praktičara pokazuju da i najuspješniji učenici suočeni sa zadatkom pisanja sastava na zadatu temu, bez obzira da li su učestvovali u njenom izboru ili ne, ostaju dugo neaktivni i zamišljeni, teško im je da počnu sa pisanjem, nesigurni su u sebe, rečenice su im štire ili se ponavljaju, nijedna tema nije dovoljno inspirativna za njih i još mnogo

toga. Stoga, prepričavanje kao oblik pisanog izražavanja učenika, činio nam se kao lakši i jednostavniji put kojim ćemo učenika osloboditi straha, naučiti ga i usavršiti njegovu sposobnost iznošenja misli. Osim toga, složeniji zahtjevi u takvom radu, kao što su produžavanje, mijenjanje i preoblikovanje prepričanog sadržaja, razvija maštu i kreativnost učenika. Oni su slobodniji da se upuste u avanturu stvaranja jer imaju ispred sebe sadržaj kojeg se donekle pridržavaju i koji ih navodi na određena razmišljanja. Svjesni rizika da se učenika sloboda, stvaralaštvo, maštovitost i kreativnost sputava, ukoliko oni isključivo prepričavaju pročitani tekst, sljedeći naš zadatak je bio osmišljen tako da učenici sami napišu priču, kraću bajku, basnu ili pjesmu, inspirisani prethodno pročitanim tekstom.

Ne može se poreći značaj čitanja umjetničkih tekstova u nastavi pismenosti jer bavljenje tom problematikom i njezinim osvjetljavanjem s različitih stajališta dovelo je do stava da su „osim talenta za uspješno stvaranje književnoumjetničkog teksta neophodni široko znanje i erudicija, a prije svega kontinuirano čitanje umjetničkih djela“ (Vučković, 2008, 607). Dok u „neumjetničkim tekstovima prevladavaju administrativni, publicistički, znanstveno-popularni, znanstveni i dr. stilovi, za stvaranje teksta po ugledu na književnoumjetnički stil važno je razumijevanje i upotreba umjetničkoga izraza“ (Popović, 2018, 608). Dakle, kreativno pisanje stimulira učenikovu inventivnost i imaginaciju i inspirira ga da se slobodnije i ličnije izrazi. Aktivnosti kreativnog pisanja, razvijaju kod učenika zapažanje, uočavanje uzročno-posljedičnih veza, kritičko razmišljanje, osjećaj dubljeg razumijevanja pojava, saživljavanje sa likovima i njihovim sudbinama. Od njega se na kraju, očekuje da, na osnovu književnog teksta koji mu služi kao predložak, napiše tekst koji će imati istu temu ili formu kao polazni tekst. Polazni tekst učeniku predstavlja polazište, model koji će on obogatiti svojim ličnim izrazom. Utisci koje novonastali tekst ostavlja na slušaoca (učenike u odjeljenju, učitelja, roditelje) dovoljan su motiv da on nastavi da traga, usavršava svoje misli i način svog izražavanja.

Predmet o kojem se piše „može se saznati na više načina (promatranjem, zamišljanjem, predočavanjem, razmišljanjem...), a vrste tih procesa uvjetovane su spoznajnim razvojem osobe koja piše“ (Popović, Novović, 2016, 1260). Predmet pisanja definiše temu koja je temelj kreativnog pisanja učenika. Najprije se mora analizirati tema koja usmjerava čitav tok pisanja. Učenicima se može, a najčešće i treba, ponuditi više tema koje oni razmatraju. Kroz diskusiju o njima saznajemo zašto su im neke teme prijemčivije, a šta ih to odbija od drugih ponuđenih.

Nakon izbora teme, definisane naslovom, uočavamo na šta se usmjerava naša pažnja pri pisanju. Šta će nam to ponuditi naslov, kao materijal o kojem možemo pisati, a na šta treba obratiti posebnu pažnju, šta to želimo pisanjem dokazati, objasniti, odnosno, šta je težište našeg kreativnog rada. Prikupljanje građe je sljedeći korak kojim proces pisanja olakšavamo i usmjeravamo. On podrazumijeva taksativno navođenje misli koje asociraju na sadržinu budućeg teksta. Samo uz potpuno angažovanje čula, misaonim poimanjem, uključivanjem

mašte, osjećanja, prizivanjem slika iz svog ličnog iskustva, iskustava drugih ljudi, prikupljanje građe može biti uspješno i predstavljati kvalitetno polazište za nastanak pisanog sastava. Sređivanjem građe, učenici sortiraju pojmove i misli po srodnosti, odbacuju određene navedene stavke jer se ponavljaju, grupišu ih i vezuju za određene djelove kompozicije teksta ili pasuse. Treba napomenuti da se građa može prikupljati i sređivati i nakon što započne proces pisanja. Mnoge ideje nastaju u trenucima stvaralačkog impulsa, one se zapisuju i sređuju, a mogu se upotrijebiti u prvoj verziji teksta ili poslije prve njegove korekcije.

Izrada plana je sljedeća faza procesnog pristupa kojoj učenici vrlo često nerado pristupaju. Treba mnogo znalačkih i inspirativnih vještina uložiti kako bismo učenike uvjerali da osmišljavanje plana nije gubljenje vremena. Planom jasno definišemo cjeline pisanog teksta u smislu izdvajanja uvodnog, glavnog dijela teksta ili razrade i završnog dijela ili zaključka. Ukoliko se definisanju plana pisanja sastava ne posveti dovoljno pažnje, razmišljanja i kombinovanja, sastav učenika neće biti dobro misaono uvezan, pisanje neće imati izvjesnu pitkost, prelazi između djelova sastava su oštri i nagli, pisanje se naprećac završava, a dešava se da sastav ostane nedovršen. Plan učenicima daje mogućnost komponovanja sastava, uz razumijevanje potrebe povezivanja cjelina koje su međusobno oslonjene jedna na drugu. Plan pisanja učenici razvijaju formulišući naslove i podnaslove i izdvajajući osnovne cjeline. Pristupajući studiozno i sistematično planiranju sastava, oni dublje razumiju sve njegove karakteristike i uspješno savladavaju zahtjeve koji su im postavljeni.

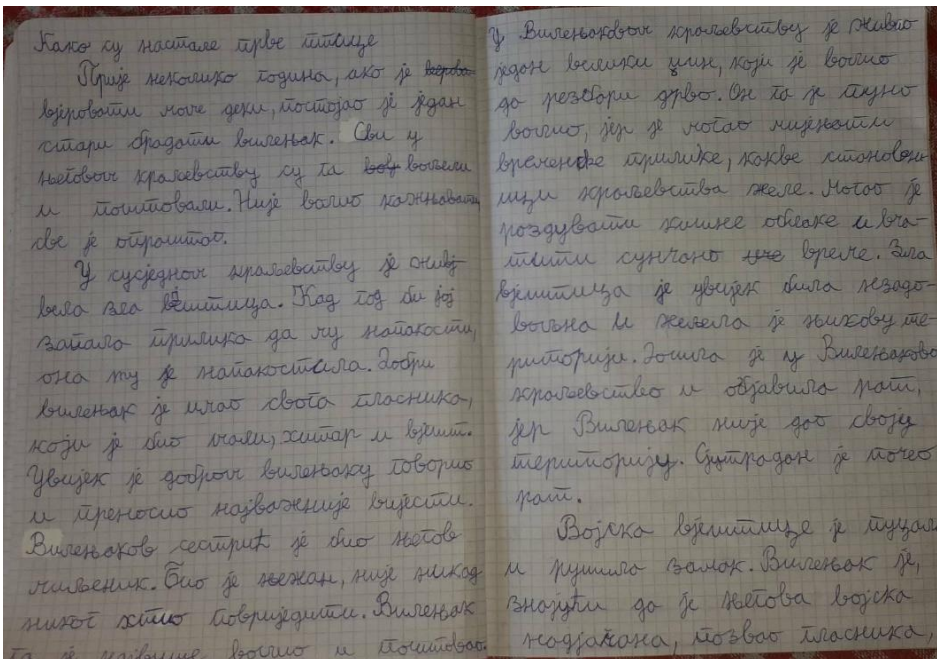
Ono što nas uvodi u priču, pobuđuje radoznalost i interesovanje, naći će se u uvodnom dijelu novog teksta. Osnovna misao i ideja teksta razrađuje se i širi u razradi. Tu se ukazuje na problem i pronalazi njegovo rješenje, često zamagljeno i nevidljivo. U glavnom dijelu se ističu kolebanja, nesigurnosti, neodlučnosti i konačna opredjeljenja. Upoznaju se likovi, ističu njihove osobine, uloga koja im je namijenjena u sastavu i međusobni odnosi koji vladaju među njima. Zaključak će donijeti ponovljene osnovne misli, izrečene drugim riječima, obrazloženje odabranog rješenja, opravdanost ili promašaj izabranog opredjeljenja, odnosno poruka iznjedrena samostalnim stvaralačkim radom učenika. U zaključku se naime, iznosi svoj lični stav, potkrijepljen iskazanim mislima koje mu daju snagu, argumentovane su. Poveznicom kojom spojimo prikupljenu i sređenu građu sa planom pisanja umnogome olakšavamo zadatak pisanja teksta.

Sve ove nabrojane aktivnosti nije moguće uraditi za kratko vrijeme. Nastavnik učenike upoznaje sa temom i naslovom i daje im dovoljno vremena za prikupljanje i sređivanje građe i stvaranje plana pisanja. O tome bi valjalo diskutovati, razmijeniti mišljenja, stavove i ideje koji će prouzrokovati izvjesna mijenjanja, poboljšanja, bolji raspored građe i smisao plana pisanja. Sama izrada pisanog sastava pretpostavlja razvijanje, širenje, bogaćenje prikupljenih pojedinosti i njihovo misaono povezivanje u skladnu cjelinu. Svaki pisani sastav predstavlja lično obraćanje, iznošenje misli, ali i osjećanja, i pokazuje spremnost

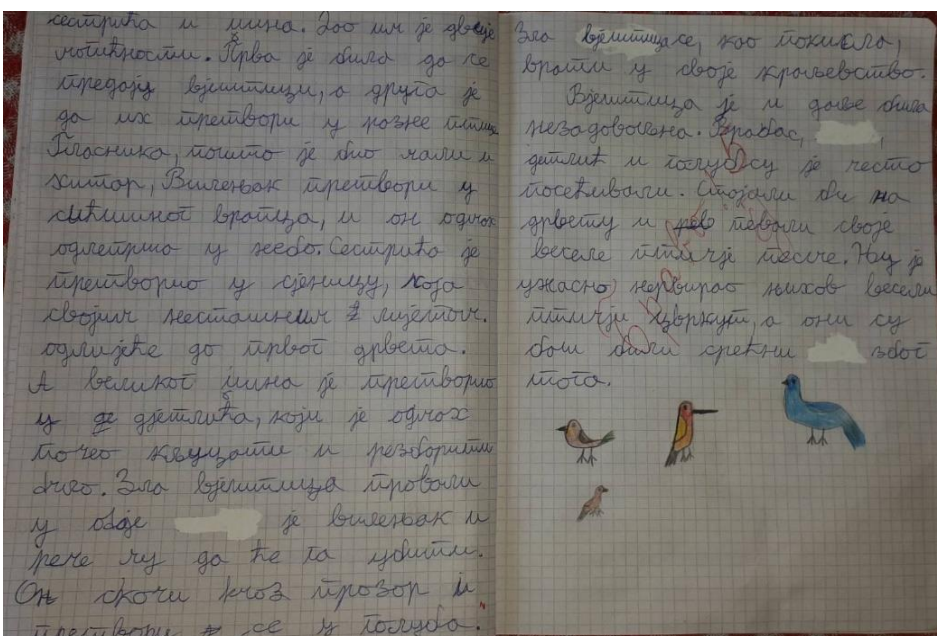
učenika da stane iza svojih riječi, svog stava i ideja. S tim u vezi, nastavnik će znanlački navesti učenike i na kritičko promišljanje.

Slike 1 i 2: Pisani sastav učenika petog razreda, nastao primjenom procesnog pristupa, nakon čitanja književnoumjetničkog teksta Desanke Maksimović – *Ako je verovati mojoj baki*

Slika 1

Slika 2

Usmjerenom diskusijom, nastavnik učenike ohrabruje na iznošenje negativnih stavova i čini napor da učenici pišu slobodno o odabranoj temi. Uz sve to, on će ih uputiti na valjano obrazlaganje iznesenih misli. Učenici moraju osjetiti slobodu da saopšte i ona razmišljanja za koja unaprijed smatraju da neće biti prihvaćena, ali se na taj način, pripremaju i jačaju spremnost da odbrane svoje stavove. Tako se osnažuje samouvjerenost, spremnost na razmjenu i sukob mišljenja, razvija se kritičnost i samokritičnost, kristališe osjetljivost za mjeru, međusobno uvažavanje i razumijevanje.

Prvo obraćanje i čitanje napisanog ujedno je i prvi susret sa mogućim suprotnim razmišljanjima, iznošenjem kritika i zamjerki na napisano, ali u pravilno vođenoj diskusiji, to je samo podsticaj za novo promišljanje o napisanom. Pisanom sastavu se možemo vraćati jednom, dva ili više puta jer sama aktivnost kreativnog pisanja primjenom procesnog pristupa, zahtijeva poštovanje više različitih etapa koje počinju pažljivim čitanjem polaznog teksta, razmišljanjem o njemu, njegovom analizom u grupi li odjeljenju, što će rezultirati kreativnim odgovorom na ukazane propuste. Sve to iziskuje pisanje različitih verzija istog teksta, njegovih djelova, rečenica i slično. Svakako, neće svaka analiza napisanog rezultirati pristajanjem „pisca“ na mijenjanje njegovog djela. To nije ni nužno. Promjene zavise i od spremnosti „pisca“ da odbrani napisano, da uvjeri sagovornike da je to jedini ispravan način i njegova nesporna želja da se tako izrazi. U slučaju promjena, nastaje novo pisanje, umetanje novih djelova teksta, otklanjanje dijela teksta koji je uočen kao nepotreban, uvođenje ili odbacivanje likova i slično. Ovako koncipirane aktivnosti su plodonosne za učenika jer mu pružaju osećaj kontrole nad sopstvenim radom. Više ponuđenih različitih aktivnosti ili postupaka, mogućnost izbora i sloboda, pružaju mu utisak da on upravlja svojim učenjem i radom, što je od velikog značaja za motivaciju i podsticaj.

Posljednja faza procesnog pristupa je pregled i ispravka zadatka, koji je relaksiraniji upravo zbog većeg angažovanja nastavnika i učenika, kontinuiteta u pisanju, poklanjanju pažnje pri praćenju toka pisanja. Upoznavanje sa novim verzijama teksta, njihova analiza i ukazivanje na propuste, ali i kvalitete, posljednju fazu pisanja teksta, odnosno pregled i ispravku, znatno je olakšala i pojednostavila, svodeći je na uočavanje mogućih slovničkih grešaka. I u ovoj fazi, učenici su aktivni učesnici koji vrednuju napisano, komentarišu, ističu dobre i loše strane napisanog i daju svoj sud o tome. Aktivno učestvovanje učenika u procesu vrednovanja je, takođe, svojevrsna motivacija i podstrek. Osim toga, oni kristališu svoj osećaj za lijepo, tačno, jasno kazivanje misli i ideja, stiču sposobnost procjenjivanja nečijeg pisanog načina izražavanja, čime izgrađuju svoj lični ukus i afinitete, jasnije se opredjeljuju za način iskazivanja sopstvenih razmišljanja. Kreativno pisanje kroz procesni pristup, navodi učenika da primjenjuje ne samo stečena znanja i umijeća već i afektivno angažovanje. Svijest o sopstvenim potencijalima i sposobnostima koje posjeduju i uspješno ih koriste, kako bi odgovorili na izazov kreativnog pisanja, značajan su podsticaj za učenike.

Samoprocjena i procjena rada drugih, jača kod učenika osjećaj da je njihov zadatak bitan, da nijesu radili samo da bi bili ocijenjeni, plod njihovog rada je materijalizovan i izaziva različite reakcije, a sve to doprinosi da pisanje učenicima ne bude prinuda već užitak.

Zaključno razmatranje

Sve do sada rečeno, navodi nas na zaključak da nastavnik prvenstveno treba da bude model djeci sa kojom radi i da svojim načinom rada u odjeljenju stvori podsticajnu klimu za razvoj kreativnosti učenika. Naime, samo kreativan, maštovit, istraživački opredijeljen nastavnik, nastavnik koji će vrednovati suštinu, a nekada zapostaviti formu, iznjedriće učenike koji će se usuditi da probaju, istražuju i neumorno istrajavaju na neizvjesnom i maglovitom putu stvaralaštva. Provjerenim, ali i osavremenjenim metodičkim postupcima, nastavnici uspostavljaju sistem primjeren za upravljanje kreativnošću i stvaralaštvom, obezbjeđujući prepoznavanje i otkrivanje svih učeničkih potencijala, njihovo usmjeravanje, praćenje i pružanje dalje pomoći, pa i u oblasti pismenog izražavanja. Primjena procesnog pristupa omogućava prepoznavanje i rješavanje problema s kojima se suočavaju nastavnici i učenici u nastavi pismenosti.

Osim navedenog, neophodno je dobro poznavanje predmetnog programa čija fleksibilnost u određivanju broja časova posvećenog kreativnom stvaralaštvu učenika pruža povoljne uslove za razvoj kreativnih potencijala i stvaralaštvo učenika. Vještim i znalačkim kombinovanjem nastavnih ishoda i sadržaja, predanim i posvećenim radom nastavnika, motivisanjem i inspirisanjem učenika, osavremenjavanjem nastave pismenosti, fokus se pomjera sa usvajanja informacija ka sticanju funkcionalnih znanja i vještina. Usvajanje jezičkih pravila i definicija je neophodno, ali jedino njihovom aktivnom primjenom, postaće dio opšte kulture učenika. Stoga je u godišnjim planovima rada potrebno planirati dovoljan broj nastavnih časova posvećenih pisanom stvaralaštvu i unositi izvjesne promjene u domen organizacije nastave i prioritete koje nastavnik sam, kao organizator, planer i realizator svog rada, postavlja.

Neizostavno je reći ovom prilikom, da bi smanjivanje broja učenika u odjeljenju, takođe, doprinijelo stvaranju većeg prostora za primjenu kreativnih nastavnih metoda i kvalitetnijoj posvećenosti pisanim radovima učenika. Samo kontinuiranim i permanentnim radom nastavnika i učenika, primjenom primjerenih nastavnih strategija i postupaka, pisanje pisanih sastava učenika će donijeti obostrano zadovoljstvo i obezbijediti uspjeh. Procesni pristup, ukoliko je pažljivo osmišljen, uz poštovanje svih preporuka, detaljno planiran i sproveden, svakako predstavlja metodski postupak kojim ćemo znatno sigurnije i kvalitetnije doći do željenih rezultata u nastavi pismenosti.

Literatura

1. Čop, M. (1972). *Pismene vježbe i sastavi*. Zagreb: PKZ: 11-12.
2. Ilić, P. (1983). *Učenic, književno delo, nastava*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Marinković, S. (1995). *Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Kreativni centar.
4. Milatović, V. (2011). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti u razrednoj nastavi*. Beograd: Učiteljski fakultet.
5. Milutinović, Lj. (2014). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
6. Maočanin, P. (1959). *Metodika srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Prosveta.
7. Nikčević Milković, A. *Psihologija pisanja – Određenje pisanja i njegovih procesa, razvoj pisanja kod djece te pristupi poučavanju pisanja*, Split: Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja, 62, 2–3; 391–411. CROSBİ – Hrvatska znanstvena bibliografija <https://www.bib.irb.hr/658142> (posjećeno: 16. 1. 2021.)
8. Nikolić, M. (1992). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
9. Peruško, T. (1971). *Materinski jezik u obaveznoj školi*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
10. Popović, D. (2014). *Čitati, razumjeti, znati*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
11. Popović, D., Novović, T. (2016). Nastava pisanog izražavanja – kako početi tekst. *Croatian Journal of Education*, Vol. 18; No.4/2016, 1235–1273.
12. Popović, D. (2018). Priprema učenika za kreativnu jezičnu produkciju. *Croatian Journal of Education*, Vol.20; No.2/2018, 585-620.
13. Popović, D. (2019). Procesni pristup – siguran put stvaraoca. U: D. Popović (ur.), *Put stvaraoca, radost pisanja* (8–21). Podgorica: Zavod za školstvo.
14. Rosandić, D. (1988). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Stevanović, J., Maksić, S. (2009). *O pismenom izražavanju učenika osnovne škole*. Beograd: Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja 1. 147-164.
16. Ševkušić, S., Maksić, S. (2010). *Kreativni potencijal učenika osnovne škole u pismenom izražavanju*. Beograd: Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja 1. 92-108.
17. Vučković, M. (1993). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: 10.
18. Vučković, R. (2008). *Pisac, delo, čitalac*. Beograd: Službeni glasnik.

Vesna Zečević
OŠ „Olga Golović“
Nikšić

PROCESNI PRISTUP – PODSTICAJ SAMOSTALNOSTI, UČENJA I KREATIVNOSTI

Apstrakt

U tekstu smo predstavili primjenu procesnog pristupa u IV razredu osnovne škole u svim njegovim fazama. Takođe, učeničke reakcije na pojedine korake u stvaranju, njihove emocije i uvide u odnosu na svaki korak u nastanku pisanog teksta. Istakli smo i ulogu nastavnika kao organizatora i voditelja čitavog procesa i poentirali naše učešće u procesu učenja kroz proces stvaranja. Konačno, usaglasili smo se da je proces kroz koji smo zajedno prošli koristan, da olakšava pisanje, podstiče učenje i samostalnost i rezultira završenim radom kao proizvodom truda, volje i kreativnosti svakog učenika.

Gljučne riječi: *procesni pristup, pisanje, konsultacije, verzije zadatka.*

Upoznavanje s procesnim pristupom stvaranja teksta probudilo je kod mene želju da primijenim ovaj način rada u nastavi i da vidim efekte koje će ostaviti na učenike i na mene kao nastavnika. Posebno mi je bilo zanimljivo što se „suština ovog pristupa ogleda u stvaranju okolnosti za pisanje u kojima pišu pravi pisci, što podrazumijeva izbor teme i njenog naslova, prikupljanje građe za tekst/priču, izradu plana teksta, selekciju i strukturiranje odabrane, građe, stvaranje prve verzije, konsultacije sa nastavnikom i drugarima i unapređenje teksta, zatim, pisanje onoliko verzija koliko 'pisac' misli da treba, lekturu i korekturu, te, po mogućnosti, objavljivanje teksta“ (Popović, 2019, 11).

Prije svega, analizirala sam obrazovno-vaspitne ishode i ishode učenja u *Predmetnom programu za crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* (2017), koji se odnose na stvaranje teksta, a nalaze se u cjelini *Nastava književnosti*, u IV razredu. Tako Obrazovno-vaspitni ishod 7 glasi: *Na kraju učenja učenik će biti sposoban da stvara svom uzrastu odgovarajuće usmene i pisane tekstove po ugledu na umjetničke*, i obuhvata sljedeće ishode učenja: učenik stvara svom uzrastu odgovarajuće pisane tekstove u kojima do izražaja dolazi kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje, i primjenjuje osnovna znanja o njihovom oblikovanju; u skladu sa odabranim naslovom prikupi građu potrebnu za stvaranje teksta po

ugledu na čitani; izradi plan teksta; izabere i rasporedi sakupljenu građu u skladu sa planom teksta i njegovom kompozicijom; piše nekoliko verzija teksta, unapređujući njihov kvalitet; vrednuje sopstveni tekst i tekstove drugih učenika; pisanu pripremu za govorni nastup i pisane tekstove odlaže u portfolio i tematski ih razvrstava (Predmetni program, 2017, 40, 41).¹⁴ Jasno je da sada „nastavnici u ishodima učenja imaju detaljno ponuđen postupak stvaranja teksta tj. faze u pisanju” (Mićunović, 2019, 54).

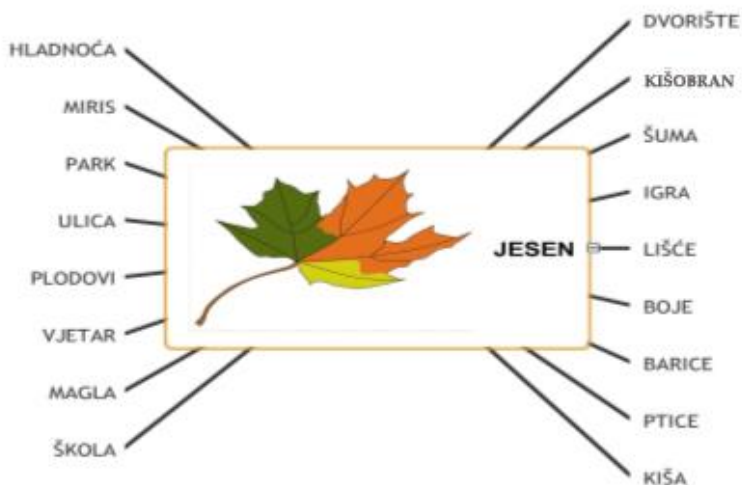
Osim ishoda učenja, uz ishode se navode i didaktičke preporuke za njihovu realizaciju i predlažu aktivnosti putem kojih se navedeni ishod može ostvariti. Za dostizanje ovih ishoda adekvatne su aktivnosti koje podstiču učenikovo stvaralačko razmišljanje na teme: djetinjstvo, životinjski svijet, porodica, priroda (Predmetni program, 40, 41).

Odjeljenje IV/4 stvaralo je pisani tekst po ugledu na umjetnički. S ovim procesom počeli smo 20. novembra 2020. godine. Na početku je bilo veoma važno objasniti da je pisanje naporan i veoma složen proces. Iako to nije urađeno sa ovom grupom, mislim da bi na ovom koraku bilo vrlo prikladno podijeliti sa učenicima sopstvene bilježnice nekih članaka, sastava i sl. koje sadrže prve ideje, nacрте, prvu verziju teksta, predložene izmjene, revidirani tekst... Ako učenici znaju da za pisanje treba truda, neće ih obeshrabriti vlastiti tempo. Na početku su učenici slušali koncert za violinu i orkestar „Jesen“ Antonija Vivaldija kao dio njegovog poznatog djela *Četiri godišnja doba*. Rekla sam im da razmišljaju o svim aspektima jeseni dok slušaju ovo djelo. Nakon razgovora došli smo do zaključka da jesen kod nekog budi pozitivne asocijacije i osjećanja (prelijepe boje, jesenji plodovi...), a kod nekog negativne (tuga zbog odlaska ljeta, tmurni i kišoviti dani, hladnoća koju donosi kasna jesen...). Razmatranje različitih osjećanja koja nam donosi jesen, učenicima je bilo vrlo interesantno. Djeca su sa zadovoljstvom pristupila zadatku.

Kako bismo upotpunili mrežu asocijacija na temu jesen, nastavili smo sa *bujičom ideja* o istoj temi – učenici su navodili sve ono na šta ih asocira riječ *jesen*. Na sredini table bio je nacrtan jesenji list oko kojeg smo zapisivali svoje asocijacije. Učenici su s radošću učestvovali u ovom koraku i bili prijatno iznenađeni mrežom pojmova koju smo na kraju dobili.

---

¹⁴ Iz popisa ishoda učenja izostavljeni su oni koji se odnose na stvaranje usmenog teksta.

Slika 1: Asocijativno polje nastalo na temu jesen.

Usljedio je razgovor o zapisanim pojmovima, tokom kojeg smo zaključili da o jeseni možemo napisati mnogo toga, ali da ipak treba odabrati naslov koji će naš opis usmjeriti i ograničiti. Na osnovu ispisanih pojmova i asocijacija počeli su osmišljavati naslove o kojima bi željeli pisati. Sve predloge sam, takođe, zapisala na tabli, a učenici u svojim sveskama. Naslove smo, zatim, analizirali, komentarisali i navodili o čemu bi, u okviru određenog naslova, mogli pisati. Na temelju povratnih informacija koje sam na ovom koraku dobila od učenika, bilo mi je jasno da će akcenat biti na udovoljavanju njihovim individualnim izborima i da će se svako od njih truditi da pronade vlastiti ugao pisanja. Neki naslovi su odmah odbačeni, a bilo je i onih učenika koji se nijesu mogli odlučiti između naslova, jer im se više njih dopadalo. U svakom slučaju, učenici su u nastavku rada birali naslov koji im je najbliži i o kojem najviše znaju, a u skladu s vlastitim iskustvom i sklonostima. Samostalno formulisanje naslova iz domena ponuđene teme donekle je ograničena mogućnost izbora i za osnovnoškolski uzrast povoljnija opcija od potpune slobode – praksa pokazuje da je učenicima lakše kada imaju određena ograničenja u vidu smjernica za izbor i klasifikaciju sakupljene građe i njen raspored u kompozicijske cjeline zadatka (Popović, 2016).

Predloženi naslovi

Jesenji dan	Jesen u parku
Žuta jesen	Jesen u mom kraju
Hladna kiša	Jesen u mojoj ulici
Magična jesen	Raznobojna jesen
Jesenja igra	Jesen u šumi
Jesenje jutro u mom dvorištu	
Kišni dan	

Na sljedećem času realizovali smo fazu *prikupljanje građe*. Djeca su donijela različite materijale o jeseni: ilustracije, fotografiju djela poznatog ruskog slikara Isaka Levitana *Zlatna jesen*, pjesme (*Jesenje veče*, Federiko Garsija Lorka), umjetnički tekst (*Cvrčak traži sunce*, Branko Ćopić) i neumjetničke tekstove o jeseni. Kako je u to vrijeme jesen već uveliko uzela maha, djeca su bila u prilici da posmatraju, osluškuju, zapažaju različite jesenje slike i opisuju ih. Postavljala sam im sljedeća pitanja: Kako nazivamo sliku na kojoj je umjetnik prikazao prirodu? Kakvo je raspoloženje imao umjetnik kad je slikao svoju sliku? Kakvo raspoloženje slika u vama izaziva? Zašto je umjetnik sliku jeseni nazvao *zlatnom*? Analizirali smo i pjesmu *Jesenje veče*. Učenicima je rečeno da je vrijedno obratiti pažnju na opis obilježja ovog godišnjeg doba: Kako se priroda mijenja? Jesenje raspoloženje, šta je to? Dalje, na upotrebu snažnih izraza u opisima: olovni oblaci, zlatna, tmurna jesen... Skrenuta im je pažnja da je jesen impresivno i nevjerovatno doba godine, pa privlači pažnju umjetnika.

Nakon časa na kojem smo razmatrali prikupljenu građu, uslijedio je čas tokom kojeg smo razmatrali kompoziciju zadatka i uradili plan za pisanje sastava. Prisjetili smo se cjelina u tekstu: uvod (najava teme), razrada (detaljan opis teme) i zaključak (mišljenje, utisak). Kao primjer smo analizirali tekst *Cvrčak traži sunce*, koji je učenicima bio poznat iz trećeg razreda. S obzirom na to da je svaki učenik izabrao naslov koji mu najviše odgovara za stvaranje pisanog teksta, zaključili smo da je sljedeći korak da svako za sebe napiše plan kojim će se voditi tokom pisanja tj. izbora i rasporeda prikupljene građe. Zatim su pisali prvu verziju sastava.

Nakon što su djeca završila pisanje prve verzije teksta, s nestrpljenjem su čekala da pročitaju svoje radove i konsultuju se sa drugovima. Veoma je važno pružiti im priliku da razgovaraju o svom pisanju zbog toga što im to omogućava da formulišu misli i generišu ideje. Čitali smo radove i analizirali, izdvajali lijepe opise, poređenja, misli, prepoznavali uvod, razradu i zaključak. Učenici su komentarisali i saopštavali svoja mišljenja o različitim segmentima zadatka: predmet opisivanja, udaljavanje od teme, navođenje nekih drugih nevažnih detalja, nabranjanje, uopšteno pisanje o jeseni i vremenskim prilikama, ponavljanje istih riječi... Za analizu radova bila su potrebna dva časa, nakon čega su učenici odlagali svoje radove u portfolio namijenjen pisanim radovima.

Nakon konsultacija bilo je nezadovoljnih učenika kojima se nijesu dopale sugestije i ispravke, jer su očekivali bolje kritike. Nerado su prihvatili da napišu drugu verziju, ali su ipak pristupili zadatku. Među učenicima je bilo i onih koji su već prilikom čitanja željeli nešto da promijene, uočavali su suviše detalje i imali ideju kako bi to napisali u drugoj verziji. Naravno, i ja sam učestvovala u komentaranju i korigovanju radova, davala sugestije šta da izmijene ili dopune i ukazivala na pravopisne greške.

Nakon završene druge verzije, učenici su ponovo čitali svoje radove. Za ovu fazu bio nam je potreban jedan čas. Svoje završne radove učenici su odlagali u portfolio. Bili su nestrpljivi da čuju mišljenje svojih drugara i učiteljice. Ovog puta su bili zadovoljniji svojim radom i kritikama. Navodili su šta im je u ovom

procesu bilo teško, a šta lako i da im je plan olakšao pisanje. Učenici su se izjasnili da im je izbor naslova i plan rada olakšao da se fokusiraju na temu. U početku im je bilo naporno da toliko vremena „troše“ na jednu temu, da prikupljaju materijal, analiziraju ga, pišu plan, ali su ubrzo shvatili da je to u stvari jedan interesantan proces u kome su mnogo naučili i naišli na interesantne stvari.

Uočili su razliku između prve i druge verzije pisanog zadatka. Iskazali su zadovoljstvo ovakvim načinom rada i želju da ponovo, na isti način, pišu o nekoj novoj temi. Složili smo se da je ovaj proces koristan i značajan, da im olakšava pisanje, već samom početnom motivacijom, slobodom u izboru naslova, izradom plana, analizom radova, prikupljanjem informacija, izmjenom radova i uvažavanjem korisnih sugestija i da rezultira završnim radom kao proizvodom truda, volje i kreativnosti svakog učenika.

Kao ilustraciju navodimo rad učenice Mine Čanović, odnosno prvu i završnu verziju teksta.

Mina Čanović, IV/4

Jesenje jutro u šumi

Plan teksta:

1. Kod bake na selu
2. Šetnja šumom
3. Miris prirode
4. Izgled drveća i lišća
5. Tišina u šumi

Jesenje jutro u šumi (prva verzija)

Stigla je jesen, a sa njom i hladnije vrijeme. Ja i moja sestra smo bile kod bake na selu. Odlučile smo da vidimo kakvo je to jesenje jutro u šumi.

Toplo smo se obukle i krenule u šetnju. Kada smo stigle lišće je bilo šarenih boja od crvenih, žutih do različitih nijansi narandžastih, a plodovi mirišljavi i zreli. Osjetila sam prelijep miris prirode. U tom trenutku vjeverica je bila na drvetu. Ja i moja sestra smo je ugledale i iznenađeno viknule, a ona je potrčala niz drvo i pobjegla. Bila sam mnogo srećna što sam uspjela da je vidim kako izgleda uživo. Svuda okolo je bilo opalo lišće sa drveća koje je šuštal pod našim nogama. Drveća su bila kao iz bajke, prelijepih boja i visina. Vrijeme je bilo hladno i vjetrovito, ali mali vjetar ne može da nas natjera da napuštimo tu divnu šumu. Bilo je mnogo tiho i lijepo. U sebi sam osjetila da je šuma divno mjesto gdje čovjek može doći kad god poželi da se odmori.

Mnogo smo se lijepo provele u šumi. Nijesmo očekivale da je šuma tako divna u jesen i da može da budi lijepa osjećanja u nama.

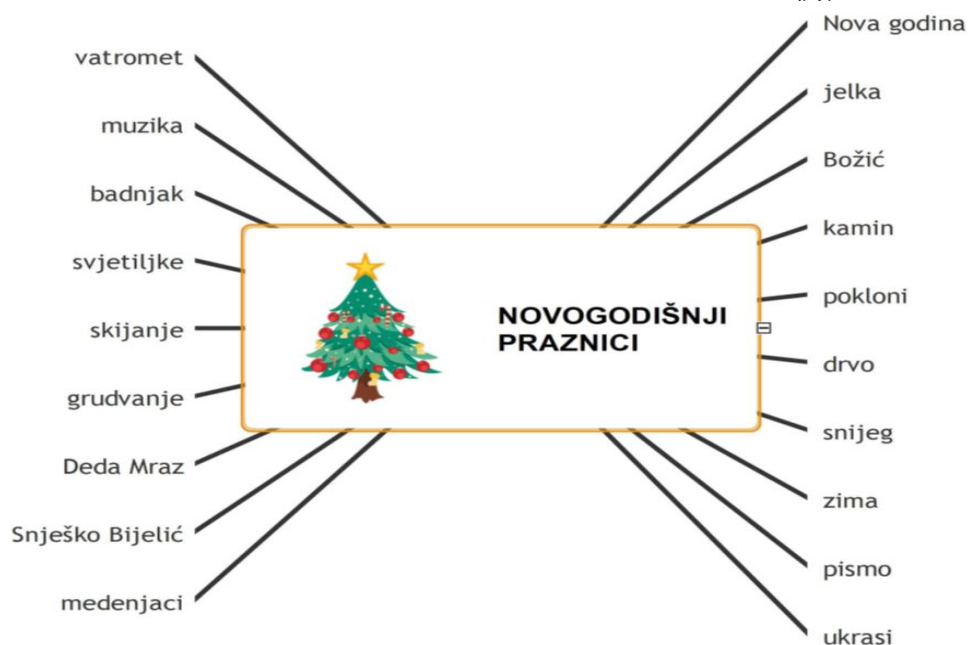
Jesenje jutro u šumi (druga verzija)

Stigla je jesen, a sa njom i hladnije vrijeme. Moja sestra i ja bile smo kod bake na selu. Jednog jutra smo poranile i odlučile da pođemo u šetnju šumom.

Toplo smo se obukle i krenule. Šuma je izgledala predivno. Drveće se šarenilo od raznobojnih listova: crvenih, žutih i mnogih nijansi narandžastih. Osjetila sam prelijep miris prirode. U jednom trenutku ugledale smo vjevericu na drvetu. Bile smo oduševljene tim predivnim prizorom. Iznenadeno smo viknule, a ona je strčala niz drvo i pobjegla duboko u šumu. Bila sam mnogo uzbuđena što sam uspjela da vidim jedno biće iz šume. Bilo je tiho u šumi koja se spremala za zimski odmor. Tišinu je remetilo samo opalo lišće koje je šuštal pod našim nogama. Drveće je bilo kao iz bajke, prelijepih boja i različite visine. Vrijeme je bilo prohladno i vjetrovito, ali mali vjetar nije mogao da nas natjera da napustimo tu divnu šumu.

U sebi sam osjetila da je ovo divno mjesto, gdje čovjek može doći da se odmori. Mnogo smo se lijepo provele u šumi. Nijesmo očekivale da je ona tako divna u jesen i da može probuditi toliko lijepih osjećanja u nama.

Oduševljeni prvim rezultatima rada i samim procesom stvaranja, s radošću smo se dogovorili da na isti način pristupimo opisivanju novogodišnjih praznika. Kao motivacija za ovu temu poslužio nam je čas na kome smo ukrašavali učionicu i izrađivali likovne radove o temi *U susret Novoj godini*.

Koliko je bitno da pišu o nečemu što im je poznato, blisko, potvrdili su svojim kreativnim predlozima naslova.

Spisak naslova:

Doček Nove godine u mom domu	Novogodišnje drvo
Novogodišnja razlednica	Novogodišnja želja
Novogodišnja noć	Odbrojavanje do Nove godine
Dječija radost	Zimske radosti
Pismo Djeda Mrazu	Radost Božića

Za razliku od prošlog ciklusa, zbog nedostatka vremena, nijesmo na času prikupljali građu o temi, ali su učenici dobili zadatak da kod kuće pronađu tekstove, fotografije, umjetničke slike, prisjete se vlastitog iskustva i svega ostalog što je moglo biti inspirativno za opis novogodišnje večeri. U školi smo se više posvetili prezentovanju i korigovanju radova. Interesantno je pomenuti da u svim dječijim radovima dominira porodična idila koja vlada za vrijeme praznika i da se tome najviše i raduju. Takođe, tokom ovog ciklusa, djeca su slobodnije i sigurnije radila, jer su im svi segmenti već bili poznati.

Predstavljamo rad učenice Zoje Mitrović koja je izabrala naslov *Nova godina u mom domu*, odnosno njegovu prvu i završnu verziju.

Zoja Mitrović, IV/4**Nova godina u mom domu**

Plan teksta:

1. Bijelo dvorište
2. Ukrašavanje kuće i jelke
3. Priče o Djeda Mrazu
4. Pahulje i Snješko Bijelić

Nova godina u mom domu (prva verzija)

Kroz prozor moje sobe posmatram veliko i prostrano dvorište, obojeno u bijelo. Snijeg je već prekrrio skoro svaki kutak prirode.

Sve je bijelo zbog velike količine snijega. Za nekoliko dana će zimski raspust i Nova godina. U kući je sve već odavno ukrašeno. Kao i svake godine sa mamom tatom i sestrom idemo u kupovinu ukrasa za naš dom. To je poseban trenutak koji ja dočekam prelijepo. I ove godine veliki ukrasi svijetle jedan ispod drugog, dok raznobojne svjetiljke svjetlucaju na velikoj i krupnoj jelci. Oko jelke su svakakvi pokloni i na svakom je po jedna mašna. To su pokloni koji su roditelji spremali za nas. To je jedan od razloga što djeca mnogo vole Novu godinu. Dok posmatram prostor oko sebe osjećam se predivno. Sve oko mene sjja. Još od malena mi je majka pričala priče o Djeda Mrazu. Zato što sam ja uvijek uživala u njima. Tog dana dok smo svi okupljeni i srećni uživali u predivnom prizoru koji i dalje vidim kroz prozor. Dok sjedim u svom toplom domu, napolju veje snijeg. Krupne i sitne pahulje lete u svom velikom prostranstvu. Utopaju se u snijeg i upotpunjuju novogodišnju sliku. U nekom drugom dvorištu Novoj godini se raduje Snješko Bijelić. Djeca se svake godine potrude najviše što mogu da njihov Snješko bude najveći i najljepši. Zapravo, zato se i djeca raduju Novoj godini.

Nova godina je predivna.

Nova godina u mom domu (druga verzija)

Decembar je. Snijeg je odavno pao. Zima je svojom ljepotom uljepšala preostale dane ove godine. Kroz prozor moje sobe posmatram veliko i prostrano dvorište, obojeno u bijelo. Snijeg je već prekrrio skoro svaki kutak prirode. Za nekoliko dana će zimski raspust i Nova godina. U kući je sve već odavno ukrašeno.

Kao i svake godine sa mamom, tatom i sestrom idemo u kupovinu ukrasa za naš dom. To je poseban trenutak zbog koga se osjećam prelijepo. I ove godine veliki ukrasi svijetle jedan ispod drugog, dok raznobojne svjetiljke svijetlucaju na visokoj i elegantnoj jelci. Oko jelke su različite kutije i na svakoj od njih je po jedna mašna. To su pokloni koje su roditelji spremili za nas – jedan od razloga što djeca mnogo vole Novu godinu! Dok posmatram prostor oko sebe, osjećam se predivno. Sve oko mene sija. Još od malena mi je majka pričala priče o Djeda Mrazu zato što sam ja uvijek uživala u njima. Tog dana smo svi okupljeni i srećni uživali u predivnom prizoru koji i dalje vidim kroz prozor. Dok sjedim u svom toplom domu, napolju veje snijeg. Krupne i sitne pahulje lete u svom velikom prostiranju, utapaju se u snijeg i upotpunjuju novogodišnju sliku.

Nova godina je predivan praznik u kojem uživam i radujem mu se.

Zaključak

Procesni pristup stvaranju pisanog teksta pomaže kako djeci, tako i nastavnicima. Djeca imaju slobodu izbora naslova, imaju mogućnost prikupljanja informacija o nekoj temi, duži vremenski period za stvaranje i mogućnost korekcije svojih radova uz pomoć drugara i nastavnika, kako bi na kraju dobili najbolji proizvod sopstvenog rada. Nastavnik kroz sve korake ovog procesa može pratiti rad učenika, korigovati nedostatke i na kraju ocijeniti čitav proces i rezultat rada. Još jedan veoma važan aspekt stvaranja pisanog teksta jeste da je taj proces istovremeno i način učenja, a ne samo sebi svrha. Zbog toga sam sigurna da ću ga često koristiti.

Literatura

1. Mićunović, V. (2019). Pisanje – neumjetnički tekst, izazov i potreba. U: D. Popović (ur.) *Put stvaraoca – radost pisanja. Naša škola* (9–21). Podgorica: Zavod za školstvo.
2. *Predmetni program Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole* (2017). Podgorica: Zavod za školstvo.
3. Popović, D. (2019). Procesni pristup – siguran put stvaraoca. U: D. Popović (ur.) *Put stvaraoca – radost pisanja. Naša škola* (9–21). Podgorica: Zavod za školstvo.
4. Popović, D., Novović, T. (2016). Teaching Writing Skills – How to Start Writing a Text / Nastava pisanog izražavanja – kako početi tekst. *Croatian Journal of Education*, Vol.18, No.4/2016, pages: 1235–1273

Aleksandra Vešović Ivanović

prosvjetna nadzornica

Zavod za školstvo

PUT STVARAOCA U PROJEKTU *UČI DOMA*

Nakon nekoliko godina intenzivne primjene procesnog pristupa kroz projekat *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove* (2013–2017) Zavoda za školstvo, potvrđenosti njegove efikasnosti kroz praksu i dobre rezultate u školama, kao i na osnovu istraživanja njegove primjene, pristup je uvršten u *Predmetni program za Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* za osnovne škole (2017) i tako postao sastavni dio nastave/učenja.

Procesni pristup stvaranju teksta je, u pomenutom programu, zastupljen od prvog do devetog razreda kroz obrazovno-vaspitne ishode istaknute u obje oblasti predmeta: nastavu jezika i nastavu književnosti. Obrazovno-vaspitni ishodi i ishodi učenja koji se odnose na ovaj dio nastave jezika i nastave književnosti kroz sve razrede gotovo su identični, a koraci u stvaranju teksta isti. Međutim, u skladu sa uzrastom učenika, svaka faza u svakom narednom razredu kompleksnija je i zahtjevnija, a povećava se i nivo složenosti tema, naslova, kao i teksta koji učenici stvaraju.

Iako su od početka primjene aktuelnog *Predmetnog programa* prošle tri godine, realizacija ishoda koji se odnose na stvaranje teksta, pa time i primjena procesnog pristupa u školama, u velikoj mjeri je različita. Nastavnici koji su pohađali dvodnevni program obuke *Put stvaraoca ili kako stvarati tekst*¹⁵ i sami prošli kroz sve faze stvaranja teksta koje procesni pristup podrazumijeva, kao i oni koji su se informisali i detaljnije uputili putem publikacija iz edicije *Naša škola*¹⁶ Zavoda za školstvo (posjeduju ih sve škole u Crnoj Gori), većinom dosljedno primjenjuju ovaj pristup ukazujući na dobre rezultate i napredak u stvaranju teksta kod učenika. Uprkos svemu navedenom, u školama još uvijek postoji praksa u kojoj se poučavanje za stvaranje teksta svodi na osnovne informacije o njegovoj kompoziciji, šturu podatke o temi i zadatom naslovu koji često iznenadi učenike, pa se pitaju o čemu i kako treba pisati.

---

¹⁵ Program je akreditovan u više navrata, posljednji u *Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika za školsku 2019/2020. i 2020/2021. godinu*, Zavoda za školstvo, pod rednim brojem 110.

¹⁶ *Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove – prvi koraci, 2013; Put stvaraoca – radost pisanja, 2019.*

Zbog prethodno navedenog, insistirali smo da se u okviru pripremanja časova za nastavu kroz projekat *Uči doma* osmisle i časovi koji se odnose na stvaranje teksta. Okolnost da se onlajn nastava realizuje bez prisustva učenika i direktnog rada sa njima uticala je da svi, a posebno ovi časovi, budu značajno drugačiji od onih koji se odvijaju u učionici. Međutim, imajući u vidu značaj ove oblasti, a posebno u periodu kada učenici ne pohađaju nastavu u školama, smatrali smo da je posebno važno uputiti ih kako da stvaraju kroz proces: predložiti temu i naslove koji iz nje proizilaze, izabrati sopstveni naslov, prikupiti neophodnu građu za tekst i rasporediti je u formirani plan pisanja i, konačno, pisati onoliko vremena koliko učeniku/piscu za dobar tekst treba. U prezentacijama su ponuđeni i tekstovi učenika, njihove prve i poboljšane verzije iz kojih se može uočiti kako teče proces unapređenja znanja i vještina kada je pisanje u pitanju.

Zbog svega navedenog, predstavljamo ih u nastavku, uz posebnu zahvalnost koleginicama koje su ih pripremile, s nadom da će koristiti nastavnice u pripremi i realizaciji obrazovno-vaspitnih ishoda koji se odnose na stvaranje teksta, a našim učenicima da lakše i ljepše govore i pišu.

#UČIDOMA

VI razred

#UČIDOMA

Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost

Put stvaraoca ili kako stvarati tekst
- pismena vježba -

VI razred

Pripremila:
Ljiljana Perišić,
prof. jezika i književnosti
OŠ „Njegoš“, Cetinje

Stvaranje teksta

- ▶ Stvaranje teksta je proces.
- ▶ Stvaranje tekstova, usmenih i pisanih, učite tako što ih stvarate.
- ▶ Za stvaranje teksta potrebno je vrijeme.
- ▶ Na ovom času prisjetićemo se svih koraka u stvaranju teksta (Put stvaraoca), dok ćete faze stvaranja realizovati samostalno ili sa svojim nastavnikom.

Faze u stvaranju teksta

1. Izaberi temu i odredi naslov teksta
2. Prikupi i odaberi građu za tekst
3. Napravi plan teksta
4. Napiši prvu verziju teksta
5. Posavjetuj se sa drugarima i nastavnikom/nastavnicom
6. Napiši drugu verziju teksta
7. Provjeri pravopis, ispravi greške
8. Ako želiš, objavi svoj tekst i predstavi ga čitaocima

Prva faza: Izaberi temu i odredi naslov teksta

➤ Tema: DRUGARSTVO

➤ O čemu biste mogli ili željeli da pišete kad je drugarstvo u pitanju? Predložite naslove ili saopštite sve na šta vas riječ DRUGARSTVO podsjeća.

Prva faza: Izaberi temu i odredi naslov teksta

Tema: DRUGARSTVO

Naslov – tačan naziv onoga o čemu pišete. On treba da bude kratak i privlačan, kako bi čitaoci poželjeli da pročitaju našu priču/tekst. U formulisanju naslova teksta pomoći će vam određivanje težišta teme, konkretno stanovište sa kojeg posmatramo temu.

Tema obuhvata:

- 1) **Predmet** (materija)
- 2) **Težište teme** (stanovište sa kojeg posmatramo temu/način posmatranja)
- 3) **Oblik izražavanja** (kojim će se taj predmet predstaviti – zavisi od prirode teme)

Primjer određivanja naslova:

Tema: DRUGARSTVO
 Predmet: postupak
 Težište teme: drugarski
 Oblik izražavanja: pričanje/pripovijedanje
 Naslov: Drugarski postupak

Druga faza: Prikupi i odaberi građu

- **Prikupljanje građe** – nakon što smo razgovarali o temi i nakon što ste izabrali svoje naslove, treba da prikupite materijal za tekst.
- Biraju se samo pojedini bitne za **naslov teme**, zato što smo izborom naslova ograničili temu i izabrali ono o čemu želimo da pišemo.
- **Građu možeš prikupiti:**
  - putem čitanja (knjige, časopisi, enciklopedije, udžbenici, na osnovu tuđeg kazivanja i dr.)
  - putem posmatranja i zapažanja potrebnih elemenata pomoću čula, putem mašte).

Treća faza: Napravi plan teksta

➤ Zašto je važno da imamo svoj plan teksta?

Važno je jer tom prilikom:

- razmišljamo o temi i njenom naslovu
- razmišljamo o redosljedu kojim ćemo čitaocu saopštiti i izložiti ono što je važno i rasporediti prikupljenu građu...

➤ Tri cjeline: uvod, razrada, zaključak; pasusi

- Uradite vaš plan za izradu teksta u odnosu na sve tri cjeline teksta.

Primjer: „Knjiga“

Plan priče

- Želje, snovi i maštanja o biblioteci
- U biblioteci – susret s profesorom
- Rušenje dugo sanjanog sna
- Pad i oštećena knjiga
- Sam sa svojom tajnom – bož, strah i noćne more
- Ponovni susret s profesorom

Četvrta faza: Napiši prvu verziju teksta

- U skladu sa pripremom pišeš na času prvu verziju teksta.
- Pročitaj sastav, prvo sam, a zatim uz pomoć drugara, nastavnika ispravljaj greške (*Pravopis, Rječnik*).

Peta faza: Posavjetuj se sa drugarima i nastavnikom/nastavnicom

- Shvataš da pišeš za publiku – moraš čuti i mišljenja i sugestije drugova i nastavnika.
- Dobijaš konkretne smjernice za dalji rad na tekstu.
- Ovo je važan korak u nastajanju teksta jer ćeš na osnovu sugestija, pitanja, primjedbi koje si dobio priču učiniti sadržajnijom i zanimljivijom.
- Moraš biti i dobar slušalac – pažljivo slušaš druga dok čita, bilježiš svoja zapažanja, prvo izlažeš dobre strane, a onda ukazuješ na propuste.
- Vodiš računa o: **sadržaju** u odnosu na predmet i težište teme, **izboru građe** (detalji – pojedinosti), **rasporedu građe** (misaone cjeline, pasusi), **jasnom i preciznom izražavanju** (odgovarajući izbor riječi), **poštovanju gramatičkih i pravopisnih pravila**...

Šesta faza: Napiši drugu verziju teksta

- U skladu s dobijenim sugestijama, ispravljaj svoj tekst.
- Izmjene se mogu odnositi na: predmet i njeno težište, likove i njihove uloge u priči, događaje i njihov redosljed, poboljšanje stila, unapređenje opisa i sl.
- Pišeš poboljšanu verziju teksta.

Sedma faza: Provjeri pravopis, ispravi greške i čitko prepisi ili otkucaj tekst

- Provjeri i uradi pravopisne i korektorske ispravke.
- Pri tome možeš koristiti *Rječnik ili Pravopis*.
- Konačna verzija treba da bude tehnički dotjerana (isti tip i veličina slova, pasusi), bez pravopisnih grešaka, jezički i sadržajno korektan.

Osmo faza: Ako želiš – objavi svoj tekst/knjigu i predstavi je čitaocima

- Priču/knjigu možete predstaviti u odjeljenju, u školskoj biblioteci, na susretima, na književnim večerima, u školskim novinama...

Ivo Andrić

Knjiga

Prvog utornika posle podne on je među prvima stajao pred zaključanim vratima biblioteke i čekao na profesora-bibliotekara. (...) Profesor, debeo riđ čovek, brzih pokreta i oštre reči, stavljao je svoje primedbe, preporučivao jedne knjige, odgovarao od čitanja drugih. Dečaka je bunio njegov suvi i podrugljivi način govora o tako velikim i svečanim stvarima. (...)

Trgao ga je iz tog maštanja profesorov glas, rezak i nestrpljiv, ali dečak je imao muke da se pribere. (...) Pred njim, sasvim pred njim, stajao je otresiti riđi profesor. Video mu je jake pesnice, snažan vrat, kratko šišanu crvenu kosu, opuštene brkove i zelene oči tvrda i podrugljiva pogleda, oči čoveka koji zna šta hoće i šta treba da radi, i koji i od drugih neumoljivo traži da to isto znaju o svakoj stvari i u svakom trenutku. (...) Grubo probuđen, uhvaćen u maštanjima kao u krivici, on je bio zbunjen i uplašen. Naročito se bojao da mu profesor ne nadene neki nadimak, jer je imao običaj da to čini (...) Neprijatnost i hladnoća tog susreta vejale su iz svih tih polarnih fotografija (...)

Bilo je vlažno januarsko poslepodne. Dečak je uzeo knjigu iz kovčega. (...) Spreman na najgore, zavio je knjigu u belu hartiju i krenuo u školu. (...) Tako se odjednom našao lice u lice sa riđim snažnim čovekom koji je ispunjavao tolike njegove misli i snove za poslednjih pet meseci. Profesor je sada bio vidno izmenjen. Natmuren i taman, sa jakim podočnjacima i nezdravom bojom, on je ostavljao utisak zabrinutog i bolesnog čoveka. (...) Profesor, utučen i mrzovoljan, nije ga ni pogledao...

Zadatak:

Napiši tekst u kojem ćeš da opišeš profesora – bibliotekara i pokušaj da otkriješ/zamisliš razloge njegovog ponašanja. Slijedi faze u nastanku teksta. Tokom pisanja razgovaraj sa nastavnikom i drugovima o svom tekstu.

Tema: lik profesora
Predloženi naslovi:

Predmet: profesor
Težište teme: profesorova osjećanja i raspoloženja
Oblik izražavanja: opisivanje

Pripremanje za stvaranje teksta/prikupljanje građe

- Vraćanje tekstu, analiza problemske situacije
- Motivi za ponašanje likova
- Odaberi značajne pojedinosti koje se odnose na profesorovo ponašanje i odnos prema dječaku

Podsjetnik za domaći zadatak

1. Izaberi temu i odredi naslov teksta
2. Prikupi i odaberi građu za tekst
3. Napravi plan teksta
- Posavjetuj se sa svojim nastavnikom o nedoumicama!
4. Napiši prvu verziju teksta
5. Posavjetuj se sa drugarima i nastavnikom
6. Napiši drugu verziju teksta
- Posavjetuj se sa svojim nastavnikom o nedoumicama!
7. Provjeri pravopis, ispravi greške
8. Ako želiš, objavi svoj tekst i predstavi ga čitaocima

NE ZABORAVI – ZA PISANJE IMAŠ ONOLIKO VREMENA KOLIKO TI JE POTREBNO!

#UČIDOMA

VII razred

#UČIDOĀA

CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI
JEZIK I KNJIŽEVNOSTPUTOPIS – STVARANJE TEKSTA
(PISMENA VJEŽBA)
VII razredPripremila:
Slađana Albijanić,
prof. jezika i književnosti
OŠ „Štampar Makarije“
Podgorica1. IZABERI TEMU I ODREDI NASLOV
TEKSTA❖ Razmislimo o čemu da
pišemo

Tekst <i>Simi</i>	putopis Dopada mi se duh starine, arhitektura.	Tema: Putopis iz starog grada
-------------------	---	-------------------------------

❖ Predložimo naslove teme

Portret starog grada
Upoznajte stari grad
Razglednica iz starog grada
Otkrivam ljepotu starog grada

ANALIZIRAJMO TEMU!

Tema: PORTRET STAROG GRADA

Predmet (o čemu pišemo): STARI GRAD

Težište teme (stanovište
sa kojeg posmatramo
temu – odrediti smisao
tekstu, precizirati sadržaj
u odnosu na odabrani
naslov):ljepota, znamenitost
(kultura, istorija),
doživljaj/utisci...

Oblik kazivanja: OPISIVANJE

2. PRIKUPI I ODABERI GRAĐU ZA TEKST

Posredno: umjetnički i neumjetnički tekstovi, TV emisije, internet, fotografije, kazivanja drugih...

Neposredno:

- ✓ posmatraj i uočavaj karakteristike i detalje (ulice, građevine, prozore, balkone, trgove, portune, prolaze, zidine)
- ✓ bilježi i prisjeti se ličnog doživljaja, emocija i uspomena koje je grad i boravak u njemu izazvao, slikovitost
- ✓ probudi maštu...

3. NAPRAVI PLAN TEKSTA

PORTRET STAROG GRADA KOTORA

1. Gdje se nalazi Stari grad
2. Izgled Starog grada
3. Kulturno-istorijske znamenitosti
4. Karakteristični detalji
5. Atmosfera
(ljudi, boje, zvuci, kuće, svakodnevni život...)
6. Utisci, razmišljanja

4. NAPIŠI PRVU VERZIJU TEKSTA

Portret Starog grada Kotora (prva verzija teksta)

U blago zabačenom dijelu Bokokotorskog zaliva iza visokih kamenih bedema svoju tajnu čuva Stari grad Kotor. Prilično strme i visoke zidine iznad grada čuvaju tajnu viševjekovnog ratovanja, a ljudi unutar njih su morali živjeti u strahu izolovani od okruženja.

U Kotor smo stigli negdje oko podneva. Iznad uskih vrata Starog grada urezan je natpis: „Tude nećemo, svoje ne damo“, što mi je još više dočaralo kako je grad, povučen iza četiri kilometra dugih zidina, vjekovima odolijevao neprijateljskim napadima. Ovaj grad mnoge privlači, prije svega svojim zidinama i tipičnom srednjovjekovnom arhitekturom.

Konačno ulazimo. U prvi mah vidim rijeke turista kako teku uskim ulicama. Tu je i prostrani trg sa mnoštvom restorana i kafića koji su nudili različite vrste morskih plodova. Pretpostavljam da je ovo mjesto svih važnih dešavanja u Starom gradu. Popločanom starom ulicom nastavljam dalje prolazeći ispod veša koji se sušio na konopcima. Prozori, često zelene boje, bijahu blizu jedan drugoga. Djeluju kao rad nekog vještog mletačkog majstora. Zgrade su napravljene od kamenih ploča i odaju utusak starine kao zaboravljene u vremenu. Ubrzo stigoh do sljedećeg trga na kojem je simbol grada, a to je katedrala Svetog Tripuna podignuta u 12. vijeku i čuva mošti zaštitnika grada. Osim katedrale u Starom gradu postoji još malih ljupkih crkvi, a ljepotom se izdvaja orkva Svetog Nikole.

Kotor je za mene lično biser Boke i treba ga posjetiti i uživati u miru i radosti koje osjetite unutar grada.

(Rad učenika Danila Mihailovića OŠ „Štampar Makarije“, Podgorica)

5. SA DRUGARIMA I NASTAVNIKOM ANALIZIRAJ SVOJ TEKST

Komentari drugara/nastavnika

- **Dobre strane:**
- učenik je usredsređen na temu
- tekst je zanimljiv (navedene su pojedinosti koje čine grad privlačnim i zanimljivim)
- lijepo su povezane slike koje zapaža (ulazak u grad, opisi trgova, prozora i sl.), jednostavnost u izražavanju i lijep opis prvog utiska
- zaokružene su misaone cjeline (pasusi)
- **Šta se može poboljšati:**
- nedostaje lični doživljaj (šta se to učeniku najviše dopalo, koja osjećanja, razmišljanja je izazvala ljepota ovog grada i sl.)
- sa više detalja opisati znamenite građevine
- nedorečen i neuvjerljiv je utisak da je to grad sa puno radosti i života (sa više pojedinosti iz života dočarati duh i tradiciju grada i ljude u njemu, gostoljubivost, karnevali, druženja...)
- zaključak treba da proistekne iz onoga što je uspješno dočarano ili opisano, te prema tome i on djeluje prilično površan ili neuvjerljiv
- poboljšati stil (ne stoje izrazi mene lično, unutar grada, ne ponavljati riječi...).

6. NAPIŠI DRUGU VERZIJU TEKSTA/UNAPRIJEDI SVOJ TEKST

Portret Starog grada Kotora (druga verzija teksta)

Duboko skriven u unutrašnjost Bokokotorskog zaliva iza visokih kamenih bedema svoju tajnu čuva Stari grad Kotor. Ovaj srednjovjekovni vitez pamti višegodišnju borbu za opstanak. Čvrsto ga grle njegove četiri kilometra duge zidine i zato odvažno poručuju: „Tuđe nećemo, svoje ne damo“.

Ove kamene ploče, čini se, kao da ne odaju utisak gostoprimstva, kao da ljubomorno čuvaju ljepotu grada, ali kad se uđe, dočeka vas talas tople dobrodošlice. Prvo što mi privlači pažnju su turisti koji poput nepregledne rijeke teku ulicama diveći se brojnim istorijskim znamenitostima. Ovaj jedinstveni i uzbudljivi srednjovjekovni grad uspijeva da odoli vremenu i svojom posebnosću vraća turiste koji su mu vjerni.

Brojne znamenitosti su ponosni svjedoci njegove srednjovjekovne arhitekture. Kamene kuće i palate, gotovo priljubljene jedna uz drugu, liče na tvrđave i svaka ima svoju priču. Njihovi zeleni prozori, djeluju kao rad nekog vještog mletačkog majstora. A kakve li se priče kriju iza tih zelenih škura? Na prvi pogled čini vam se da su sve ulice iste i baš kad pomislite da ste se izgubili, one vas dovedu do nekog trga.

Glavni i najveći je Trg od oružja sa mnoštvom kafića i restorana koji pozivaju da svratite na porciju morskih plodova. Tu je i Gradski toranj sa satom kao čuvar nekog davnog vremena. Građen je od kamenih blokova urezanih u stijenama Lovčena. Interesantno je da ulazi u red takozvanih padajućih građevina poput Krivog tornja u Pizi, mada je njegov nagib znatno manji. Pretpostavljam da je ovo mjesto svih važnih dešavanja u Starom gradu. Ubrzo stigoh i do sljedećeg trga na kojem je simbol grada, a to je katedrala Svetog Tripuna podignuta u 12. vijeku. Pretrpjela je ova stara dama mnoge zemljotrese, pa je mijenjala i izgled, ali još uvijek lijepa i s ponosom čuva mošti Svetog Tripuna, zaštitnika grada. Osim katedrale u Starom gradu postoji još malih ljupkih orkvi, a ljepotom se izdvaja crkva Svetog Nikole.

Stari grad privlači umjetnike, pa ćete rado čuti zvuke violine uličnih svirača, klavira iz muzičke škole ili pogledati neki zanimljiv likovni rad izložen na ulici. I ona rijeka ljudi različitog mentaliteta, koja teče tokom cijele godine, daje posebnu draž ovom gradu. Mogu zamisliti samo kako oživi grad u vrijeme tradicionalnog kotorskog Karnevala, gdje brojni posjetioci mogu vidjeti svijetle, šarene, originalne kostime, uživati u zvucima veselog ritma i jedinstvenom mediteranskom duhu lokalnog stanovništva. U razgovoru sa Kotoranima stekao sam utisak da su vrlo šarmantni, kulturni i odmjereni. Dopao mi se taj njihov primorski mentalitet i uopšte način na koji se ophode kao domaćini sa gostima.

Volim ovaj grad jer je pun života i radosti. Kada se jednom predate ljepoti i tajanstvenosti Starog Kotora, poželjećete da mu se zauvijek vraćate.

7. PROVJERI PRAVOPIS, ISPRAVI GREŠKE

8. AKO ŽELIŠ – OBJAVI SVOJ TEKST I PREDSTAVI GA ČITAOCIMA

OŠ „Štampar Makarije”

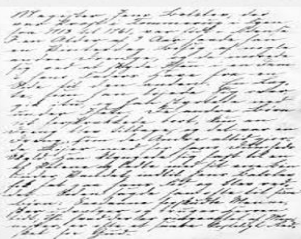
Danilo Mihailović, VIIIb

Click to add text

**PORTRET STAROG
GRADA KOTORA**

(PUTOPIS)

Biografski podaci
o autoru,
fotografija

I ČITANJE JE STVARANJE – riječ putopisca

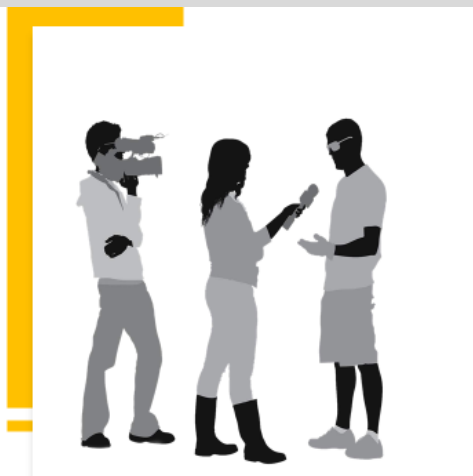
„Mesečina u tom gradu, noću, sasvim je neobična. Rasipa se po dvorovima starim, hiljadugodišnjim stenama, po jarbolima i jedrma što se noću žute, prosipa se po vrtovima i gudurama. U mraku dišu vrtovi ruža, granata, čitave provalije, zastreve lovorom, senkama lešnika, smokava i zamršenim žbunovima karanfila”

Miloš Crnjanski

POZDRAV IZ KOTORA

VIII razred

CRNOGORSKI – SRPSKI,
BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I
KNJIŽEVNOST

VIII razred

Pripremila:
Lidija Banović,
prof. jezika i književnosti
OŠ „Maksim Gorki“
Podgorica

Novinarski oblici izražavanja

vijest   komentar   intervju

Pisanje izvještaja

Priprema za pisanje izvještaja

Budi prisutan/prisutna na događaju

Uoči bitne činjenice

Prikupi građu

Grupiši povezane podatke

Izbor teme i određivanje naslova za izvještaj

Predložene teme:

Festival kratke priče *Odakle zovem*

Festival teataru *Ruta*

Dan škole

Dan sporta

Biciklizam

Predloženi naslovi:

Ljeto uz Festival kratkih priča

Festival *Ruta* stigao u Podgoricu

U znanju je moć, u drugarstvu snaga

Razvijanje takmičarskog duha kroz sport

Otkrili smo ljepotu prirode na dva točka

Plan (misaoni obrazac)

Uvod:

KO? ŠTO? GDJE? KAD?
KAKO/ZAŠTO?

Razrada:

– tok događaja, uzroci, detalji
– izjave učesnika događaja

Zaključak:

podsjecanje na prethodne aktivnosti

Pisanje izvještaja

- piši u 3. licu
- grupiši povezane podatke
- rečenice treba da budu kratke, jasne, nedvosmislene
- biraj precizne i direktne riječi
- ne miješaj stilove
- ne „ukrašavaj“ tekst stilskim figurama
- direktni (upravni) govor koristi za izjave učesnika
- indirektni (nepravni) govor koristi za manje važne informacije
- pazi na upotrebu znakova interpunkcije

Novinar:

- nepristrasno/objektivno opisuje događaj
- ima slobodu da prenese atmosferu sa događaja
- prikazuje reakcije ostalih učesnika/publike

Drugog dana Festivala, u četvrtak 12. septembra, na programu su bila dva izvođenja predstave „Cveće male Ide“, Pozorišta lutaka iz Niša.

Velika sala KIC-a „Budo Tomović“ bila je prepuna djece i roditelja koji su s pažnjom pratili priču o djevojčici Ildi, koja uz strica i baštensko cvijeće uči da prihvati radost dijeljenja i novog člana porodice – malog brata!

Učenici glumili na engleskom jeziku

Učenici osmog razreda OŠ „Maksim Gorki“ iz Podgorice juče su, u DODEST sali KIC-a „Budo Tomović“, odigrali predstavu na engleskom jeziku. Riječ je o dramatizaciji priča Oskara Vajlida, „Srećni princ“ i „Slavuj i ruža“.

Mladi glumci su uvjerljivo i sa puno žara predstavili likove koji, uprkos svemu, istrajno vjeruju u prijateljstvo, ljubavi i dobrotu.

Publika je pažljivo pratila ritam predstave, u kojoj su se smjenjivali tužni i komični trenuci. Smijehom su praćeni nespoznanosti mladića i djevojke, a uzdasima i saosjećanjem žrtvovanje Srećnog princa i slavuja, za ideale. Scene su dočarane odabranim songovima i plesnim tačkama. Na kraju su glumci, simboličnim porukama o ljubavi, sreći i prijateljstvu, podigli publiku na noge.

Zanimljiva scenska rješenja, rekviziti i kostimi upotpunili su doživljaj. Dugim aplauzom publika je ispratila ove izuzetne mlade glumce, više puta ih vraćajući na poklon. Jedna od njih, Manja Čalija, glumila je Crvenu ružu u priči „Slavuj i ruža“. „Zaista sam uzbuđena jer glumim pred prepunom salom. Za mene je bio izazov da glumim na engleskom jeziku. Vrijedno smo vježbali sa nastavnicama i nadam se da smo opravdali očekivanja“, kazala je Manja.

U predstavi su učestvovali učenici osmog razreda koji već imaju pozorišno iskustvo. Revijalno su nastupili na „Kotorskom festivalu pozorišta za djecu“, „Međunarodnom lutkarskom pozorištu“ i takmičili se u Baru na „Festivalu dječijeg teatra“. Ovoga puta su otišli korak dalje. Igrajući na stranom jeziku, oni na kreativan način promoviraju kulturološke i jezičke raznolikosti, pokazujući da je jezik ljubavi i dobote univerzalan.

(priređeno prema Facebook OŠ „Maksim Gorki“, Podgorica)

Podsjećanje na planirane aktivnosti:

Odaberi temu i osmisli naslov.

Razmisli o tome šta bi sve napisao/napisala.

Prikupi građu za tekst, izdvoj osnovne podatke i grupiši ih po srodnosti.

Izradi plan (misaoni obrazac) izvještaja – pet novinarskih pitanja i ključni događaj.

Izvještaj počni najvažnijom informacijom.

Plan teksta koristi kao pisanu osnovu za izvještaj.

Napiši prvu verziju teksta.

Posavjetuj se s drugarima i nastavnikom/nastavnicom.

Napiši poboljšanu verziju teksta.

IX razred

#UČIDOŠKA

CRNOGORSKI – SRPSKI, BOSANSKI, HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Pismena vježba

Opis eksterijera i enterijera IX razred

Pripremila:
Gorica Klačar Marković,
prof. jezika i književnosti
OŠ „Sutjeska“, Podgorica

Faze u stvaranju teksta

1. Izbor teme i određivanje naslova

TEMA: Opis građevine

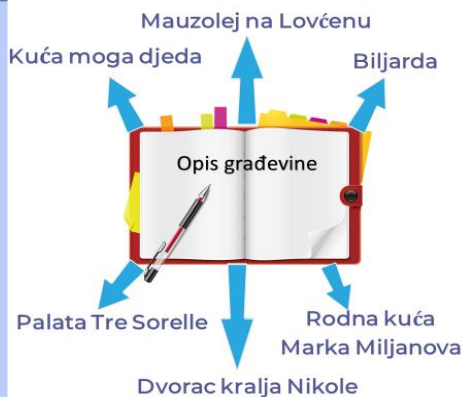
NASLOV: Kuća moga djeda

Tačka gledišta: eksterijer i enterijer

Oblik izražavanja: opisivanje (deskripcija)

ODREĐIVANJE NASLOVA

2. Prikupi i odaberi građu za tekst

- ❖ Da bi nastao uspješan opis, neophodno je **da dobro poznaješ predmet** koji ćeš opisivati.
- ❖ Pri opisivanju, **posmatranje** je ključno.
- ❖ **Pažljivo razgledaj** eksterijer i enterijer građevine i **uoči pojedinosti**.
- ❖ Opis enterijera i eksterijera, i kada je objektivan, **ne treba da se svede na puko nabranjanje svih detalja** koje si uočio/uočila. Razlikuj bitno od nebitnog.
- ❖ **Subjektivan opis** enterijera i eksterijera **obogati** svojim doživljajem prostora, razmišljanjima i osjećanjima.

3. Napravi plan teksta.

Izrada plana teksta (misaonog obrasca) je veoma važna.

Plan teksta ti omogućava da kroz proces mišljenja pravilno postaviš i razviješ svoje ideje, da odvojiš bitno od nebitnog, uočiš suštinu i da lakše zaključiš o čemu treba da pišeš u uvodu, o čemu u razradi, a o čemu u zaključku.

Pri opisivanju eksterijera možeš:

- početi od opšteg izgleda prostora, građevine
- zatim pojedinačno opiši važne detalje

Pri opisivanju enterijera vodi računa o:

- broju, rasporedu, veličini i namjeni prostorija
- bojama i osvjetljenosti prostorija

Pri opisivanju enterijera vodi računa o:

- rasporedu namještaja i njegovom izgledu
- izrazitim detaljima

#UČIDOMA

Iz recenzija:

Mnogi aspekti koji se tiču finalnih produkata učeničkog pisanog izražavanja sagledani su u ovim tekstovima u teorijskom i praktičnom smislu, čime je stvorena pouzdana osnova na koju su dalje nadograđeni primjeri dobrih praksi prezentovani u drugom dijelu knjige. Primjeri su kolorisani raznovrsnošću, dinamikom i nekom vrstom iskrenog metodičkog povjerenja u učeničke stvaralačke sposobnosti (...) Uzevši u obzir sve teorijske i praktične aspekte ovog rukopisa, izražavam nedvosmisleno akademsko očekivanje da će ova i ovakve publikacije doprinijeti unapređenju teorijskih i praktičnih saznanja o nastavi i učenju, te da će inspirisati i motivisati njene buduće čitaoce da i oni krenu stazama stvaralaštva.

Prof. dr Dijana Vučković

Predstavljena istraživačka i praktična iskustva savremenog metodskog pristupa u kojem je učenik stvaralac teksta, ukazuju na mogućnost funkcionalnog povezivanja ishoda učenja različitih domena s ciljem formiranja svestrane ličnosti. Procesni pristup sa modelom njegovog vrednovanja moćna je alatka za razvoj učeničkih jezičkih vještina, kreativnosti, kritičkog mišljenja i metakognitivnih strategija.

Mr Anka Vučinić Guji

Promocija ideje da svaki učenik može biti uspješan u pisanju shodno svojim sposobnostima, potpomognuta je u ovoj knjizi metodičkim uputstvima vezanim za unapređivanje stila pisanja i pružanjem adekvatne podrške učeničkom napredovanju putem procjene i ocjene njihovog pisanog stvaralaštva. Iskustva iz prakse upliću nas i u sam proces kreiranja nastavnog procesa, vješto nas vodeći kroz sve faze poučavanja pisanja, uzimajući u obzir i izazove poučavanja putem on-line nastave. Inspirativni primjeri iz prakse i jasan metodički okvir, nadahnuće i nastavnike i učenike da procesni pristup u stvaranju tekstova primjenjuju češće i dosljednije.

Mr Biljana Mosurović

ISBN 978-9940-24-079-0

9 789940 240790 >